BAAC Vlaanderen Rapport Nr. 996

Archeologienota

Dendermonde, Abdijschool (sloop)

Verslag van Resultaten

BAAC Vlaanderen bvba
Hendekenstraat 49
9968 BASSEVELDE
info@baac.be

Titel
Archeologienota Dendermonde, Abdijschool (sloop): Verslag van Resultaten

Auteurs
Emmy Van Laere & Lien van Der Dooren
Met bijdragen van Robby Vervoort

Erkende archeoloog
Robrecht Vanoverbeke 2015/00022

BAAC-Projectnummer
2018-0976

Plaats en datum
Gent, 13 december 2018

Reeks en nummer
BAAC Vlaanderen Rapport 996
ISSN 2033-6896

Wettelijk depot
KBR

© BAAC Vlaanderen bvba. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

Inhoud

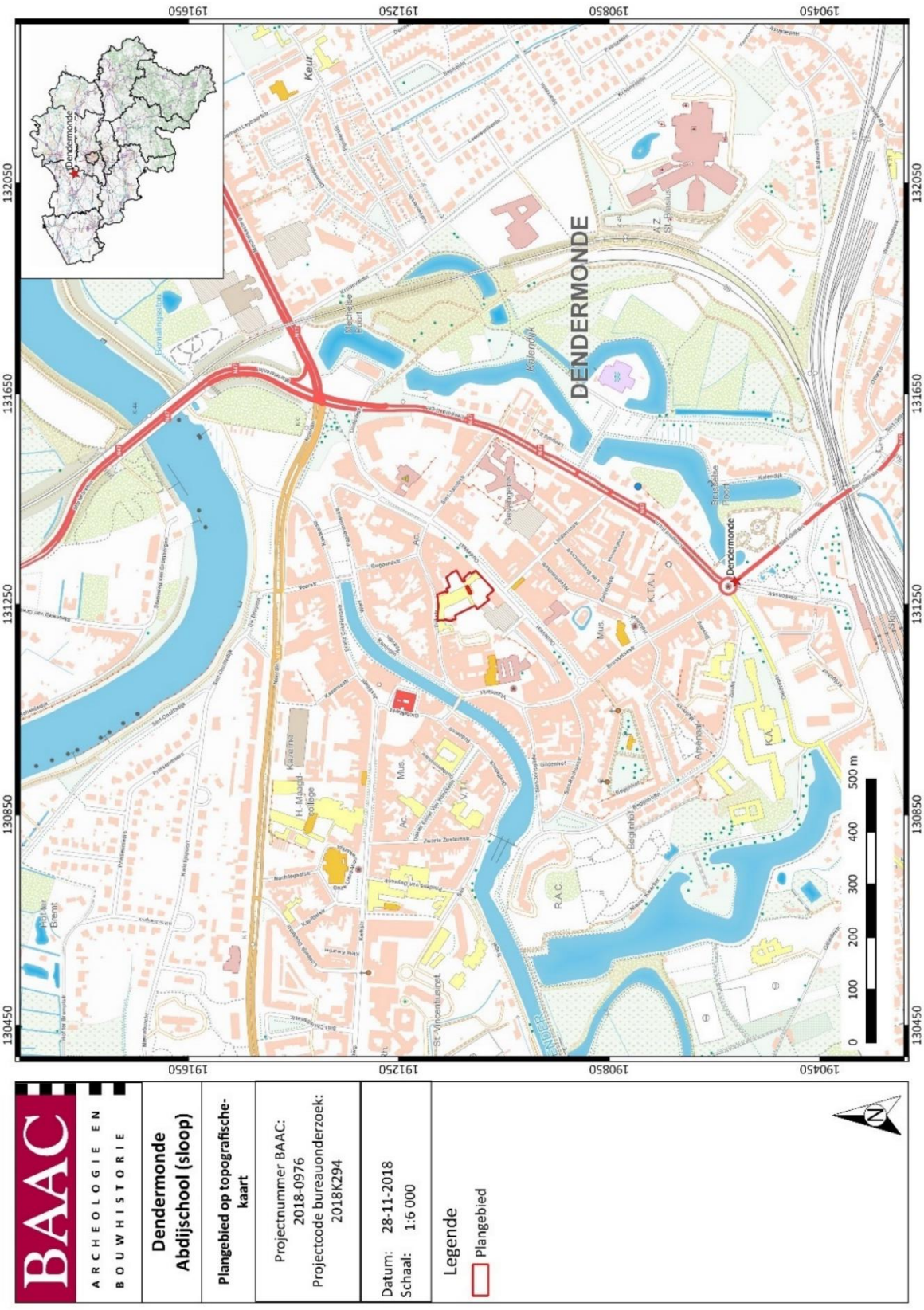
1 Bureauonderzoek 1
1.1 Beschrijvend gedeelte 1
1.1.1 Administratieve gegevens 1
1.1.2 Juridisch kader en onderzoekstraject 4
1.1.3 Aanleiding 4
1.1.4 Huidige situatie 5
1.1.5 Geplande werken en bodemingrepen 12
1.1.6 Randvoorwaarden 12
1.2 Werkwijze en strategie 14
1.2.1 Onderzoeksvragen 14
1.2.2 Heuristiek 14
1.3 Assessmentrapport Bureauonderzoek 17
1.3.1 Landschappelijk kader 17
1.3.2 Historisch kader 27
1.3.3 Toponymie en geschiedenis van het plangebied 28
1.3.4 Cartografische bronnen 32
1.3.5 Archeologisch kader 45
1.3.6 Centrale Archeologische Inventaris (CAI) 46
1.3.7 Inventaris onroerend erfgoed 50
1.4 Synthese onderzoeksresultaten bureauonderzoek 54
1.4.1 Datering en interpretatie onderzoeksterrein 54
1.4.2 Archeologische verwachting 55
1.4.3 Onderzoeksvragen: antwoorden 57
1.5 Besluit 60
1.5.1 Potenieel op kenisvermeerdering 60
1.5.2 Afweging noodzaak verder vooronderzoek 60
2 Samenvatting 62
3 Lijsten 63
3.1 Lijst met figuren 63
3.2 Lijst met plannen 63
3.3 Lijst met tabellen 63
4 Bibliografie 65
5 Bijlagen 67

1 Bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

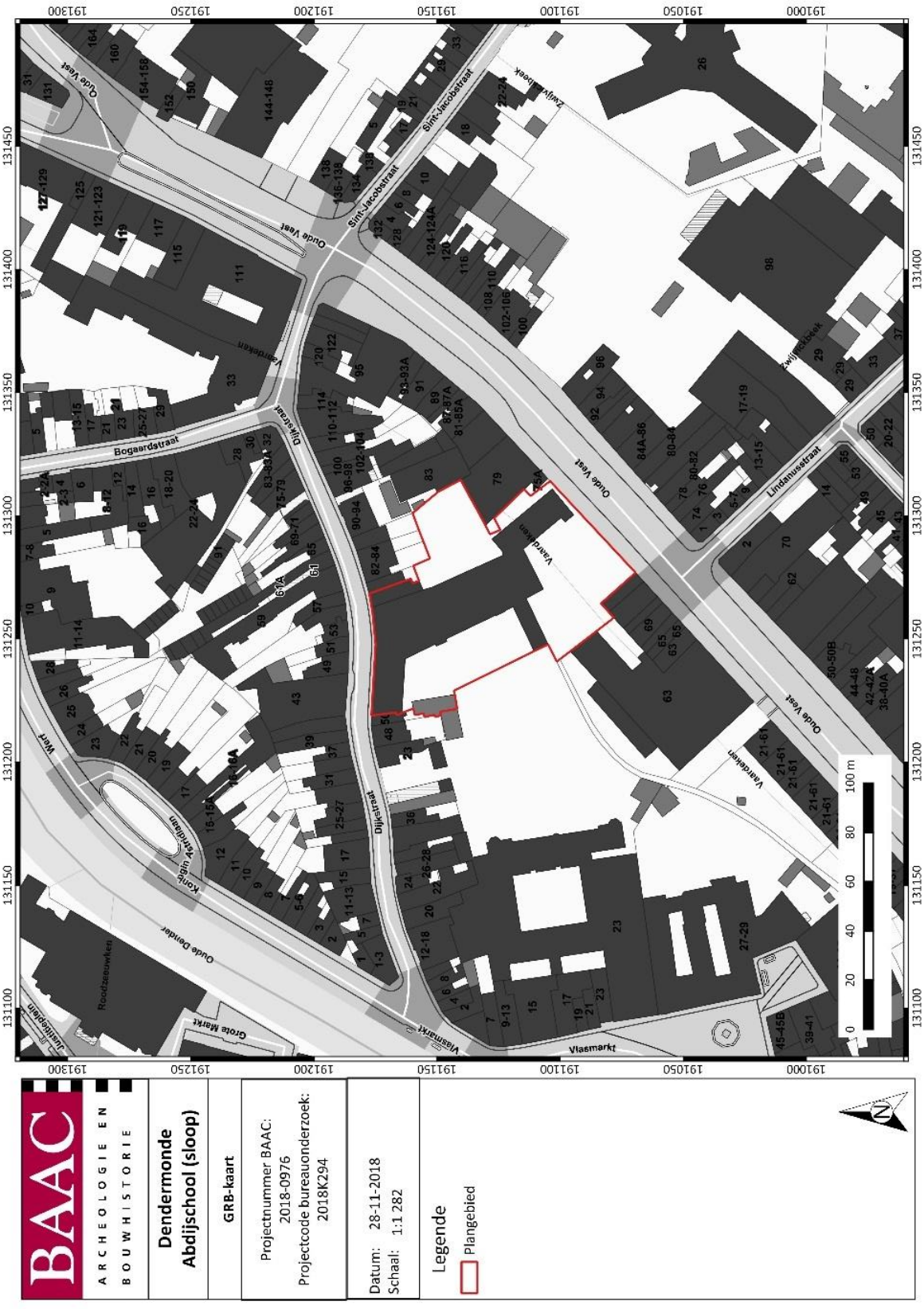
1.1.1 Administratieve gegevens

Naam site	Dendermonde, Abdijschool (sloop)		
Ligging	Dijkstraat 52-76 – Oude Vest, 9200 Dendermonde, Oost-Vlaanderen		
Kadaster	Dendermonde, afdeling 1, sectie D, nr: 340M2 & 512/2B		
Coördinaten	Noordwest:	x: 131218.447	y: 191176.632
	Noordoost:	x: 131268.038	y: 191176.971
	Zuidwest:	x: 131276.869	y: 191069.298
	Zuidoost:	x: 131314.572	y: 191105.642
Projectcode BAAC Vlaanderen	2018-0976		
Bureau-onderzoek			
Projectcode	2018K294		
Erkende archeoloog	Robrecht Vanoverbeke (Erkenningsnummer: 2015/00022)		
Betrokken actoren	Emmy Van Laere (archeoloog) Lien van Der Dooren (archeoloog)		
Betrokken derden	Robby Vervoort		

Plan 1: Plangebied op topografische kaart (digitaal; 1:1; 28/11/2018)[1]

[1] AGIV 2017a

Plan 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB)(digitaal; 1:1; 28/11/2018)[2]

[2] AGIV 2017b

1.1.2 Juridisch kader en onderzoekstraject

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Het doel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen of, indien dit niet kan, het formuleren van maatregelen voor vervolgonderzoek waarbij het erfgoed *ex situ* wordt behouden.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen worden vernietigd, is een archeologisch onderzoek nodig. In eerste instantie wordt een **bureauonderzoek** uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het plangebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het plangebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het plangebied, kan het aangewezen zijn de gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren te onderzoeken middels een landschappelijk bodemonderzoek, een veldkartering en/of een geofysisch onderzoek. Deze onderzoeken maken alle deel uit van het **vooronderzoek zonder ingreep in de bodem**. Indien op basis van de resultaten van alle nodige facetten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem niet voldoende informatie verzameld kan worden om een onderbouwde uitspraak te doen aangaande de beslissing tot behoud *in situ*, vrijgave of opgraving van het terrein, moet in een volgende fase een vooronderzoek met ingreep in de bodem worden uitgevoerd.

Het doel van het eventueel **vooronderzoek met ingreep in de bodem** is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. De hiervoor aangewezen methoden zijn archeologische boringen, proefputten en/of proefsleuven. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om een eventuele site *in situ* te behouden of, indien dit niet kan, het opstellen van een programma van maatregelen voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen) in de vorm van een opgraving.

Het vooronderzoek is uitgevoerd conform de Code van Goede Praktijk 3.0.

1.1.3 Aanleiding

Naar aanleiding van een aanvraag bij een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota opgemaakt. Op het terrein zal door de initiatiefnemer een sloop gerealiseerd worden. De geplande werken omvatten de sloop van de voormalige schoolgebouwen. Die kunnen qua omvang een directe bedreiging betekenen voor potentieel aanwezig archeologisch erfgoed. Eens het archeologisch bodemarchief aangetast of vernield wordt, betekent dit een onomkeerbaar informatieverlies.

De totale oppervlakte van het plangebied *Dendermonde, Abdijschool* bedraagt ca. 6.235 m². Het ligt in een archeologisch vastgestelde zone en komt niet voor op de kaart met gebieden waarin geen archeologische waarden (meer) te verwachten zijn (GGA, gebieden geen archeologie).[3]

[3] AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017

Daarnaast werden voor het plangebied en de directe omgeving waarden voor 'beschermd onroerend erfgoed' opgenomen in het Geoportaal.

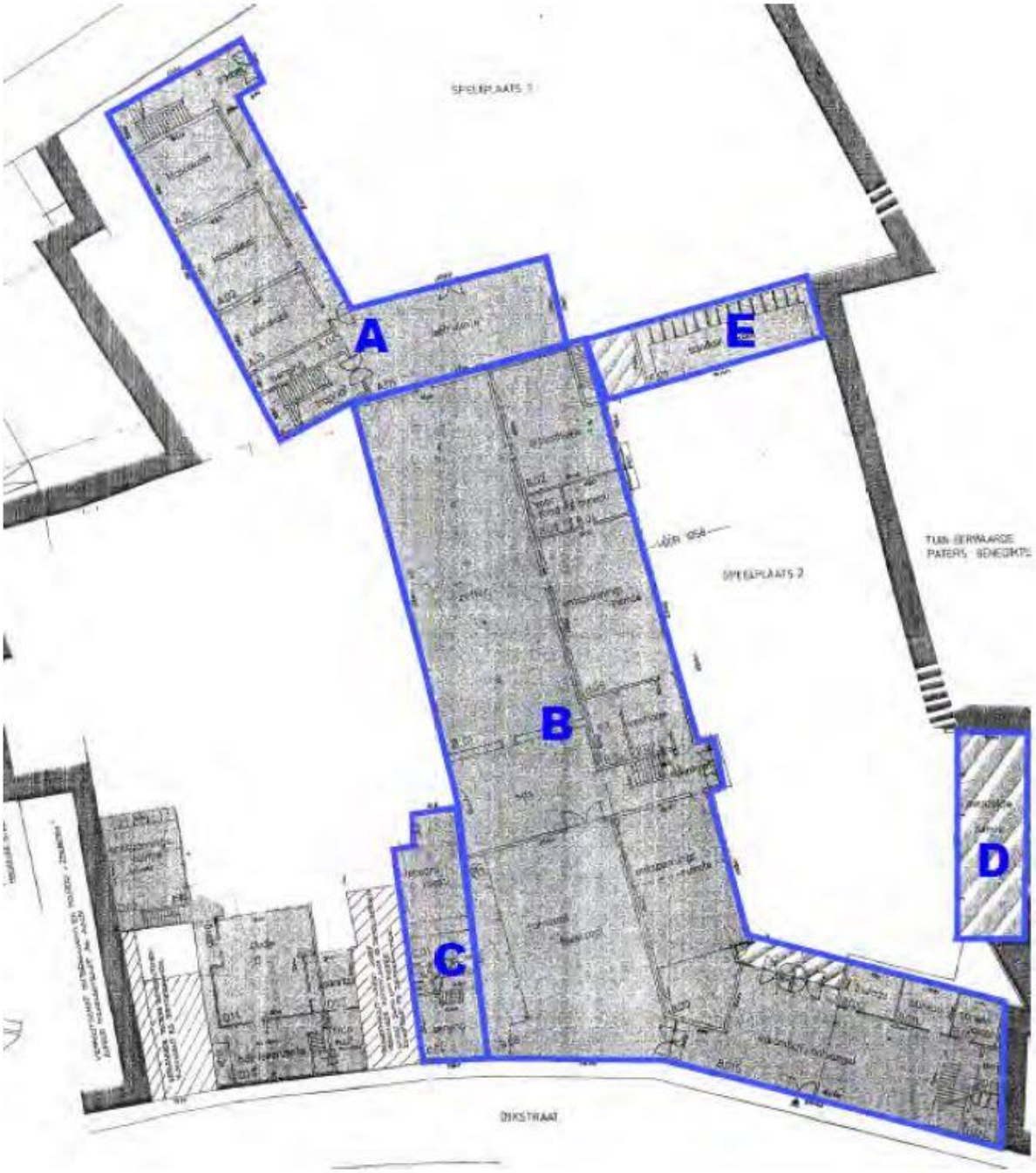
Aangezien het plangebied in een vastgestelde archeologische zone ligt, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt en de ingreep minstens 6235 m² bedraagt, is volgens het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 een archeologienota vereist. Deze bekrachtigde archeologienota wordt bij de stedenbouwkundige aanvraag gevoegd.

1.1.4 Huidige situatie[4]

Het onderzoeksgebied betreft voormalige schoolgebouwen die in het kader van een herontwikkelingsproject gesloopt zullen worden. Het onderzoeksgebied kan onderverdeeld worden in vijf gebouwen met hun bijhorende verharding (parking, speelplaats). Deze gebouwen strekken zich uit van aan de Dijkstraat in het noorden tot aan de Oude Vest in het zuiden. Het huidige uitzicht dateert van het laatste kwart van de 20e eeuw. Toen werd een nieuwe vleugel toegevoegd aan de vroegere abdijschool. De abdijschool ontstond omstreeks het midden van de 20e eeuw.

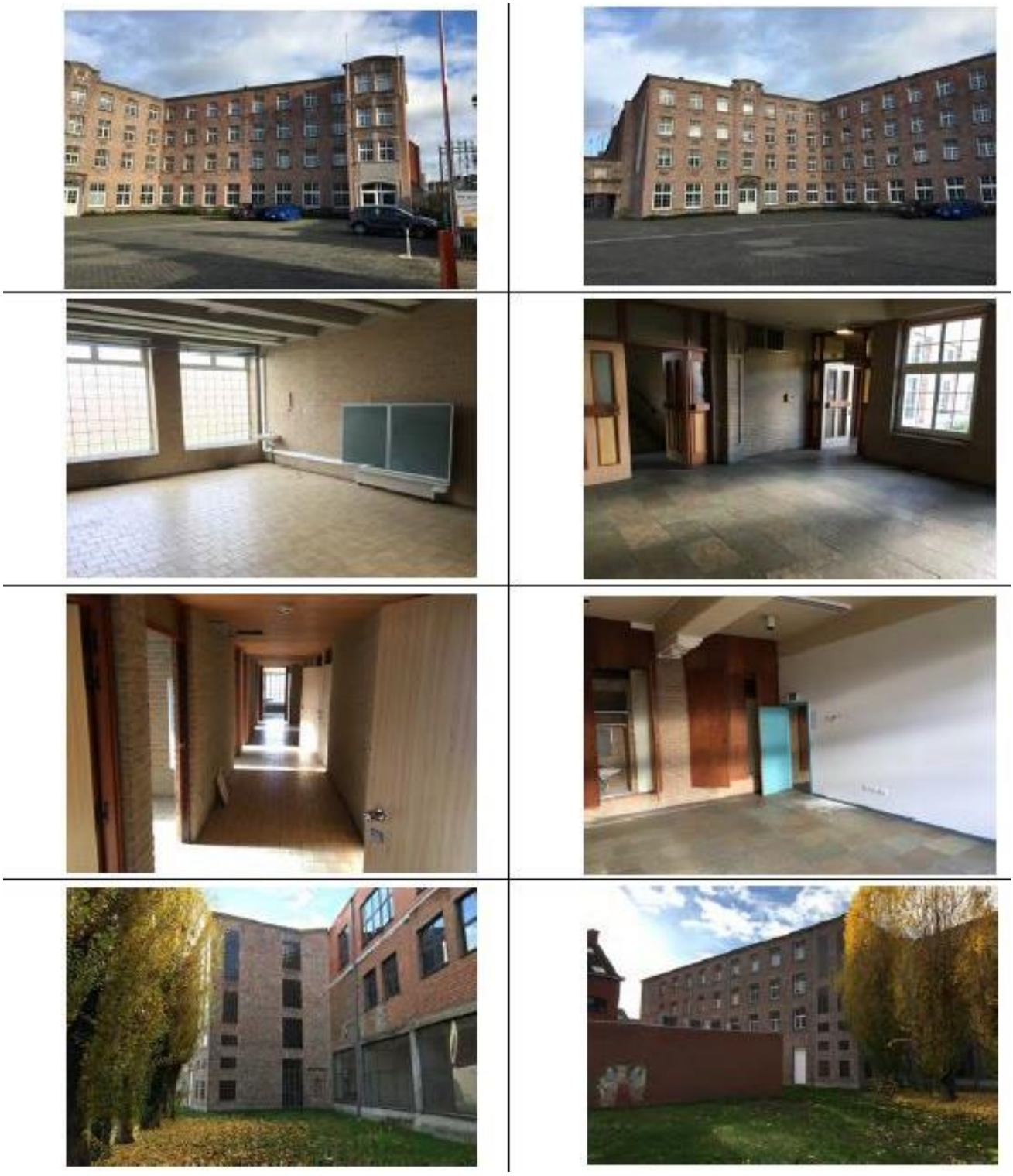
Gebouw A omvat diverse klaslokalen en de studentenkamers. Het gebouw heeft 4 bouwlagen en is 2.080 m² groot. Het werd gebouwd rond 1985 (Zie Figuur 1). Gebouw B omvat diverse klaslokalen en een turnzaal. Het gebouw heeft 4 bouwlagen en is 6.310 m²groot. Gebouw C omvat diverse klaslokalen en een leraarskamer. Het gebouw heeft 3 bouwlagen en is 212 m² groot. Het werd gebouwd rond 1980. Gebouw D omvat diverse klas- en opslaglokalen. Het gebouw heeft 2 bouwlagen en is 120 m² groot. Het bouwjaar is niet gekend (Zie Figuur 3). Gebouw E omvat het sanitaire gedeelte. Het gebouw heeft twee bouwlagen en is 240 m² groot. Het werd gebouwd rond 1953 (Zie Figuur 4). De rest van het projectgebied is volledig verhard en bestaat uit een speelplaats, parking en sportvelden (Zie Figuur 5 en 6). Tijdens de sloopwerken zullen betonklinkers en -tegels mee opgebroken worden. De ondergrondse ruimtes die aanwezig zijn binnen het huidige gebouwenbestand zijn beperkt in omvang. Enkel aan de noordoostelijke zijde van blok B bevindt zich een ondergrondse stookruimte die 196 cm diep gaat.

[4] VERVOORT 2018

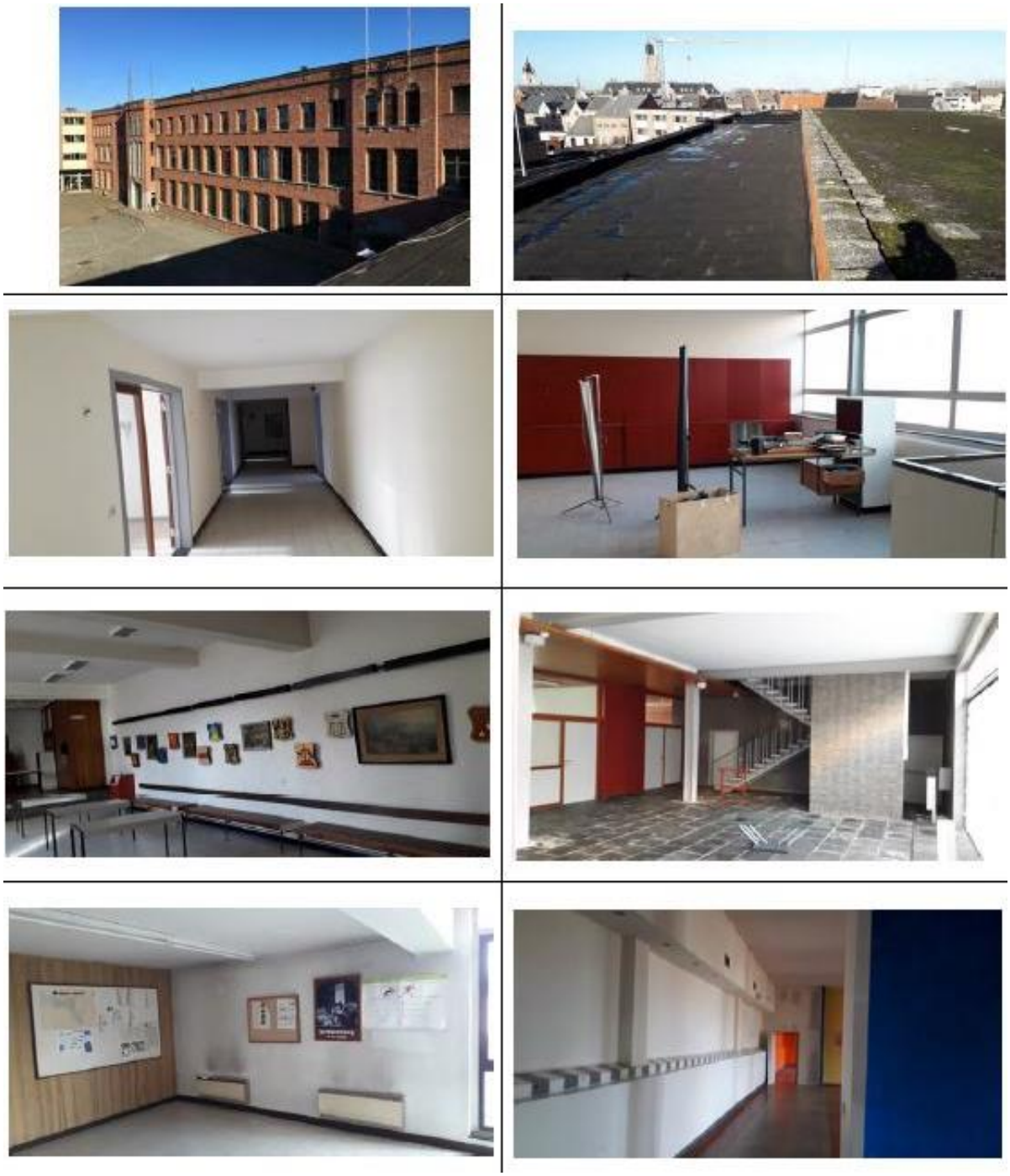
Plan 3: Te slopen gebouwen[5] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

[5] Plan verkregen via initiatiefnemer.

Figuur 1: Overzichtsfoto's gebouw A[6]

[6] Foto's verkregen via initiatiefnemer.

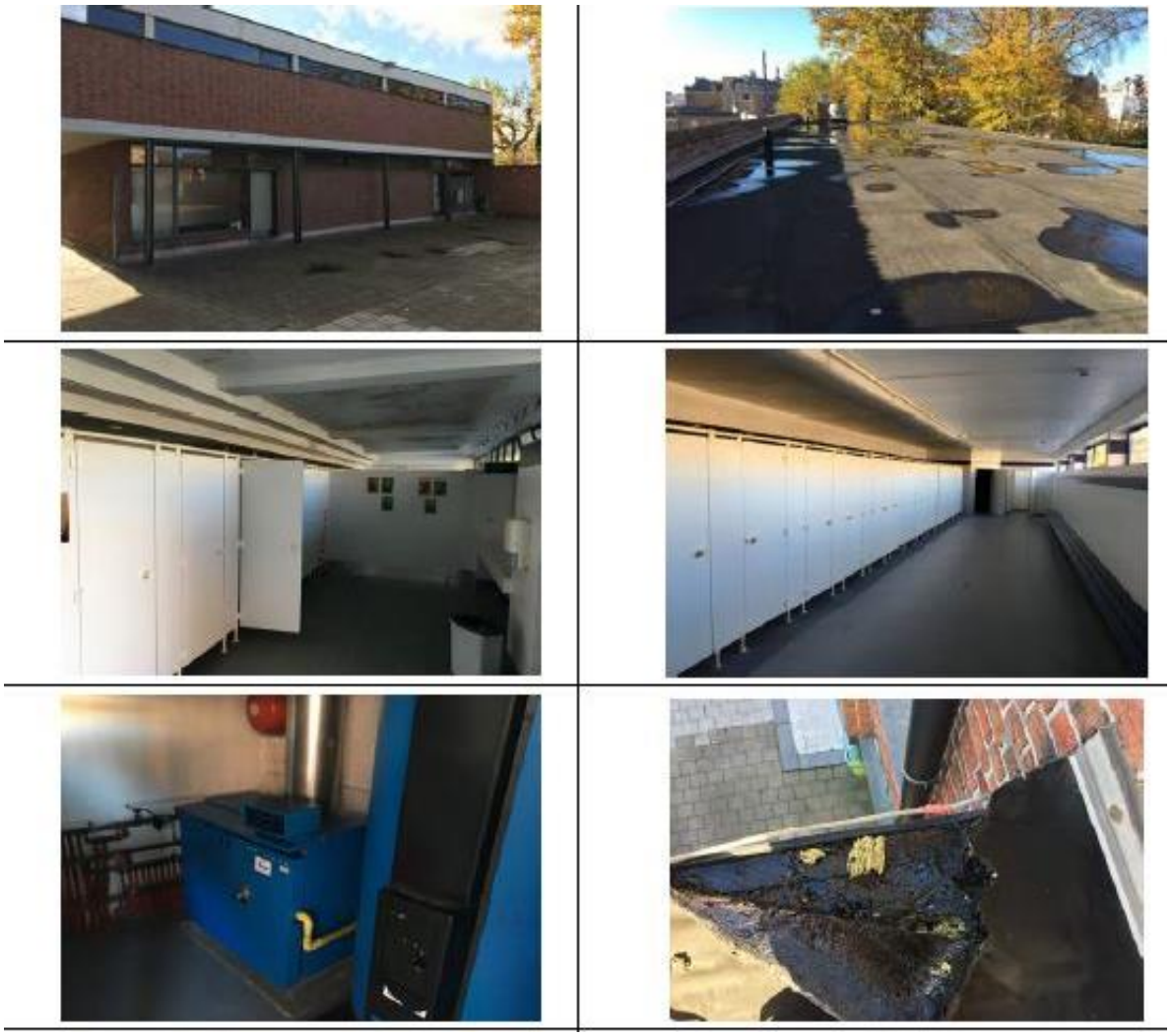
Figuur 2: Overzichtsfoto's gebouw B[7]

[7] Foto's verkregen via initiatiefnemer.

Figuur 3: Overzichtsfoto's gebouw D[8]

[8] Foto's verkregen via initiatiefnemer.

Figuur 4: Overzichtfoto's gebouw E[9]

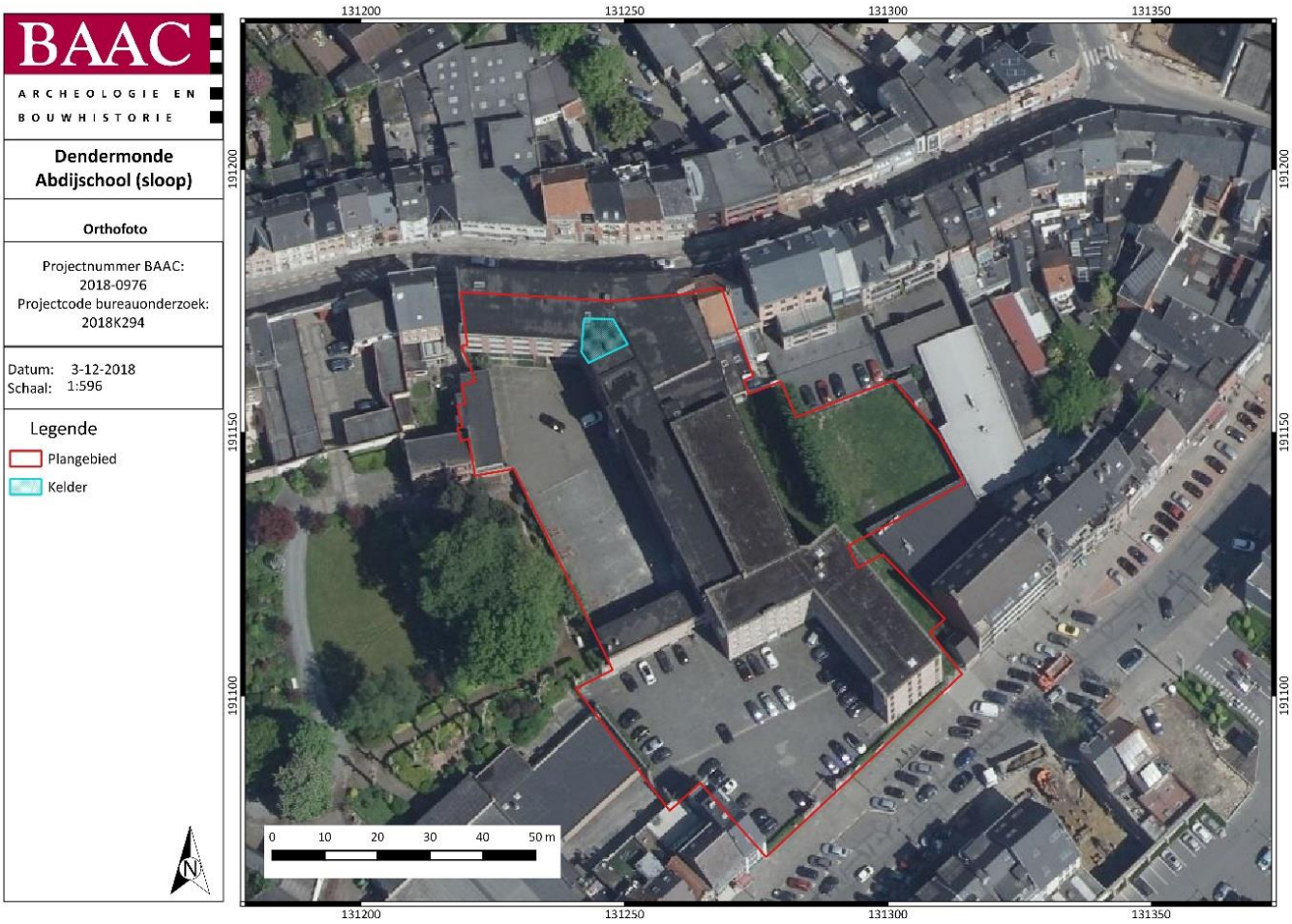

Figuur 6: Overzichtfoto speelplaats

Figuur 5: Overzichtfoto parking

[9] Foto's verkregen via initiatiefnemer.

Plan 4: Orthofoto met aangeduide kelder/stookruimte aan de noordoostelijke zijde van gebouw B (digitaal; 1:1; 3/12/2018).

1.1.5 Geplande werken en bodemingrepen

De opdrachtgever plant op het terrein een sloop. In het plangebied zullen 5 schoolgebouwen gesloopt worden met hun bijhorende verharding (parking, speelplaats) Ondergrondse structuren worden buiten beschouwing gelaten aangezien de sloop zich zal beperken tot het maaiveld. De bestaande bebouwing in het plangebied zijn gebouwen uit de jaren ’80 van de vorige eeuw. De sloop ervan zit vervat in de stedenbouwkundige aanvraag. De gebouwen mogen voorafgaand aan het archeologisch onderzoek worden gesloopt tot op het maaiveld. Ondergrondse structuren mogen hierbij niet worden verwijderd. Vloerplaten en de verharding (betonklinkers) ter hoogte van de parkeerplaats mogen voorzichtig worden verwijderd. De onderfundering ervan moet daarentegen onaangeroerd blijven. In bijlage zijn de doorsnedes van de te slopen gebouwen meegegeven (bijlage 1) De effectieve sloop van alle gebouwen is gepland voor 2019. Hierbij zal de sloop in één fase plaatsvinden.

1.1.6 Randvoorwaarden

Vanwege het feit dat er nog gebouwen op het terrein staan die gesloopt moeten worden in verband met gebruik, betreft het hier een archeologienota met uitgesteld vooronderzoek.

Plan 5: Orthofoto met het plangebied in het rood (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

Plan 6: Plangebied met de te slopen gebouwen en kelder (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

1.2 Werkwijze en strategie

Een bureauonderzoek kadert binnen een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem. Het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek, het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische vindplaats, zonder de mogelijk aanwezige archeologische resten wezenlijk aan te tasten. Het bureauonderzoek bereikt het doel van archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem door de studie van gekende of ontsloten informatiebronnen.

1.2.1 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen zullen in dit bureauonderzoek behandeld worden:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens en welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Zijn er archeologische waarden aanwezig binnen het onderzoeksterrein?

Indien er archeologische waarden aanwezig zijn binnen het onderzoeksterrein:

- Wat is de aard van deze waarden?
- Wat is de bewaringstoestand van deze waarden?
- Betreft het behoudenswaardige archeologische waarden?
- Wat is de relatie tussen deze waarden en het landschap?
- Wat is de impact van de geplande bodemingrepen op deze waarden?

1.2.2 Heuristiek

Het doel van het bureauonderzoek is de formulering van een archeologische verwachting van de onderzoekslocatie. Deze verwachting wordt opgesteld op basis van gekende landschappelijke, geologische, archeologische, historische en geografische bronnen.

Een eerste stap bij het formuleren van een archeologische verwachting voor de onderzoekslocatie is deze te situeren binnen een breder landschappelijk kader. Hierbij wordt beroep gedaan op de gekende geografische en geologische bronnen en kaarten.

Administratieve en geografische kaarten:

- GRB/kadasterkaart
- Topografische kaart
- Orthofoto
- Tertiairgeologische kaart

- Quartairgeologische kaart
- Bodemkaart

De basis van de desktopstudie bestaat verder uit een historische studie van de onderzoekslocatie en zijn directe omgeving. Hierbij wordt de gekende archeologische en historische vakliteratuur over de onmiddellijke omgeving van het plangebied geconsulteerd.

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Naast de gangbare historische kaarten is ook Cartesius geraadpleegd.[10]

Volgende historische kaarten werden opgezocht en geanalyseerd:

- CAI-kaart
- Ferrariskaart
- Atlas der Buurtwegen
- Poppkaart
- Sanderuskaart
- Vandermaelenkaart
- Primitief kadaster
- J. B. Segerskaart
- Plan de Tenremonde
- J. Van Deventerkaart
- De Vlaeminckkaart

De CAI-kaart wordt weergegeven met het grootschalig referentiebestand als onderkaart. De onmiddellijke omgeving rondom wordt op de Ferraris-, Atlas der Buurtwegen, Popp- en Vandermaelenkaart besproken. De beschrijving gebeurde onder meer op basis van de legende uit *België in kaart*.[11] Indien er een bijzondere locatie op te merken is, wordt deze, indien mogelijk, vernoemd bij naam en uitgebreider beschreven. De historische en archeologische kaarten worden gebruikt om een historisch-archeologische interpretatie van de locatie te bekomen.

[10] CARTESIUS 2017
[11] BEYAERT et al. 2006

Er werden externe specialisten betrokken bij dit onderzoek en geen wetenschappelijke advisering ingewonnen bij derden. Robby Vervoort was verantwoordelijk voor de historische studie en stelde een verwachtingsnota op voor dit project. [12]

[12] VERVOORT 2018

1.3 Assessmentrapport Bureauonderzoek

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie, cartografie en archeologie met betrekking tot het plangebied en omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

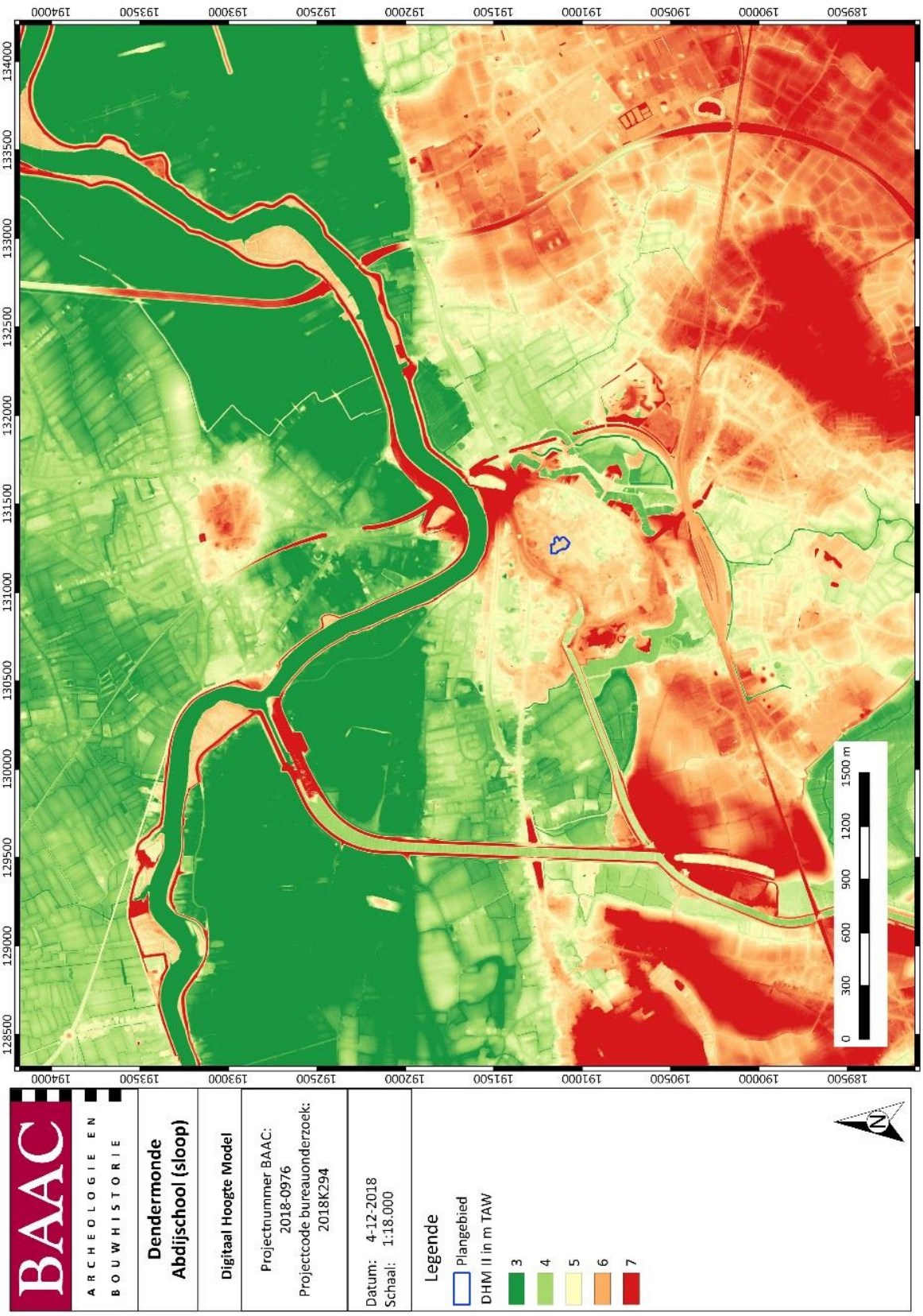
1.3.1 Landschappelijk kader

Hieronder volgt een overzicht van het grondgebruik en de aardkundige, hydrografische en fysisch-geografische gegevens van het plangebied.

Topografische situering

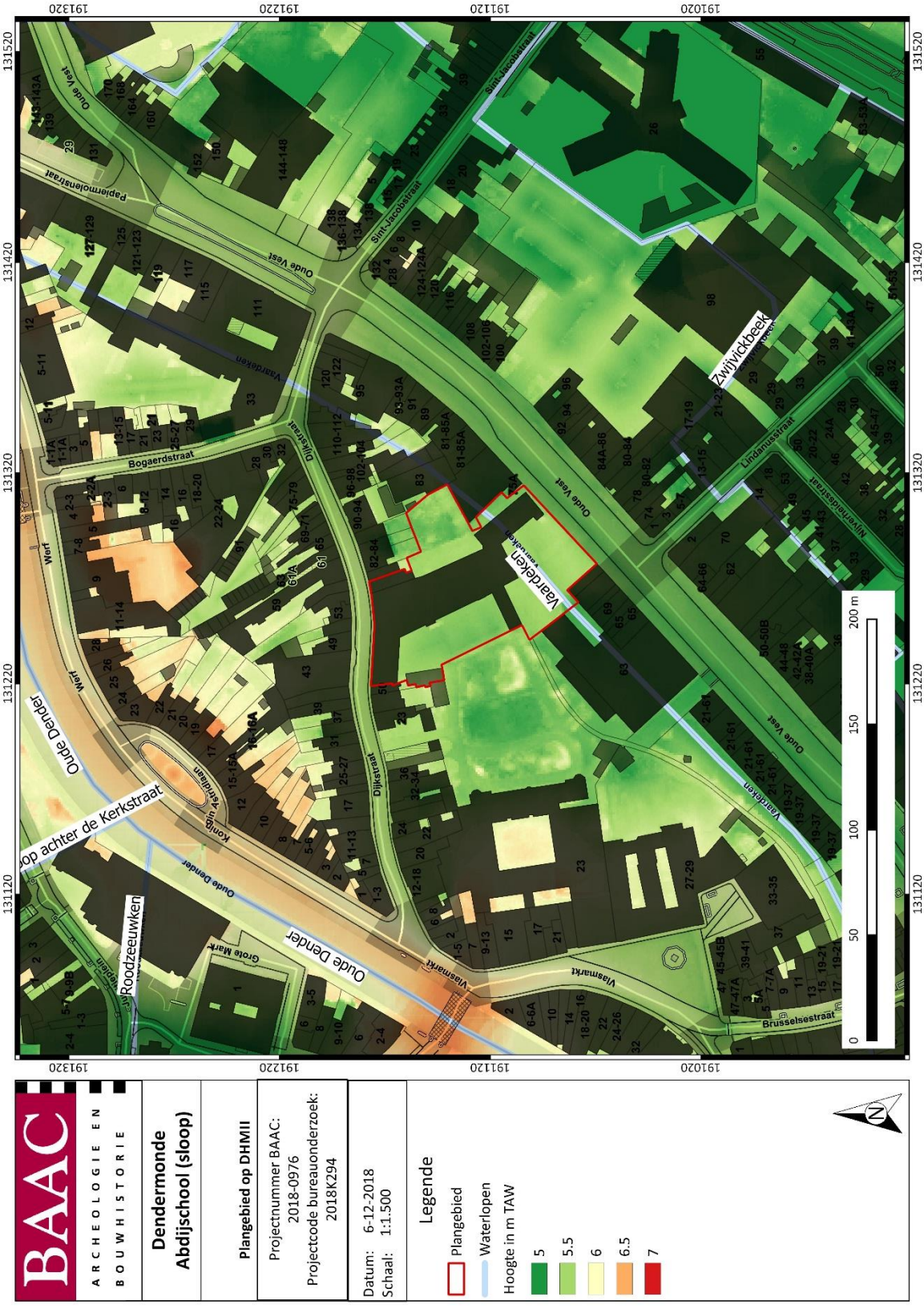
Het projectgebied is gesitueerd in de historische stadskern van Dendermonde en is gelegen in de Dijkstraat in het noorden en de Oude Vest in het zuidoosten en behoort tot het bouwblok dat verder westwaarts wordt begrensd door de Vlasmarkt en het noordelijke deel van de Brusselsestraat. Centraal binnen het projectgebied bevindt zich de vroegere Abdijschool die de volledige breedte van de straat aan de Dijkstraat inneemt. De centrale vleugel bevindt zich haaks op de straat en loopt in de richting van de Oude Vest waar zich een bijkomende vleugel bevindt, haaks op de Oude Vest georiënteerd. De rest van de straatzijde wordt hier ingenomen door verharde parking. Ook de onbebouwde zones binnen het volledige projectgebied zijn voorzien van een verharding. Op de kadasterkaart bevindt zich binnen het projectgebied tevens een aangelegde waterloop, 'het Vaardeken of de Torengracht'. Deze bevindt zich heden echter volledig ondergronds.

De omgeving rond het plangebied bevindt zich volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) tussen 4.5 en 6 m + TAW.

Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM)[13](digitaal; 1:1; 4/12/2018)

[13] AGIV 2017c

Plan 8: Plangebied op het DHM met waterlopen[14] (digitaal; 1:1; 6/12/2018)

[14] AGIV 2017c

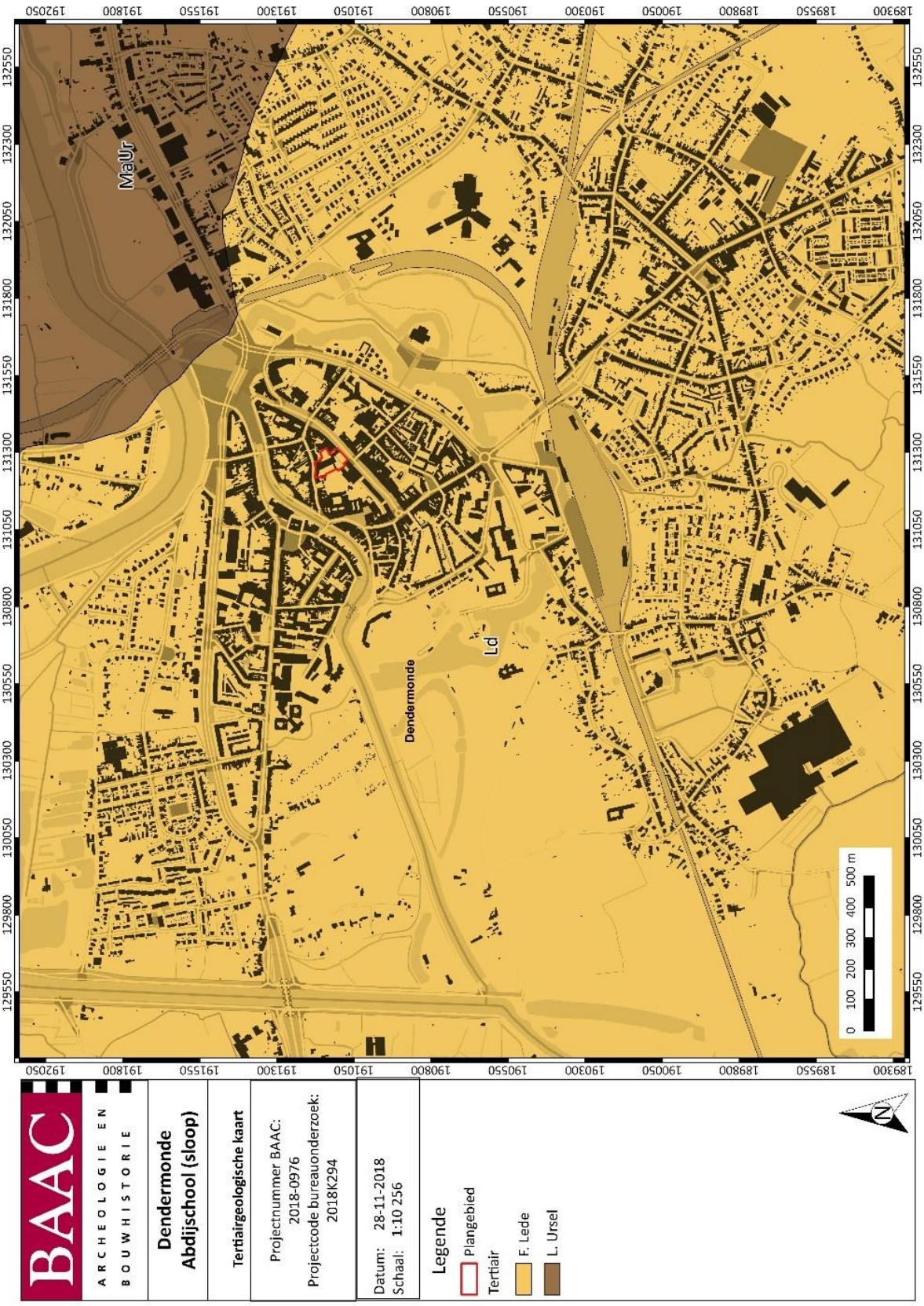
Landschappelijke en hydrografische situering

In geomorfologisch opzicht bevindt het plangebied zich nabij de samenloop van de Dender en de Schelde.[15] Het ontstaan en de historische evolutie van de Oost-Vlaamse stad Dendermonde wordt voor een groot deel bepaald door haar ligging bij beide rivieren. De stad situeert zich in het overgangsgebied tussen de zandstreek in het noorden en de zandleemstreek in het zuiden, maar bevindt zich grotendeels op alluviale bodems van beide rivieren. In de directe omgeving van de historische kern, buiten het alluvium, bevinden zich hoofdzakelijk zandleembodems (droge lichte, matig droge, droge en matig natte zandleembodems) en enkele matig droge en matig natte lemige zandbodems die lokaal opduiken. In het alluvium van beide rivieren komen sterk en zeer sterk gleyige kleibodems voor. De historische kern is gelegen in een laag gebied waarvan de hoogte varieert tussen 4,5 m en 6 m TAW. Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend. Op het gewestplan staat de historische kern bijna volledig ingekleurd als woongebied, met enkele kleinere gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut. De oostelijke, zuidelijke en westelijke stadsranden, waar zich relicten van de voormalige bastions en bijhorende waterpartijen situeren zijn als parkgebieden en gebieden voor dagrecreatie ingekleurd.[16]

Paleogeen en Neogeen (Tertiair)

Volgens de Tertiair geologische kaart bestaat de ondergrond ter hoogte van het projectgebied uit de zogenaamde formatie van Lede. Deze formatie bestaat uit lichtgrijs fijn zand. Soms komen kalksteenbanken voor in de sterk kalkhoudende grond. Tevens kunnen fossielen (Nummulites variolarius) voorkomen en kan de grond glauconiethoudend zijn. Tevens komt soms basisgrind voor in het pakket.

[15] DE MOOR & MOSTAERT 1993
[16] VERVOORT 2018

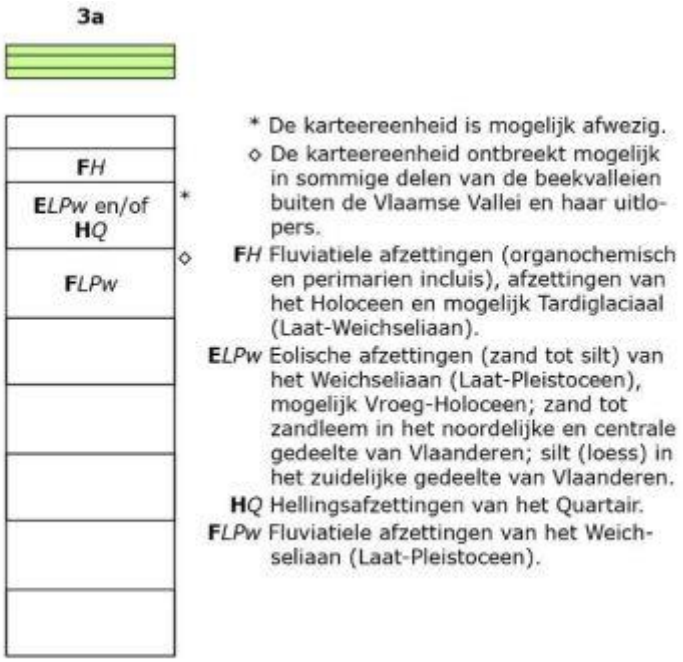

Plan 9: Plangebied op de Tertiairgeologische kaart[17] (digitaal; 1:1; 28/11/2018)

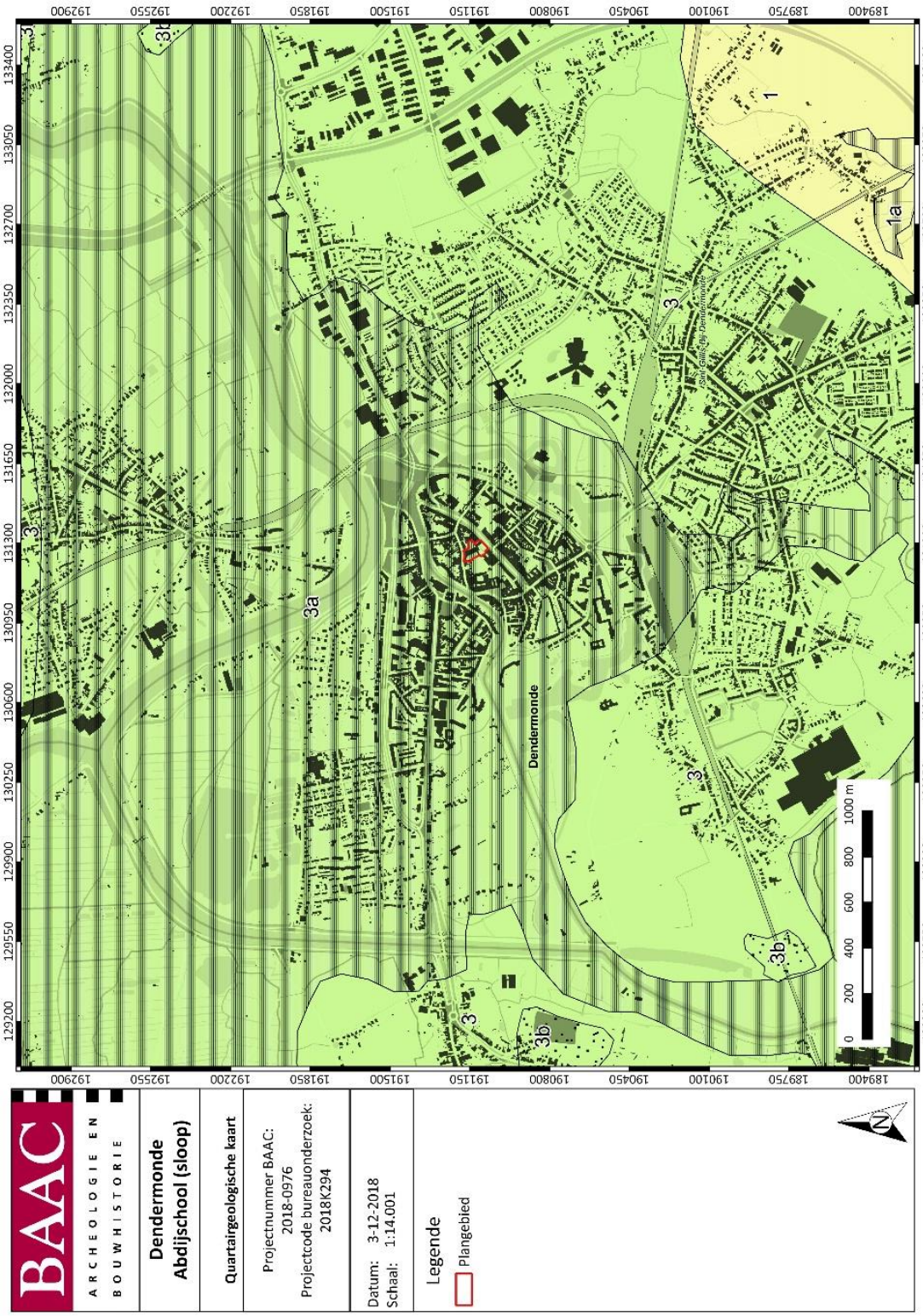
[17] DOV VLAANDEREN 2017b

Quartair

Volgens de Quartairgeologische kaart 1:20.000 bevinden er zich in het projectgebied Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen (a) bovenop de Pleistocene sequentie (3). De Holocene sequentie bestaat uit fluviatiele afzettingen (**F***H*) (organochemisch en primarien incluis), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). Hier komen al dan niet Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen); mogelijk Vroeg-Holoceen (**E***LPw*) voor onder hellingsafzettingen van het Quartiair (**H***Q*) en fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Het projectgebied valt onder het profieltype 3a.

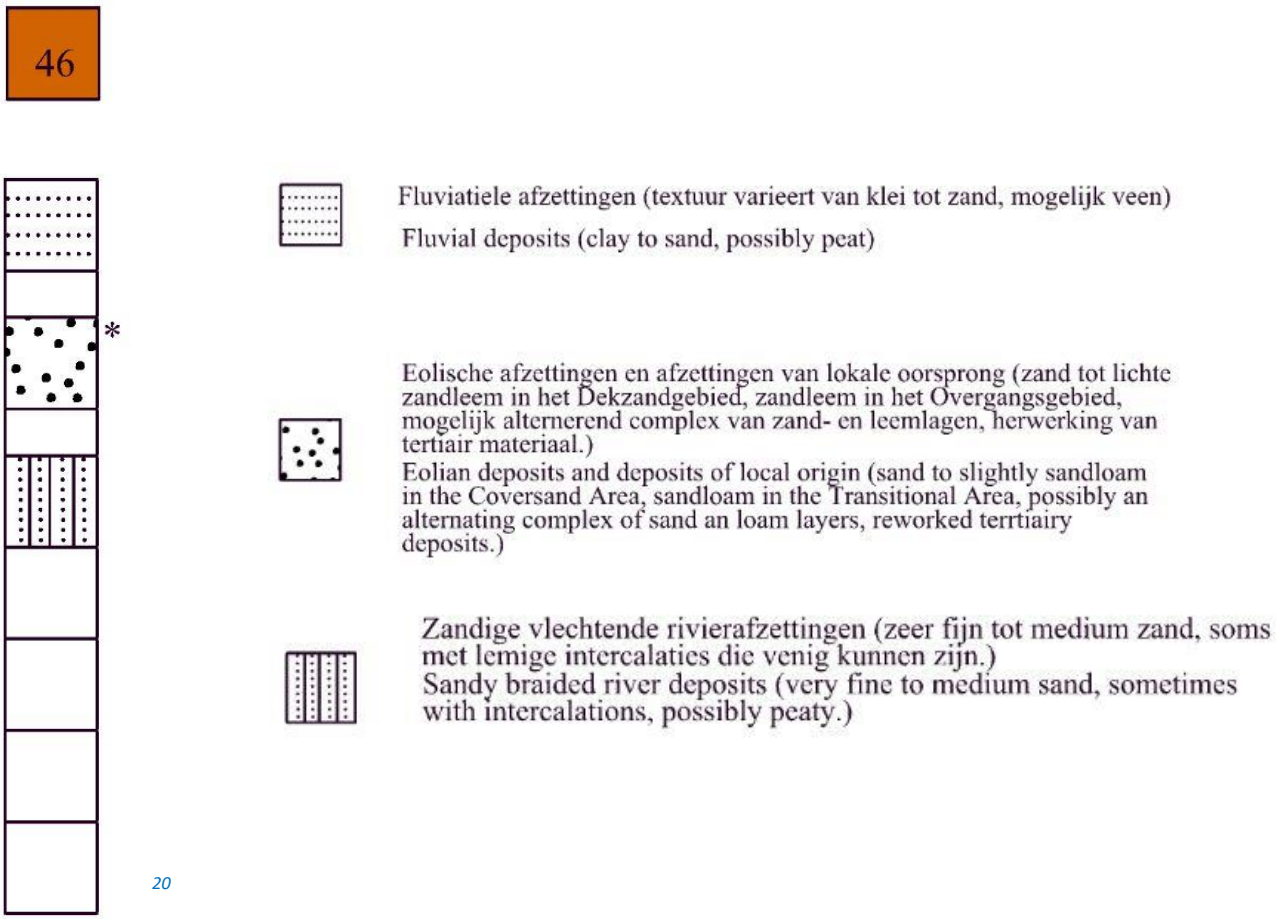
Figuur 7: Legende profieltype 3a

Plan 10: Plangebied op de Quartairgeologische kaart 1:200.000[18] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

[18] DOV VLAANDEREN 2017c

BAAC
ARCHEOLOGIE EN BOUWHISTORIE
Dendermonde
Abdijschool (sloop)
Plangebied op Quartaire kaart (1/50.000)
Projectnummer BAAC: 2018-0976
Projectcode bureauonderzoek: 2018K294
Datum: 5-12-2018
Schaal: 1:8.000
Legende
Plangebied
1000 m
750
500
250
0
N
Dendermonde
Nieuw Kwartier
Eikelstraat
Martelarenlaan
Scheldedijk
Zeescheide
Sint-Onolfsdijk
Kruisstraat
Donckstraat
Ros Beiaardstraat
Krijgem
Tuinwijk
Hof ter Brempt
Langgracht Dendermaal
Maalsloot
Vondelbeek
Kalendijk
Kroonveldlaan
Korte Dijkstraat
Zevenkoten
Begijnhoflaan
Galeidestraat
Tragel
Oude Vest
Sint-Rochusstraat
Kerkstraat
Kasteelstraat
Molenstraat
Hanenstraat
Ter Linden
Kruisstraat
Kruipoort
Ansemmeers
Zeescheldedijk
Yolanda Gilliaertstraat
Merelstraat
Baleinstraat
Barbarastraat
Sint-Gilliaanstraat
Hamstraat
Ter Linden
Gentsestraat
Kruisstraat
Molenstraat
Kasteelstraat
Oude Vest
Sint-Rochusstraat
Kerkstraat
Begijnhoflaan
Nieuw Kwartier
Galeidestraat
Tragel
Dendermonde
Eikelstraat
Donckstraat
Ros Beiaardstraat
Krijgem
Tuinwijk
Hof ter Brempt
Langgracht Dendermaal
Maalsloot
Sint-Onolfsdijk
Zeescheldedijk
Martelarenlaan
Scheldedijk
Zeescheide
Vondelbeek
Kalendijk
Kroonveldlaan
Korte Dijkstraat
Zevenkoten

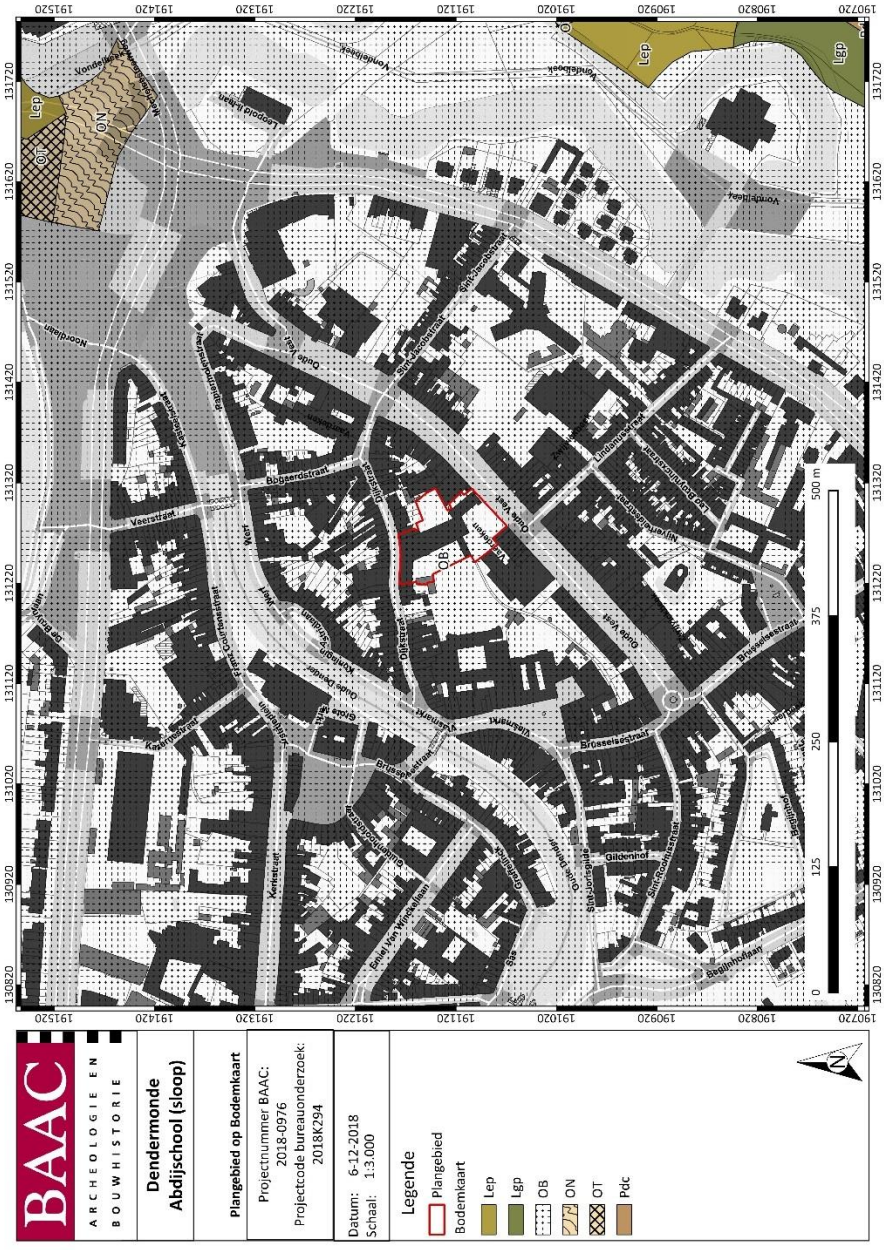
[20]

Figuur 8: Kenmerken van de Quartairgeologische kaart betreffende het plangebied[1]

[20] DOV VLAANDEREN 2017c

Bodem

Op de digitale bodemkaart van Vlaanderen (DOV) is het onderzoeksgebied ingekleurd als bodems van antropogene oorsprong gelegen in stedelijk bebouwd gebied (OB). De in de naaste omgeving gekarteerde bodems zijn zeer natte zandleembodems zonder profiel (Lfp), natte zandleembodems zonder profiel (Lep), matig natte zandleembodems met structuur B-horizont (Ldb), matig natte zandleembodems met sterk gevlekte verbrokkelde textuur B-horizont (Ldcz), matig natte lemige zandbodems met structuur B-horizont (Sdb), droge lichte zandleembodems met sterk gevlekte verbrokkelde textuur B-horizont (Pbc), zeer sterk gleyige kleibodems zonder profiel (Efp), sterk gleyige kleibodems zonder profiel (Eep) en opgehoogde gronden (ON).[21]

Plan 12: Plangebied op de bodemkaart van Vlaanderen[22] (digitaal; 1:1; 6/12/2018)

[21] Van Ranst & Sys 2000.
[22] DOV VLAANDEREN 2017a

1.3.2 Historisch kader[23]

Het plangebied ligt in de gemeente Dendermonde en bevindt zich in het historische stadscentrum, ten zuidoosten van de Grote Markt en aan de overzijde van de Dender. Het plangebied strekt zich uit tussen de Dijkstraat in het noorden en de Oude Vest in het zuidoosten. Het behoort tot het bouwblok dat verder westwaarts wordt begrensd door de Vlasmarkt en het noordelijke deel van de Brusselsestraat. In het plangebied bevindt zich de vroegere Abdijschool die de volledige breedte van de straat aan de Dijkstraat inneemt.

In de historische bronnen komt de gemeente pas voor in de 9e eeuw. Het ontstaan van de stad is onlosmakelijk verbonden met de oprichting van de versterking die op een eiland in de Dender werd gebouwd ter hoogte van het huidige justitiepaleis. Dat het mogelijk een kunstmatig gecreëerd eiland betrof, werd aangetoond tijdens archeologisch onderzoek uitgevoerd op de Grote Markt in 2002. Tijdens het onderzoek werden de resten aangetroffen van de voormalige Visgracht, die het eiland aan de westelijke zijde omsloot. Aan de oostelijke zijde werd het eiland omsloten door de Oude Dender. De ronde vorm van de huidige Astridlaan geeft de vroegere loop van de Dender aan. Ten westen van de oever van de Visgracht, op de huidige Grote markt, werden resten van een verspitte kleilaag aangetroffen die mogelijk het resultaat was van het uitgraven van de gracht.

De strategisch belangrijk gelegen versterking vormde de basis van wat later de heerlijkheid Dendermonde zou worden. Ze bleef dienst doen als machtscentrum van de lokale heren van Dendermonde die een belangrijke plaats in de geschiedenis van middeleeuws Vlaanderen innamen. Niet enkel werden de heren van Dendermonde voogden van de Gentse Sint-Baafsabdij maar ze schopten het in de 11e eeuw reeds tot *pairs* van de Graaf van Vlaanderen. De eerste historisch gekende heer van Dendermonde is Reingot I van Gent (1034/37-1067), voogd van de Sint-Baafsabdij en stichter van de O.-L.-Vrouwekerk van Dendermonde (midden 11e eeuw). De eerste heer die genoemd wordt naar de hoofdplaats van de heerlijkheid is Reingot II van Dendermonde (1085-1106), tevens voogd van de Sint-Baafsabdij en stichter van het kapittel van Dendermonde. Wanneer precies en door wie de oudste stadsmuren van Dendermonde werden opgericht is niet gekend. Dat de stad zeker voor het einde van de 12e eeuw voorzien was van een vorm van stadsomwalling mag blijken uit een oorkonde uit 1190 verleend aan de stad door Filips van den Elzas, graaf van Vlaanderen en Willem van Béthune, heer van Dendermonde. Resten van de oudste omwalling in oostelijke richting herkennen we vandaag nog in de naamgeving van de straat Oude Vest.

Het uitzicht van de huidige straat geeft een indruk van de breedte van de oorspronkelijke grachten. Omtrent het ontstaan van de Oude Vest zijn geen historische gegevens beschikbaar maar allicht vond dit plaats in de loop van de late 11e of de 12e eeuw. Met de uitbreiding kwam het projectgebied binnen de omwalling te liggen.

Tijdens de 13e eeuw ontwikkelde de kleine stad zich verder tot een belangrijk handels- en machtscentrum, mede mogelijk gemaakt door haar gunstige ligging aan de samenvloeiing van Dender en Schelde. In 1233 schonk Robrecht van Béthune Dendermonde stadsrechten en voor het einde van de 13e eeuw vond een uitbreiding van de stadsomwalling plaats. Uit deze periode dateren de eerste meldingen van de Brusselse Poort en de Mechelse Poort.

De laatste 'echte' heer van Dendermonde is Ingelram van Amboise die in 1334 leenhulde bracht aan de graaf van Vlaanderen. Het is Ingelram van Amboise die in 1337 het ambacht van de lakenwevers toestemming gaf voor de bouw van een nieuwe lakenhalle op de grond voor de burcht (op de plaats van het vroegere neerhof). Vanaf 1355 was de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, zelf heer van Dendermonde. Hij gaf opdracht voor de tweede stadsuitbreiding. Mogelijk werd in deze periode de volledige omwalling gerenoveerd. Het huidige stratenplan van de stad verschilt niet zo veel van het

[23] VERVOORT 2018

14e-eeuws stratenplan. Ook de belangrijkste monumenten van de stad op de Grote Markt dateren uit de 14e eeuw. Het Vleeshuis is iets ouder en dateert uit het einde van de 13e eeuw. De lakenhalle, het stadhuis en het belfort werden alle in de loop van de 14e eeuw opgericht. Verder waren er tal van kloosters en kapellen en een oud en nieuw begijnhof aanwezig in de stad. In 1380 werd de stad belegerd, veroverd en geplunderd door de Gentenaars. De oude burcht, die zich nog steeds op een eiland in de Dender bevond, werd niet meer heropgebouwd.

Dit was niet de laatste keer dat de stad oorlogsschade opliep. Op het einde van de 16e eeuw werd de middeleeuwse stadsversterking omgebouwd tot een versterking met bastions. Dankzij de nieuwe versterkingen kon de stad zelfs een belegering afslaan van Lodewijk XIV in 1667. In 1706, tijdens de Spaanse Successieoorlog, werden de stadsversterkingen echter grotendeels in puin geschoten door Engelse troepen.

De stadsversterkingen werden in 1708 heropgebouwd volgens de principes van Vauban. Op het einde van de 18e eeuw werd de vesting echter terug ontmanteld op bevel van keizer Jozef II. Na het Congres van Wenen in 1815 werd Dendermonde opgenomen in de versterkingen van de Wellingtonlinie. De aanleg van nieuwe muren, poorten en andere versterkingen startte in 1816. Tot 1906 bleef Dendermonde een vestingstad. Het ontmantelen van de verdedigingswerken bleef echter achterwege, getuige de vele resten in het huidige stadsbeeld. In 1914 vochten het Duitse en het Belgische leger een zware veldslag uit om de controle van de strategisch erg belangrijke Scheldebrug.

Het Belgische leger verzekerde het veldleger de mogelijkheid zich terug te trekken uit het Verschanste Kamp in Antwerpen en kon zich zo terugplooien de IJzer. Als wraak werd de stad volledig vernield door het doortrekkende Duitse leger. Samen met de stad ging tevens het stadsarchief in vlammen op, waardoor we beroofd werden van een groot deel belangrijke historische bronnen over de geschiedenis van de stad.

Concluderend kunnen we stellen dat Dendermonde tegen het einde van de 14e eeuw haar hoogtepunt bereikte, echter zou de oorlog met de Gentenaren en de hieraan gekoppelde terugval van de inkomsten van de lakenhandel aan deze groei een einde maken. Na de 14e eeuwse stadsuitbreiding vonden in Dendermonde geen verdere vergrotingen plaats. Tevens was de groei van de stadsbevolking beperkt door aanhoudend geweld en onrust in de daarop volgende eeuwen. Dit betekent dat de binnen de stad aanwezige achterliggende grote open ruimtes lange tijd onbebouwd bleven. Pas tegen het einde van de 18e eeuw en in het begin van de 19e eeuw zien we dat deze open gebieden geleidelijk werden ingenomen door kleine industriële complexen. Een evolutie waaraan een abrupt einde kwam bij de Duitse inval in 1914 toen het grootste deel van de stad kwaadwillig in brand werd gestoken door de bezettende troepen.

1.3.3 Toponymie en geschiedenis van het plangebied[24]

Om de geschiedenis van de straatnamen te achterhalen werd er gebruik gemaakt van de kaart van A. De Vlaeminck. Deze 19e-eeuwse historicus maakte een studie over Dendermonde in 1375 op basis van het destijds nog niet vernielde stadsarchief. Hij is met andere woorden een belangrijke bron voor de oudere geschiedenis van de stad en had toegang tot heden vernielde gegevens.

Zoals boven vermeld bevindt het plangebied zich binnen het bouwblok begrensd door de Dijkstraat, de Oude Vest, de Vlasmarkt en het noordelijke deel van de Brusselsestraat.

De Dijkstraat dankt haar naam aan de dijk die aan deze zijde van de Dender werd opgeworpen teneinde het overstromen van de lager gelegen gronden op de rechteroever te voorkomen gaf aanleiding tot

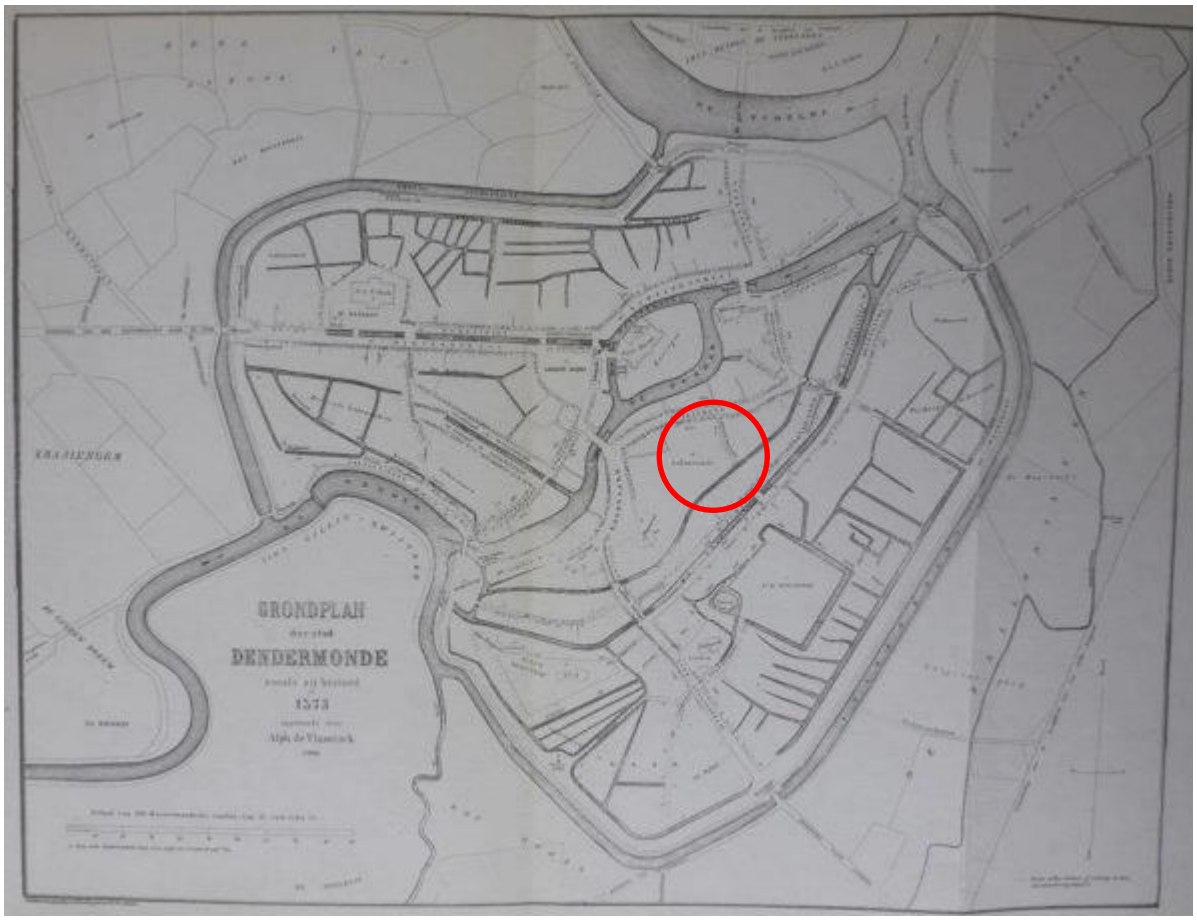
[24] VERVOORT 2018

het ontstaan van een straat, Dijkstraat genoemd. De straat behoorde tot de wijk Over-Dender en word in Latijnse zegelbrieven *Platea Aggeris* genoemd.

Over de Vlasmarkt lezen we bij De Vlaeminck dat deze in de 14e eeuw Koornaard heette. Aert, aerde of aard wordt toponomisch vertaald als kaai of grond, gelegen langs het water en met marktplaats als functie. Met andere woorden heeft de benaming Koornaard betrekking op een graanmarkt gelegen langs het water. De benaming Koornaard komt in 14e-eeuwse historische bronnen verschillende malen voor. Dat de stad echter reeds vroeger over een graanmarkt beschikte wordt aangetoond door het bestaan van een Dendermondse graanmaat en dit minstens vanaf het begin van de 13e eeuw. De huidige Oude Vest bestond in de 14e eeuw uit een noordelijk en zuidelijk tracé, van elkaar gescheiden door de open stadsgracht en verbonden door middel van enkele bruggen. Ook de benaming van de straten was anders dan heden. Zo bestond het noordelijke deel uit het Hoornstraatje (in het westen), de Nieuwstraat (ter hoogte van het projectgebied), het Tinnenschotelstraatje verder naar het noorden en de Wijngaardstraat in het uiterste noorden van de huidige Oude Vest. De benaming van de straat (Nieuwstraat) verwijst rechtstreeks naar de stadsuitbreiding: de nieuwe straat die ontstond tussen het water en de buitenvest. Het uiteinde met de naam Hoornstraatje verwees naar de brouwerij 'den Hoorn' gelegen op de 19e-eeuwse kruising met de Brusselsestraat. De naam Tinnenschotelstraatje verwijst naar de aanwezige herberg 'de Tinnenschotel'. De Nieuwstraat komt in oorkondes voor daterend uit 1325, 1334, 1350, 1362, …

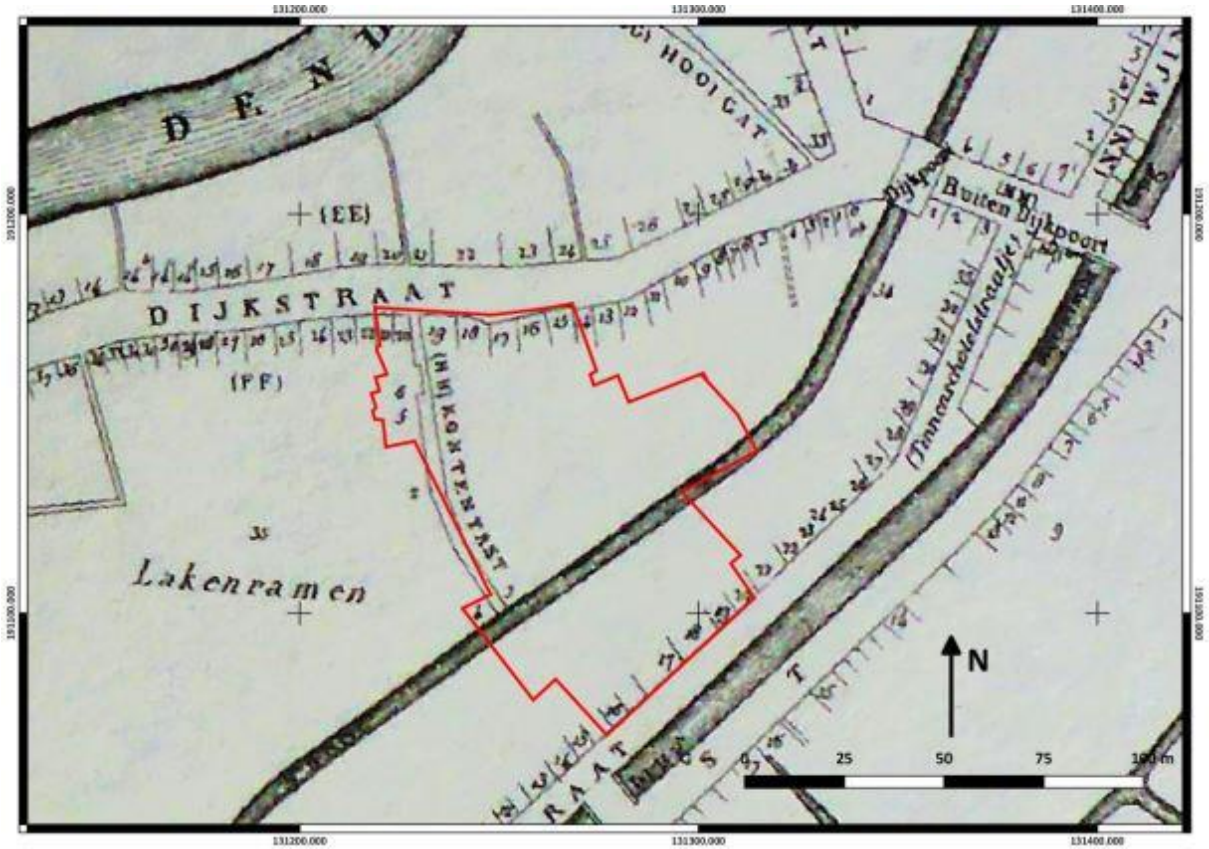
Ook het noordelijke deel van de huidige Brusselsestraat had in de 14e eeuw een andere naam. Het uiterste noorden van de straat droeg de naam Torenstraat. Het zuidelijker gelegen deel tot aan de Oude Vest kreeg de naam Tusschenbruggen. De torenstraat leidde van de Koornaard naar de Torenpoort en dankte haar naam aan deze laatste. De naam Tusschenbruggen werd gegeven aan het stuk straat gelegen tussen de Torenbrug en de Vriezenbrug en komt in aktes voor vanaf 1327.

Tijdens zijn studie maakte De Vlaeminck een kaart van Dendermonde zoals het bestond in 1375. Op het plan wordt het plangebied in het westen begrensd door een klein steegje met de benaming Kontentast dat vanaf de Dijkstraat in het noorden in zuidwestelijke richting loopt tot aan de nog duidelijk aanwezige gracht (heden 'het Vaardeken'). De straat kwam reeds voor in de archieven in het eerste kwart van de 14e eeuw. Op de door De Vlaeminck gemaakte kaart is duidelijk te zien dat er binnen het plangebied reeds bebouwing aanwezig is over de volledige lengte van de straten en dit langs beide zijdes. Op basis van de ligging van het plangebied, tussen de Dijkstraat, de Vlasmarkt en de Oude Vest kunnen we vermoeden dat het plangebied allicht reeds vroeger werd bewoond en/of gebruikt. Archeologisch onderzoek uitgevoerd op de Grote Markt leverde resten op vanaf de 11e eeuw en het plangebied kwam reeds binnen de stadsomwalling te liggen vanaf de eerste stadsuitbreiding (late 11e – 12e eeuw). Net zoals vele straten binnen de historische stad, werd de Dijkstraat grondig vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. De huidige bebouwing binnen het plangebied bestaat volledig uit de infrastructuur van de vroegere abdijschool (zie verder).

Plan 13: Dendermonde in 1375 door A. De Vlaeminck (19e eeuw)[25] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

[25] VERVOORT 2018

Plan 14: Detail van de kaart van de Vlaeminck[26](digitaal; 1:1; 3/12/2018)

Op bovenstaande kaart treffen we de volgende informatie aan voor de Dijkstraat:

- 15 Huis van Godfried van der Schueren (Horreo). Benaming in 1866: Sint Jan.
- 16 Huis van Jan Zeghers, wever. Benaming in 1588 en 1866: De Hooiwagen.
- 17 Huis van Jan Clinke: Benaming in 1866: de Roskam.
- 18 Huis van Jan de Man.
- 19 Huis van Egidius de Volder, gelegen ten oosten van de stadsgang (Kontentast).
- 20 Huis van Jan Voghel, bijgenaamd de Vogheleere. Ten tijde van de Vlaeminck in bezit van de weduwe van meester Eebijns. Gelegen ten westen van de stadsgang (Kontentast).
- 21 "Huizekens" van Jan Noets, de jonge. Benaming in 1600: Duizend Perijkelen.

Voor de Nieuwstraat treffen we de volgende informatie aan:

- 16 Huis van Gilles de Volder (Fullonis).
- 17 Huis van Daniël Staes.

[26] VERVOORT 2018

- 18 Huis van Michiel Swalen.
- 19 Huis van Jan Tulpijn. Ten tijde van de Vlaeminck toebehorende aan Coppijn Raes.
- 20 Huis van Jan van den Rode, volder. Voordien behorende aan Jan van Wesemale.

Voor de Kontentast treffen we volgende informatie aan:

- 3 Huis van Jan van der Hulst. Volgens latere toevoeging werd de grond waarop de 2 huizen van Jan en Willem van der Hulst stonden tot 1 tuin herschapen toebehorend aan Daniël van den Heechoute.
- 4 Huis van Jan van Coeleghem, voordien behorend aan Lieven Moeraert.
- 5 Kamers toebehorende aan respectievelijk Jan van Boxelaer en Jan de Man.
- 6 Kamers in den Tast van respectievelijk Hendrik Boens en Hendrik van Boxelaer.

Ter hoogte van nummer 2, ten westen van het plangebied aan de overkant van de steeg, zou een schuur gestaan hebben van Pieter Clinke.

Op de kaart van De Vlaeminck is duidelijk zichtbaar dat het Vaardeken teruggaat tot de vroegere Torengracht die het projectgebied van zuidoost naar noordwest doorkruist. De Torengracht is de oudste stadsgracht van Dendermonde en dateert van voor de eerste stadsuitbreiding met het optrekken van de Oude Vest.

1.3.4 Cartografische bronnen

Een bijkomende belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van deze oude kaarten kan een beeld worden gegeven van de evolutie van de bebouwing in het plangebied door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts kan opgepikt worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen. Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op deze kaarten geen garantie dat er niets geweest is. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijke bouwwerken zoals stadsomwallingen, kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er geen of weinig aandacht voor de burgerlijke architectuur. Het was vaak niet de bedoeling om de huizen in detail of juist weer te geven. Pas vanaf de 19e eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kadasterkaarten. Een concrete huisgeschiedenis is uit het cartografisch materiaal alleen niet af te leiden. De kaarten kunnen wel ondersteunend werken.

Jacob van Deventer (1570)

Deze kaart geeft een beeld van de stad op het einde van de 16e eeuw. De belangrijkste, straten, pleinen, openbare gebouwen en waterlopen zijn zichtbaar. Tevens zijn de zones met algemene bebouwing weergegeven.

Wanneer we inzoomen ter hoogte van het plangebied herkennen we duidelijk de huidige Dijkstraat, de vroegere Torengracht en de Oude Vest. De aanwezige straten zijn volledig bebouwd met lintbebouwing. De achterliggende zones binnen de verschillende bouwblokken zijn aangeduid als grote open groene ruimtes, al dan niet voorzien van het nodige groen. Het steegje dat we zien bij De Vlaeminck is niet aangeduid op de kaart.

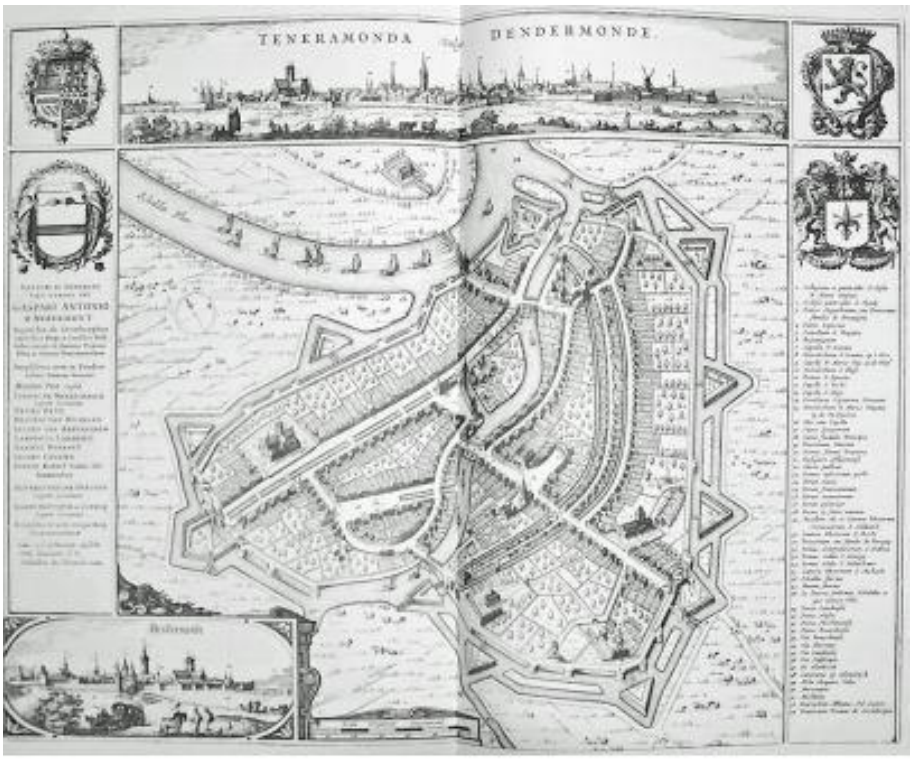
Plan 15: Kaart van Deventer

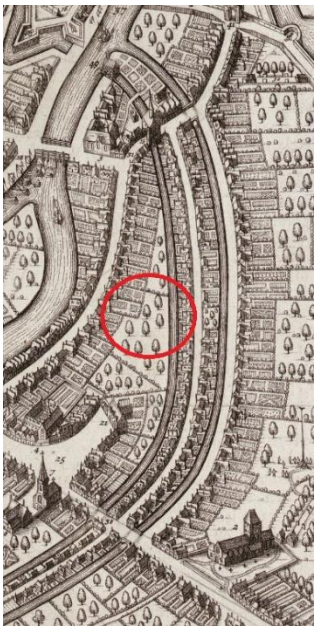
Sanderus (1641)

De kaart van Sanderus geeft een vrij gedetailleerd beeld van de belangrijkste aanwezige straten, pleinen, waterlopen en openbare monumenten in de stad in het midden van de 17e eeuw. Op de kaart zijn duidelijk de verschillende onderdelen van de stadsvesten zichtbaar. Kleine straten zijn niet weergegeven maar de kaart geeft toch een beeld van een stad waar aan de rand nog talrijke open ruimtes aanwezig zijn. Het centrum wordt gekenmerkt door lintbebouwing langs de straten in veelal haaks op de straat gerichte percelen die achteraan steeds de nodige open ruimte bezaten voor privé-tuinen.

Op de kaart van Sanderus staat de bebouwing aan de Dijkstraat en de Nieuwstraat weergegeven in een min of meer gestandaardiseerde format van woningen voorzien van een zadeldak die afwisselend haaks op en parallel aan de straat zijn georiënteerd. Allicht betreft het hier geen reële weergave van de contemporaine situatie.[27] De huizen langs de Dijkstraat hebben allen een achterliggende privé tuinruimte. Achter de tuinen wordt het gebied weergegeven als open met de aanwezigheid van enkele bomen tot aan de oevers van de Torengracht. Een mogelijke dwarse onderverdeling verraadt de aanwezigheid van de stadssteeg. Aan de zijde van de Nieuwstraat zijn de huizen op een gelijkaardige manier weergegeven. Hier wordt de zone tussen de bebouwing en de Torengracht opgevuld met achterliggende privé tuinen.

[27] Hierdoor kon het plan niet in Qgis gegeorefereerd worden.

Plan 16: Plangebied op de kaart van Sanderus (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

Plan de Tenremonde (1713-1784)

Op dit weinig gedetailleerde plan, dat enkel de contouren van de belangrijkste bouwzones, grachten, straten en open ruimtes weergeeft, zien we ter hoogte van het projectgebied aan de Torengracht een drietal losse gebouwen staan. Omtrent functie of uitzicht ontbreken verdere gegevens, maar hun aanwezigheid toont wel aan dat de vroegere bebouwing langs de stadssteeg verder ontwikkelde op deze plaats langs de gracht. Allicht heeft de aanwezigheid van de gracht hiermee te maken en heeft de aanwezige bebouwing allicht een ambachtelijke of industriële functie.

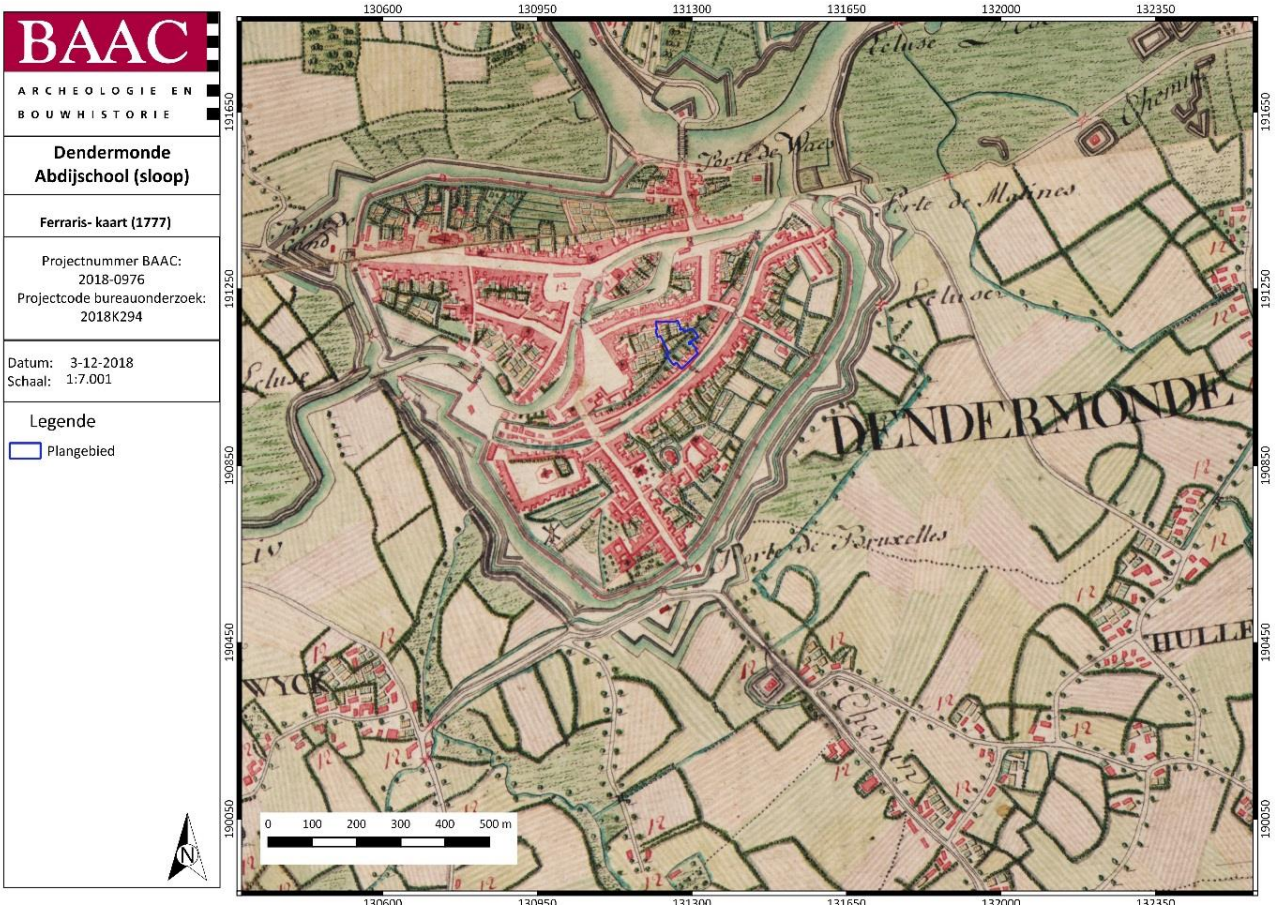
Plan 17: Plangebied op de Plan de Tenremonde (1713-1784)[28] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

[28] VERVOORT 2018

Ferraris (1771-1778)

De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van Joseph de Ferraris, een generaal bij de Oostenrijkse artillerie en veldmaarschalk in de Oostenrijkse Nederlanden. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied.[29]

Op de Ferrariskaart is te zien dat het plangebied weinig details weergeeft in verband met de aanwezige bebouwing langs de straten. Wel is de Torengracht duidelijk zichtbaar en verder is te zien dat het grootste deel van de achter de lintbebouwing aanwezige open ruimtes binnen de huizenblokken nog grotendeels onbebouwd zijn. Ter hoogte van het plangebied worden deze aangeduid als verschillende tuinzones van elkaar gescheiden door begroeiing en bomenrijen. Het stadssteegje begrenst in het noordwesten het projectgebied en lijkt afgebakend te zijn door een muur die in westelijke richting lijkt door te lopen tot aan het klooster op de huidige Vlasmarkt.

Plan 18: Ferrariskaart van de ruime omgeving rondom het plangebied (1771-1778)[30] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

[29] KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË 2017
[30] GEOPUNT 2017b

Plan 19: Detail van het plangebied op de Ferrariskaart (1771-1778)[31] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

J.B. Segers (1786)

Het plan van landmeter Segers uit het einde van de 18e eeuw geeft een iets gedetailleerder beeld omtrent eventueel aanwezige bebouwing in het open gebied achter de lintbebouwing aanwezig langs de straatzijdes. Ter hoogte van de Dijkstraat is duidelijk een opening zichtbaar in de bebouwing die uitgeeft op een rechthoekige open ruimte omgeven door verschillende als groene zone aangeduide percelen van elkaar gescheiden door kleine paden.

Op de noordelijke oever van de Torengracht bevindt zich een rechthoekig vrij langwerpig gebouw parallel aan de stadsgracht. Gegevens omtrent het uitzicht of de functie van het gebouw ontbreken. De positie doet echter vermoeden dat de functie gezocht moet worden in ambachtelijke of industriële richting. Stromend water is in het verleden vaak een onontbeerlijk element voor bepaalde ambachtelijke activiteiten.

[31] GEOPUNT 2017b

Plan 20: Plangebied op de kaart van J.B. Segers (1784)[32] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

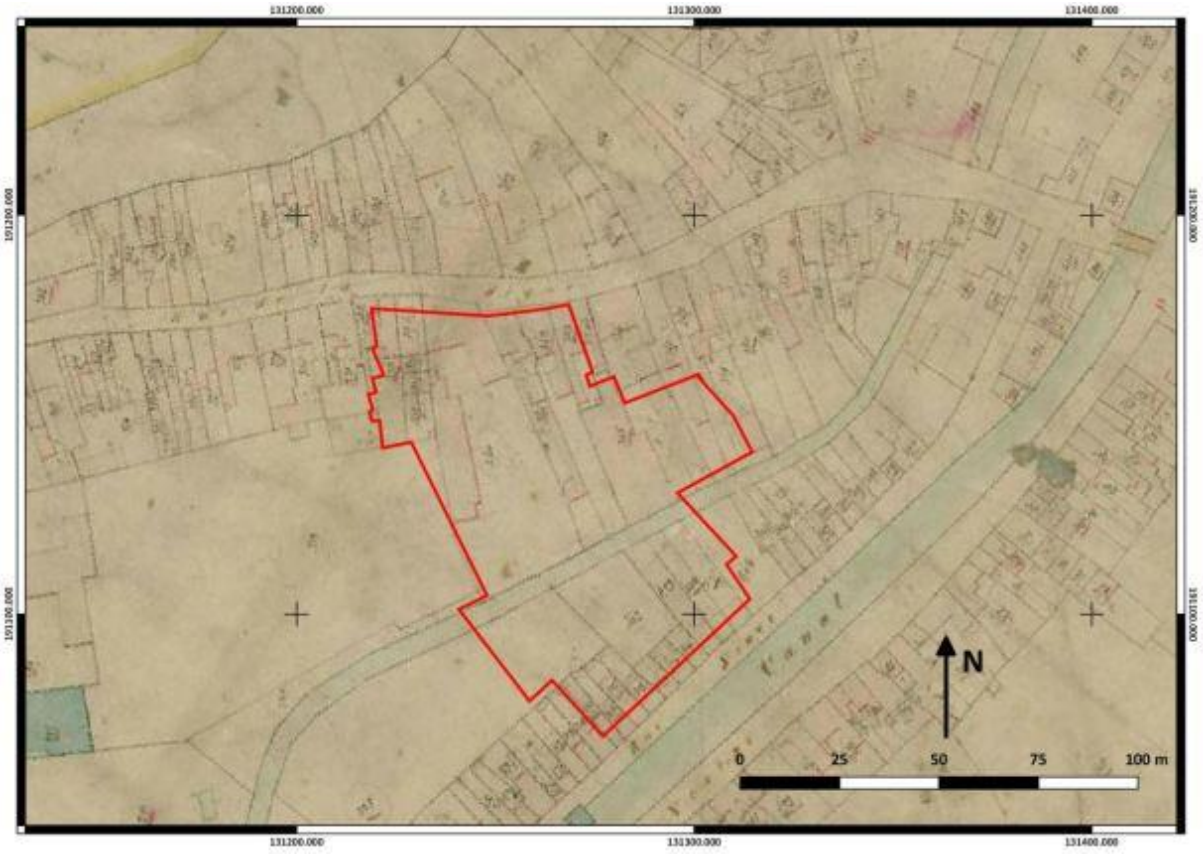
Primitief kadaster (1830-1833)

Het primitief kadaster uit de periode 1830-1833 is niet in een gegeorefereerd bestand beschikbaar. Echter hebben we getracht op basis van overige 19e-eeuwse kaarten die wel werden gegeorefereerd en op basis van het huidige GRB-bestand de kaart in te voegen in GIS. Wanneer we het plan bekijken merken we verschillende zaken op. Aan de zijde van de Oude Vest zien we een volledig volgebouwde straatzijde bestaande uit smalle percelen haaks op de straat georiënteerd. De vier zuidelijke woningen hebben een achterliggende privé tuin en worden in het noordwesten begrensd door een onbebouwde open ruimte die deel uitmaakt van een groot westelijk gelegen perceel. De volgende drie woningen hebben geen privétuin en worden in het noordwesten begrensd door een ongedeeld en onbebouwd perceel gelegen tussen de Torengracht en de aanwezige woningen langs de Oude Vest. De drie noordelijke woningen zijn aan de achterzijde voorzien van een privé tuin die zich uitstrekt tot aan de rand van de Torengracht.

Vervolgens bevindt zich hier de Torengracht die het projectgebied nog steeds doorkruist van westzuidwest naar oostnoordoost. Ten noorden van de gracht zien we een min of meer gelijkaardig verschijnsel. De oostelijke uitsprong van het projectgebied wordt gevormd door de smalle privé tuinen van de buiten het projectgebied gelegen woningen aan de Dijkstraat en zijn met uitzondering van een dieper gelegen achterhuis onbebouwd. De percelen zijn haaks op de straat georiënteerd. Ook de oostelijke woningen langs de Dijkstraat bestaan uit haaks op de straat georiënteerde bebouwing met achterliggende privé tuinen die zich uitstrekken tot aan de oever van de Torengracht. Hierbij dient vermeld te worden dat het noordelijke perceel niet werd ontdubbeld en dus groter is dan de andere.

[32] VERVOORT 2018

Ook is de diepte van de aanwezige bebouwing op de verschillende percelen verschillend. Achterliggende bebouwing kan bestaan uit bijgebouwen en achterhuizen. Het grootse perceel wordt gevormd door een min of meer trapeziumvormig perceel dat zowel aan de straatzijde is bebouwd als aan de zijde van de vroegere stadssteeg. Aan de straatzijde wordt de bebouwing ingenomen door een grote L-vormige blok die zich situeert op de hoek van de Dijkstraat en de reeds verdwenen Kontentast. Mogelijk gaat het achterliggende gebouw binnen dit perceel terug op oudere bebouwing langs de straat, maar dit is niet zeker. De rest van het perceel is onbebouwd tot aan de Torengracht. Ten westen van de steeg bevindt zich nog een enkel lang smal perceel, haaks op de straat georiënteerd en met bebouwing aan de straatzijde.

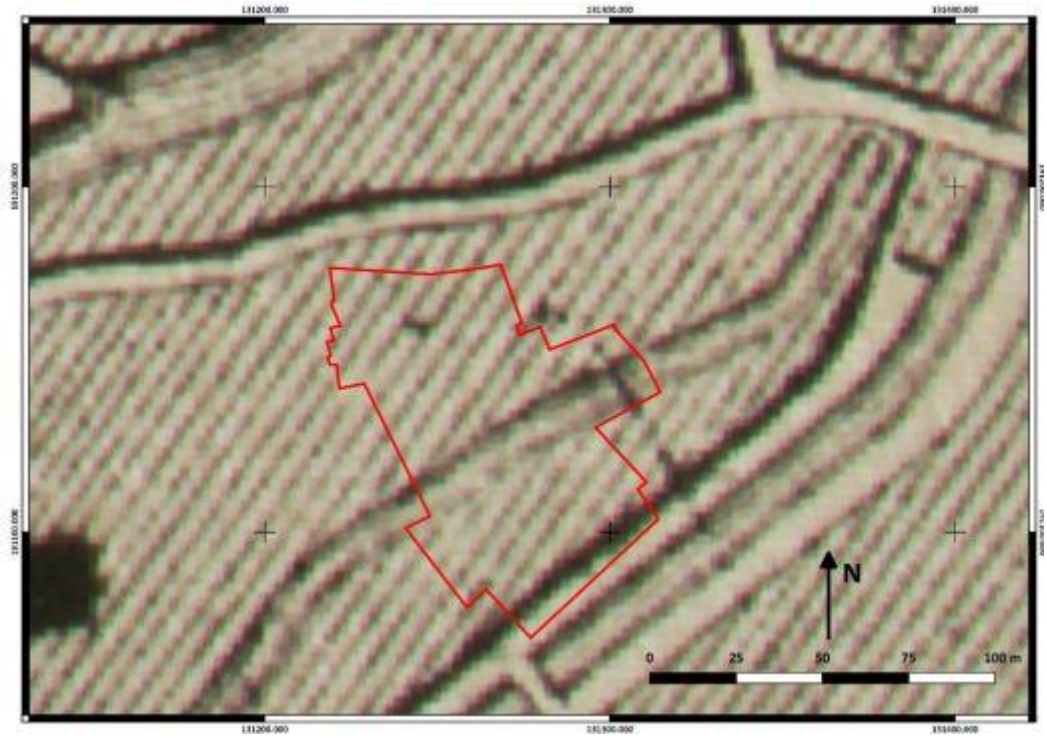
Plan 21: Plangebied op primitief kadaster (1830-1833)[33](digitaal; 1:1; 3/12/2018)

Vandermaelen (1846-1854)

Een volgende bron zijn de Vandermaelenkaarten, die gemaakt zijn door Philippe Vandermaelen. Zijn gedetailleerde (schaal 1:20.000) *Carte topographique de la Belgique* is tussen 1846 en 1854 gemaakt en bestaat uit 250 folio's.[34]

De topografische kaart Vandermaelen biedt weinig aanknopingspunten omtrent de aanwezige bebouwing binnen het projectgebied. Dit staat enkel aangegeven als gearceerd en dus bebouwd. Wel zien we dat de Torengracht nog functioneel was.

[33] VERVOORT 2018
[34] GEOPUNT 2017e

Plan 22: Plangebied op de Vandermaelenkaart[35](digitaal; 1:1; 3/12/2018)

Atlas der Buurtwegen (1843-1845)

Een andere 19e eeuwse kadasterkaart is de Atlas der Buurtwegen. Deze atlas werd opgemaakt in opdracht van de wetgever en had als doel om ondubbelzinnig aan te duiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. Per toenmalige gemeente werd een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen.[36]

Zoals mag blijken uit bovenstaande beschikbare kaarten uit de 19e eeuw, lijken er binnen het plangebied geleidelijk aan meer gebouwen te verschijnen. Zij zijn mogelijk ontstaan in het licht van de opkomende industrie. De bevolking maakt gebruik van de vaak nog grote gebieden open ruimte binnen de kleinere Vlaamse stadscentra. Aan deze evolutie zal echter een einde komen in 1914 wanneer een groot deel van de stad wordt vernield door de Duitse bezetter. Ook de Dijkstraat ontsnapte niet aan de vlammenzee.

[35] VERVOORT 2018
[36] GEOPUNT 2017d

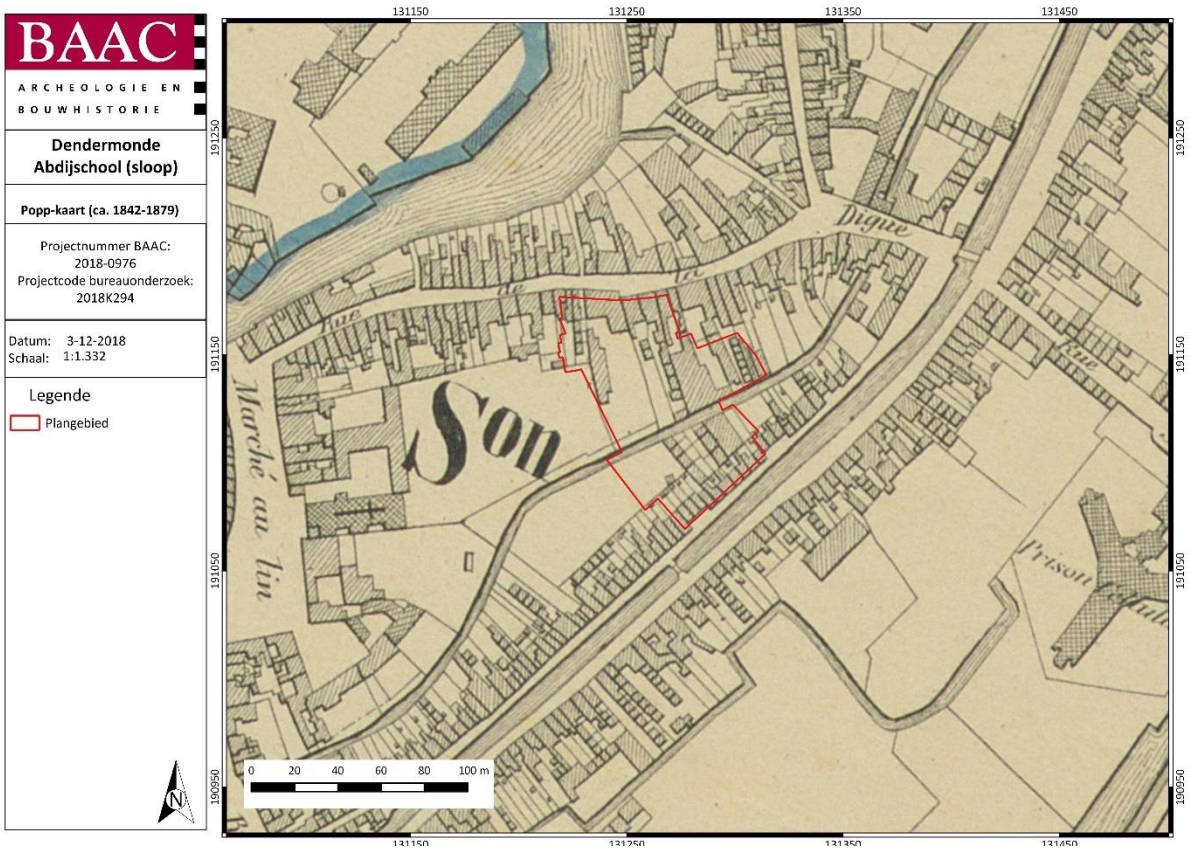
Plan 23: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845)[37](digitaal; 1:1; 3/12/2018)

Popp (1842-1879)

De Poppkaarten zijn het levenswerk van Philippe-Christian Popp (1805-1879). Van 1842 tot aan zijn dood in 1879 werkte hij aan zijn atlas. Ongeveer alle gemeenten van de toenmalige provincies Brabant, Henegouwen, Luik, Oost- en West-Vlaanderen had hij getekend en gedrukt.[38]

Het plan geeft een gedetailleerder beeld weer van de contouren van de verschillende aanwezige gebouwen per perceel en vertoont een toename van de bijgebouwen ten opzichte van het Primitief Kadaster. Mogelijk bestaan de kleinere gebouwen op de percelen uit kleinere arbeiderswoningen. Een groot bouwvolume verschijnt op het niet ontdubbelde perceel zichtbaar op het Primitief Kadaster en doet de aanwezige open ruimte binnen het projectgebied aanzienlijk afnemen. Het is niet ondenkbaar gezien de positie en grootte van dit gebouw dat het een vroeg industriële constructie betreft. De Torengracht is immers nog steeds functioneel.

[37] GEOPUNT 2017a
[38] KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË 2017

Plan 24: Plangebied op de Poppkaart[39] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

[39] GEOPUNT 2017c

Figuur 10: Beschieting van Dendermonde: vernieling gezien vanaf de Dijkstraat (1914)[40]

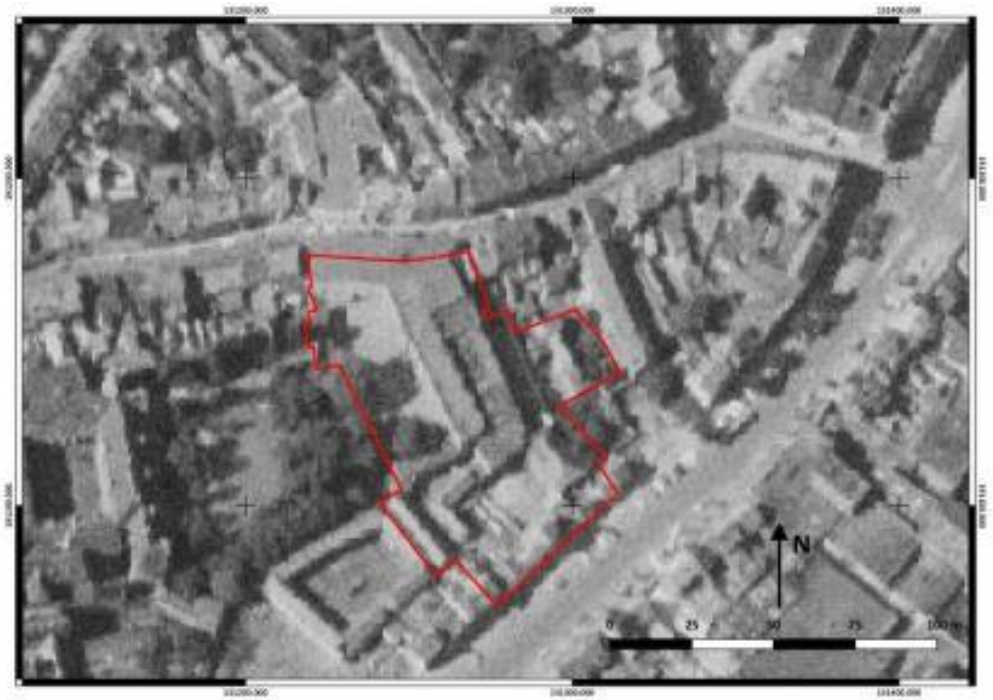
Luchtfoto's [41]

Door de vernieling van de stad in 1914 verandert het uitzicht van de stad grondig. Vanaf het midden van de 20e eeuw wordt het plangebied gedomineerd door de aanwezigheid van de abdijschool. In 1945 startte men onder impuls van Abt Maurus met een abdijschool in een oud herenhuis waarvan de tuin aan het hof van de abdij paalde. In 1953-1954 werd naar plannen van Dom Antonius een eerste nieuwbouwvleugel opgetrokken. In 1964 volgde een tweede vleugel, naar ontwerp van architect Verbruggen. De evolutie van de school kan op de verschillende luchtfoto's uit de tweede helft van de 20e eeuw worden gevolgd.

Figuur 11: Plangebied op luchtfoto (1947-1954)

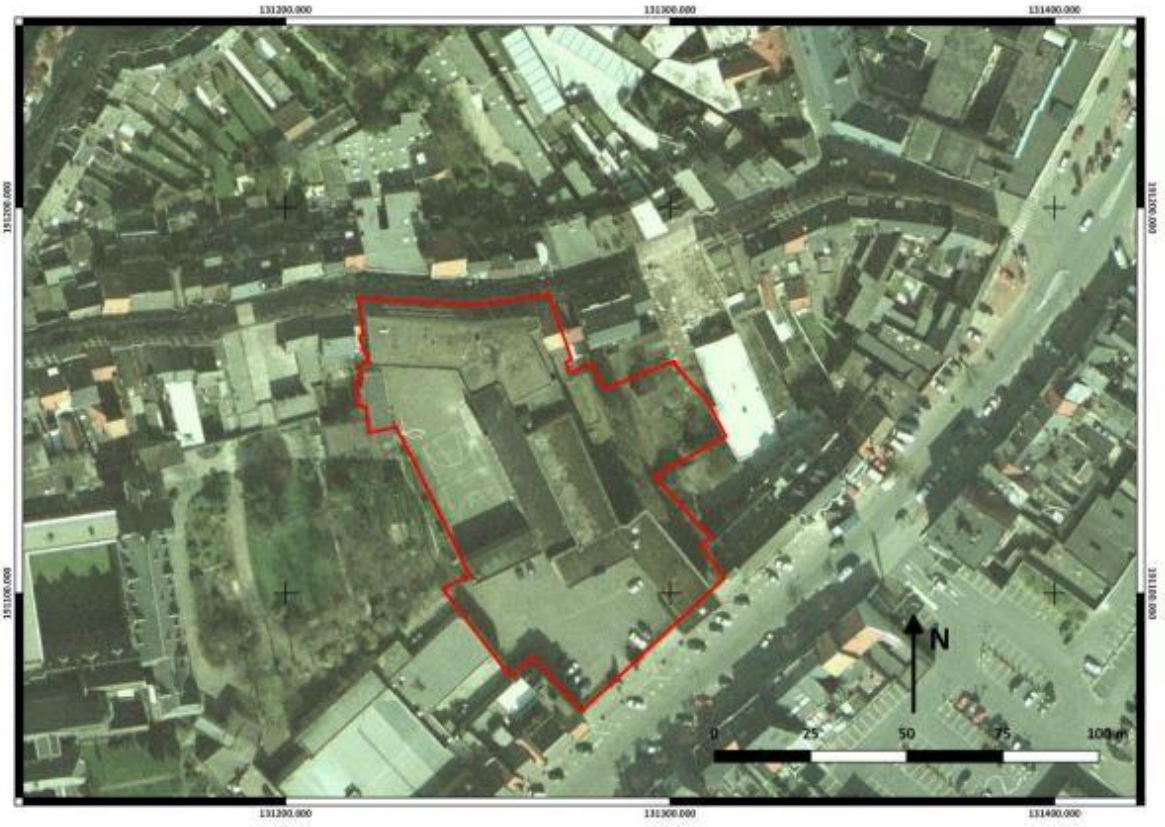
[40] VERVOORT 2018
[41] VERVOORT 2018

Figuur 12: Plangebied op luchtfoto (1971)

Figuur 13: Plangebied op luchtfoto (1979-1990)

Figuur 14: Plangebied op luchtfoto (2000-2003)

1.3.5 Archeologisch kader

Reeds in de jaren dertig van de vorige eeuw werden de eerste archeologische opgravingen uitgevoerd op het grondgebied van Dendermonde. Op de Zwijvekekouter werden resten aangetroffen van Gallo-Romeinse en Merovingische begraafplaatsen. Nadien viel het archeologisch onderzoek in de historische binnenstad stil. Enkel amateuronderzoek, noodopgravingen en vaststellingen werden uitgevoerd. Deze gebeurden vaak op aangeven van de actieve Oudheidkundige Kring van het Oud Land van Dendermonde en de stadsconservator en –archivaris Aimé Stroobants. Zo werden o.a. archeologische vaststellingen gedaan bij werken aan het Zwijvekemuseum en bij de heraanleg van de rioleringen van de huidige Kerkstraat, waar de middeleeuwse resten van de vroegere Kerkgracht werden vernield. Het is wachten tot het begin van de 21e eeuw (2002/2003), wanneer onder impuls van het toenmalige stadsbestuur, onder leiding van burgemeester Norbert De Baetselier, de stadsconservator, Aimé Stroobants, de provinciaal archeologische dienst, Luc Bauters en het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, Koen De Groote, beslist werd om voorafgaandelijk aan de heraanleg van de Grote Markt een archeologisch onderzoek uit te voeren. De opgravingen op de Grote Markt zouden de eerste wetenschappelijk verantwoorde opgravingen worden in het historische hart van de Ros Beiaardstad en brachten informatie aan het licht over het vroegste uiterlijk van de stad (10e – 11e eeuw) en de verdere ontwikkeling van het stadscentrum in de late middeleeuwen en de nieuwe tijden.

Naar aanleiding van het succes van het archeologische onderzoek werd het archeologische project verder gezet. De komende jaren werd archeologisch onderzoek uitgevoerd op de site van de huidige stadsbibliotheek (2005/2006) (resten van verschillende stadsgrachten, een leerlooierij (16e – 17e eeuw) en laatmiddeleeuwse sporen), in het vroegere huis ‘de Cop’ op de Grote Markt (2005) (beerput 15e– 16e eeuw), Emiel Van Winckellaan (2006) (resten middeleeuwse stadsgracht) en in de tuinen van het vroegere Birgitinessenklooster (2007).

Na de ontbinding van het archeologische team in 2007 werden nog verschillende archeologische opgravingen en prospecties met ingreep in de bodem uitgevoerd op het grondgebied van de stad Dendermonde. BAAC Vlaanderen heeft aan de Oude Vest 10-18 in 2012 een archeologische prospectie met ingreep in de bodem door middel van proefputten uitgevoerd (CAI 162181). Er werden in totaal 4 proefputten gegraven waarbij voornamelijk postmiddeleeuwse sporen (17e-19e-eeuwse) aangetroffen werden. Het ging hierbij vooral om baksteenresten. Er werden ook enkele grondsporen geregistreerd die in de late middeleeuwen konden gedateerd worden. Daarnaast werden ook twee grachten geregistreerd, één gekanaliseerde afwateringsgracht en de aanzet van een stadsgracht, een van de grote stadsgrachten van Dendermonde, nu de huidige Oude Vest.[42]

Het archeologisch onderzoek op de site Mariatroon vond plaats in twee fasen. De eerste fase werd uitgevoerd in het najaar van 2010 en het voorjaar van 2011 door Antea.[43] De tweede fase werd in de zomer van 2013 uitgevoerd door BAAC Vlaanderen.[44] Tijdens de eerste fase werden vooral sporen uit de middeleeuwen aangetroffen. De oudste sporen konden op basis van het aangetroffen aardewerk in de volle middeleeuwen gedateerd worden. Een volgende grote groep is de laatmiddeleeuwse periode. Het ging hierbij om verschillende kuilen, grachten en afvalcontexten. Ook restanten van de kloosterfase werden aangetroffen, het ging hierbij om enkele muurresten, vloerniveaus en verschillende afvalkuilen. Opvallend was de aanwezigheid van verschillende eigendomsmerken op enkele van de aangetroffen scherven. Een uitzonderlijke vondst is de noodbegraafplaats ten gevolge van een pestepidemie uit het laatste kwart van de 16e eeuw.[45]

[42] Janssens, Janssens & Van Remoorter, 2012.
[43] Goudie Falkenbach et al. 2012.
[44] Vervoort 2017.
[45] Goudie Falkenbach et al. 2012

De tweede fase van het veldwerk werd zoals hierboven vermeld uitgevoerd door BAAC Vlaanderen in de zomer van 2013. Opnieuw werden verschillende middeleeuwse en postmiddeleeuwse sporen aangetroffen. Echter, in deze zone was de verstoringsgraad veel hoger dan in de eerste fase. De meeste sporen uit de oudere fasen datering in de late middeleeuwen, met een sterke nadruk op de 14e eeuw. Uit de kloosterfase zijn enkele muurresten, een gracht met zijarm en twee afvalkuilen bewaard. Ook hier konden bij één van de afvalkuilen ook eigendomsmerken herkend worden. Uit de post-kloosterfase werden verschillende baksteenresten en een groot keldervolume aangetroffen dat tot het 19e-eeuwse klooster der Maricollen kon gerekend worden.[46]

In 2017 werd een bureaustudie en vooronderzoek uitgevoerd door BAAC Vlaanderen over het Zwartezusterklooster. De verwachtingen waren hier om resten aan te snijden van het Prinsenhof maar uit het proefputtenonderzoek bleek dit niet het geval te zijn. De oude stadsgracht werd wel ontdekt en een deel van de refuge van de abdij van Affligem werd eveneens aangetroffen, net zoals verschillende afvalkuilen. Een opgraving volgt nog.[47]

1.3.6 Centrale Archeologische Inventaris (CAI)

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt een inschatting maken over het archeologisch potentieel van het plangebied.

Voor het plangebied zelf aan de Dijkstraat zijn de volgende archeologische waarden gekend (figuur 25).[48] Rondom het projectgebied werd een aantal meldingen teruggevonden (Tabel 1).

[46] Vervoort 2017.
[47] Voor de historische informatie over het Zwartezusterklooster zie 1.3.7.
[48] CAI 2017

BAAC
ARCHEOLOGIE EN BOUWHISTORIE
Dendermonde
Abdijschool (sloop)
Archeologische kaart
Projectnummer BAAC: 2018-0976
Projectcode bureauonderzoek: 2018K294
Datum: 3-12-2018
Schaal: 1:5 128
Legende
Plangebied
CAI
0 50 100 150 200 250 m
Dendermonde
Grote Markt
Oude Vest
Oude Dender
Vondelbeek
Zeeschelde
Kroonveldlaan
Sint-Onolfsdijk
Kazernestraat
Bogaardstraat
Dijkstraat
Lindenlaan
Stationsstraat
Sint-Gillislaan
Nieuw Kwartier
Begijnhofstraat
Donckstraat
Sint-Christinastraat
Gasthuisstraat
Galeidestraat
Geldenaaksevest
Krijgsbaan
Kwinthoek
Kwintpoort
Ledeberg
Oosterstraat
Weverstraat
Wijnhuis
Ijzerweg
Waterloop komende uit D'Hoye
Emiel Van Winckelaan
Zuidlaan
Molenstraat
Papiermolenstraat
Kasseistraat
Vaartstraat
Graaf Counetstraat
Westlaan
Schaapstraat
Statiehof
Ghent-Torfeglide
Begijnhofvaart
Kalendvk
Sint-Jacobsstraat
Meetkensesteenweg
Werkhuisstraat
Oosterstraat
Buitenvaart
Fontinaslaan
Sint-Christinastraat

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied.[50]

CAI-NUMMER	OMSCHRIJVING[51]
827	DENDERMONDE GROTE MARTK; SPOREN VAN DE GRACHT MET BESCHOEIING ROND DE BURCHT, BEGRAVINGEN ROND DE BURCHTKAPEL, OUDSTE SPOREN VANAF DE 12E EEUW. RESTEN VAN VERSCHILLENDE MARKTPLEINEN[52]
1151	DENDERMONDE – ONZE-LIEVE-VROUWKLOOSTER; 13E EEUWS KLOOSTER, POORTGEBOUW, GAANDERIJ EN WOONVLEUGEL (17E – 18E EEUW); ENKELE VLAKGRAVEN (LATE ME)[53]
1153	DENDERMONDE – AUGUSTIJNENKLOOSTER; KLOOSTER DAT OPKLIMT TOT DE 14E EEUW (WERFCONTROLE), HUIDIGE GEBOUW KLIMT OP TOT DE 17E EEUW[54]
1177	DENDERMONDE – BEGIJNHOF-HEILIG APOSTELENHUISJE
1179	DENDERMONDE – SAS; SLUIS (LATE ME), INDUSTRIËLE STAAKMOLEN (17E EEUW) CARTOGRAFIE
1181	DENDERMONDE – GROTE SCHELDEBRUG. LATE ME (CARTOGRAFIE)
1189	DENDERMONDE – BELFORT; LAKENHALLE (1350) EN BELFORT (1377), TEGENWOORDIG UNESCO WERELDERFGOED[55]
1193	DENDERMONDE – OPENBARE STEDELIJKE BIBLIOTHEEK
1196	DENDERMONDE – ONZE-LIEVE-VROUWEKERK; VOLMIDDELEEUWSE KERK EN KERHOF (GERUIMD IN 1784)[56]
1197	DENDERMONDE – DE COP; BEERPUT BEHORENDE BIJ PAND 'DE COP' UIT 16E EEUW. VERDER NOG RESTEN VAN EEN WONING UIT NATUURSTEEN[57]
1210	DENDERMONDE – BEGIJNHOF-INFIRMERIE
1222	DENDERMONDE – MECHELSE POORT; VERDEDIGINGSPOORT; LATE ME (CARTOGRAFIE)[58]

[49] CAI 2017
[50] CAI 2017
[51] VERVOORT 2018
[52] Buyse et al. 2007.
[53] Stroobants 1983, 45-46; Velleman 2005;Stroobants & Pee 1981;Stroobants et al 1981, 191;Dhanens 1961, 215-216;Stroobants 1983, 45-46; Stroobants 1982, 52-53; Stroobants 1984, 51.
[54] Pee 2003, 5-17; Verlaeckt 1999, 43; Dhanens 1961, 201-202.
[55] Verdonck & Deceuninck 2012; Dhanens 1961, 19-33.
[56] DAUWE 1985
[57] Beeckman & Lambrecht (eds.) 2007.
[58] DHANENS 1961, 8-12.

1225	DENDERMONDE – NIEUWE KAZERNE; RESTANTEN VAN VERSCHILLENDE OPEENVOLGENDE KAZERNES (VANAF 17E EEUW); ONBEPAALDE KUILEN EN GRACHTSTRUCTUREN (14E – 15E)[59]
1246	DENDERMONDE – PRINSENHOF/KAPUCIJNENKLOOSTER; KLOOSTER DAT OPKLIMT TOT DE 16E EEUW; MOGELIJK BURCHT VAN DE 'HEREN VAN DENDERMONDE' (LATE ME)[60]
1249	DENDERMONDE – LEMBORCH. RESTEN VAN HET ST.-JORISSCHUTTERSHOFUIT 17E EEUW. OOK OUDERE RESTEN (12E-13E EEUW)
1252	DENDERMONDE – KLOOSTER VAN DE MARICOLEN
1254	DENDERMONDE – VLASMARKT; KAPEL VAN ST.-JAN-BAPTIST[61]
1256	DENDERMONDE – ONZE-LIEVE-VROUWEKAPEL; GASTHUIS (LATE ME)[62]
1263	DENDERMONDE - TORREPOORT; CARTOGRAFISCHE INDICATOR, STADSPOORT OPGERICHT OP DE EERSTE STADSWAL, BOVEN DE TORREGRACHT[63]
1264	DENDERMONDE – DIJKPOORT AAN DE TORREGRACHT; VERBOUWD IN 1354 EN 17E EEUW.[64]
1266	DENDERMONDE – KOORNHUIS; INDICATOR VOOR HET VOORMALIGE KOORNHUIS OP DE VLASMARKT[65]
1268	DENDERMONDE – GROTE MARKT; ST.-NIKLAAS & ST.-JORISKAPEL, INDICATOR, OUDSTE VERMELDING 1328
1269	DENDERMONDE – VLASMARKT; INDICATOR ST.-ELOOISKAPEL[66]
20000	DENDERMONDE – VLASMARKT; HOUTEN FUNDERINGSPALEN EN ENKELE SCHERVEN ROOD AARDEWERK EN FAIENCE AANGETROFFEN OP 5 M DIEPTE
20018	DENDERMONDE – KERKHOF SINT-GILIS-BINNEN; MEERDERE VLAKGRAVEN, PROEFONDERZOEK IN 1980 EN 1986 (LATE ME); KERK (LATE ME)
20038	DENDERMONDE – STADSMUREN-NOORDLAAN (CARTOGRAFIE)
20155	DENDERMONDE – MECHELSE POORT; VERDEDIGINGSPOORT; LATE ME (CARTOGRAFIE)

[59] HEYVAERT 2012; DHANENS 1961, 15.; DAUWE 1985, 80-83.; TAELMAN & URMEL 2008
[60] Pee 2003, 5-17; Dhanens 1961, 200-201.; VERVOORT 2018
[61] Pee 2003, 5-17.
[62] VERVOORT 2018
[63] De Vlaminck 1998.; VERVOORT 2018
[64] VERVOORT 2018
[65] VERVOORT 2018
[66] VERVOORT 2018

20183	DENDERMONDE – AU PORT/SPAANS KASTEEL
30000	DENDERMONDE – KERKSTRAAT-KERKGRACHT; OVERBLIJFSELEN NOORDELIJKE EN ZUIDELIJKE GRACHTMUREN VAN DE KERKGRACHT, LATE ME[67]
30002	DENDERMONDE – DIJKSTRAAT; GEBOUW MET VLOERRESTEN, HAARDPLAATS, STEMPELTEGELS (17E EEUW)[68]
30005	DENDERMONDE – PASTORIE; PASTORIJ MET WALGRACHT UIT DE 12E – 14E EEUW[69]
30006	DENDERMONDE – DSC KLINIE; ONBEPAALDE GEBOUWPLATTEGRONDEN, FUNDERINGN, AARDEWERK[70]
31984	DENDERMONDE – ABDIJ MARIA TROON
162181	DENDERMONDE-OUDE VEST; SPORENCLUSTER MET DATEERBAAR MATERIAAL UIT DE 17E EEUW EN RESIDUEEL AARDEWERK UIT DE 14E EEUW[71]

1.3.7 Inventaris onroerend erfgoed[72]

Binnen de stad Dendermonde bevinden zich talrijke objecten en relicten die opgenomen zijn op verschillende wetenschappelijke inventarissen. Het is niet onze bedoeling hier een uitgebreide opsomming te maken van alle binnen de stad aanwezige erfgoedobjecten en relicten. Binnen het projectgebied zelf bevinden zich geen vastgestelde relicten voor de verschillende wetenschappelijke inventarissen, noch is het projectgebied of een deel ervan opgenomen op de GGA-kaart. Bij nazicht van de verschillende op de inventarissen aanwezige relicten stellen we vast dat het veelal 19e en 20e eeuwse burgerwoningen of herenhuizen betreft. Echter dienen we wel melding te maken van twee relicten/beschermde monumenten die zich aan de westzijde van het bouwblok bevinden, grenzend aan de vroegere Koornaard (Vlasmarkt). Meer bepaald betreft het de abdij van Sint-Pieter en -Paulus en het Zwartzusterklooster.

Sint-Pieter en -Paulus abdij: De abdij is opgenomen als bouwkundig relict op de inventaris van bouwkundig erfgoed (ID48941) en werd vastgesteld (ID52735). Tevens is de Benedictijnenabdij, met inbegrip van onder meer de Sint-Pieters- en Paulusbasiliek, poortgebouw, abdij- en bijgebouwen, tuin, doorgang en gaanderij aan de Dijkstraat beschermd als monument (ID8071) omwille van het algemeen belang gevormd door de sociaal-culturele, artistieke en historische waarde.

De abdij is de enig overgebleven Oost-Vlaamse (mannen)abdij. Ze werd in 1837 heropgericht als de abdij van Affligem te Dendermonde. Het abdijdomein met de voormalige abdijschool die nu door het provinciaal onderwijs gebruikt wordt, is gelegen binnen het bouwblok gevormd door de Vlasmarkt, Dijkstraat en Oude Vest. De abdijkerk is gelegen aan de Vlasmarkt, de historische Koornaard. Links hiervan ligt de bescheiden hoofdtoegang tot de abdijgebouwen. De kerk is tevens tegen het klooster

[67] Stroobants 1983, 45-46; Stroobants 1990, 13; Bosteels 1992,5-61..
[68] Stroobants 1981.; VERVOORT 2018
[69] Stroobants et al. 1981, 197-199; Stroobants 1981, 41-42.
[70] VERLAECKT 1999
[71] VERVOORT 2018
[72] VERVOORT 2018

van de zwartzusters aangebouwd die vroeger een rechtstreekse toegang tot de kerk hadden. De geschiedenis van de plaats waar de abdijkerk en het klooster van de zwarte zusters gevestigd zijn, gaat terug tot het zogenaamde Prinsenhof waar, naar aangenomen wordt, ooit de verblijfplaats was van de heren van Dendermonde.

De zuidelijke vleugel van deze burcht en de bijhorende gronden werden in het midden of derde kwart van de 16e eeuw gekocht door de benedictijnen van de Abdij van Affligem die er een grote refuge inrichtten. Tot in de eerste decennia van de 17e eeuw was deze door een voorplein met een ingangspoort afgesloten van de rest van de Koornaard en gekend als de Affligemhoek. Vanaf het begin van de 17e eeuw werden de gebouwen geleidelijk aan verkocht. In 1828 vestigden de zwartzusters zich op de Vlasmarkt en kochten het zogenaamde "Gouvernement", dat een gedeelte van de refuge van Affligem omvatte. De noordelijke vleugel van het voormalige Prinsenhof en de aanpalende gronden werden in 1596 aangekocht door de Spaanse plaatselijke bevelhebber de Idiaquez en aan de paters kapucijnen geschonken die zich enige tijd voordien in de stad hadden gevestigd in een voormalige brouwerij. Na de schenking vingen deze meteen aan met de bouw van een kloosterkerk die drie jaar later ingewijd werd. Circa 1626-1629 werden nieuwe kloostergebouwen en een nieuwe kerk opgericht naar de plannen van broeder Benignus van Amersfoort (of van Antwerpen). Volgens een grondplan van B. Cnops bestond het kloosterpand in 1827 uit drie vleugels rondom een vierkant kloosterhof waarvan de vierde vleugel of zuidvleugel gevormd werd door de oostelijk georiënteerde Sint-Franciscuskerk. De Sint-Franciscuskerk betrof een eenbeukig gebouw met twee aangebouwde zijkapellen en een twee traveeën tellend smaller koor. Het benedengedeelte van de westgevel was uitgevoerd in - waarschijnlijk hergebruikte – ledische zandsteen. Voor het overige werd baksteen aangewend, verfraaid met enkele natuurstenen speklagen in de topgevel. In 1797, onder het Franse regime, werd ook het kapucijnenklooster afgeschaft. In 1815, onder het Hollandse gezag, kreeg men toestemming de kerk tot een openbare bidplaats in te richten, bediend door een kapelaan. Een Belgisch koninklijk besluit van 1842 handhaafde de abdijkerk als openbare kapel met bezoldigde kapelaan, nu een pater benedictijn van de in 1837 in het voormalige kapucijnenklooster heropgerichte abdij van Affligem. In 1901-1902 werd de te klein geworden kerk afgebroken en vervangen door de huidige neogotische abdijkerk. Niet enkel de kapucijnenorde te Dendermonde was onder het Franse bewind afgeschaft en verdreven, ook de drieëndertig benedictijnen van de abdij te Affligem (1083) ondergingen hetzelfde lot. Zij verbleven een tijd in het kasteel van Overham nabij Aalst vanwaar zij zich in 1798 verspreidden. Een van hen, Dom Veremundus D'Haens (1771-1846), trok zich terug in zijn geboortestad Dendermonde. Na de staatsgreep van Napoleon in het najaar van 1799 konden de priesters weer als vrije burgers op straat verschijnen. Na de Belgische onafhankelijkheid en de herwonnen vrijheid van vereniging slaagde superior Dom Veremundus D'Haens er in 1837 in het voormalige kapucijnenklooster te Dendermonde te verwerven van het armenbestuur. De afgeschafte orde werd bij decreet van de Heilige Stoel 26 oktober 1841 en met toestemming van de bisschop van Gent canoniek hersteld als de Abdij van Affligem te Dendermonde. Op dat moment telde het convent acht leden waarvan Dom Veremundus de enige van de oorspronkelijke monniken was die zich in de opnieuw gestichte abdij kwam vestigen. De orde nam niet meer zijn intrek in de oude abdijgebouwen omdat die na afschaffing in handen waren gekomen van drie verschillende eigenaars; bovendien waren ze voor het grootste deel tot ruïne herschapen. Het bouwmateriaal was onder meer voor de bouw van de Mechelse Poort te Dendermonde (1822) hergebruikt. Uitgebroken grafstenen waren gebruikt voor de bevloering van de Dendermondse Ooie- en de Krijgemsluis, die na de Tweede Wereldoorlog in de noordelijke kruisgang van de nieuwe abdijgebouwen ingemetseld werden. Onder Dom Jozef Vael werd in 1868 het zogenaamde Bisschoppenhuis, het enige gedeelte van de oude abdij te Affligem dat niet volledig in puin was, aangekocht en hersteld. Op 16 juni 1870 werd dan ook het heroprichtingsdecreet voor de oude abdij van Affligem uitgevaardigd. Enkele Dendermondse monniken en novicen gingen er zich vestigen. De verstandhouding tussen beide abdijen was echter lang zoek en het conflict over welke nu de eigenlijke voortzetting van de Sint-Pieters- en Paulusabdij van Affligem was, werd pas in 1898 opgelost waarbij het archief en de kunstschatten onder beide abdijen verdeeld werden. Gedurende het laatste kwart van de 19e eeuw werd het voormalige kapucijnenklooster dat door de heropgerichte

orde van de benedictijnen van Affligem in 1837 verworven was, verbouwd en vergroot rond een rechthoekige pandhof. Ook de kerk werd vergroot en tot kruiskerk verbouwd. Onder Dom Jozef Vael werd door architect Bauwens de abdij in 1886 vergroot in neogotische stijl. Onder Dom Maurus Lebeau, zoon van een aannemer, stelde Bauwens in 1891 een plan op voor een nieuwe kerk met aanpalende bibliotheek en nachtkapel. Enkel de achter de kerk gelegen bijbouw met bibliotheek en nachtkapel werd gerealiseerd. Pas in 1901-02 werd op de plaats van de voormalige kapucijnenkerk een nieuwe, grotere kerk in neogotische stijl opgetrokken gewijd aan Sint-Petrus en Sint-Paulus, met behoud van de vermelde bibliotheek en nachtkapel. In ditzelfde ontwerp werd tevens het aanpalende poortgebouw nummers 23 voorzien.

De gebouwen van het voormalige kapucijnenklooster gingen bijna volledig in de vlammen op in september 1914. Van de abdijkerk werden enkel de torenspitsen en het dak vernield. Het kerkgebouw bleef gevrijwaard dankzij het sterke gewelf dat stand gehouden had. Ook de bibliotheek bleef dankzij de troggewelven gespaard. In 1919 werd al gestart met de herstellingswerken. De gebouwen naast de kerk werden hersteld en een kapel en sacristie opgebouwd in de achtergedeelten van het klooster. In 1939 kreeg de abdijkerk de eretitel van basiliek. Het nieuwe ontwerp voor de nieuwe abdij was vrij traditioneel en voorzag in vier vleugels metkloostergang rond een open binnenhof in een neo-Vlaamserenaissance-stijl. In 1924 waren de oostelijke en zuidelijke vleugel voltooid en de fundamenten van de overige vleugels werden tot op één meter hoogte afgewerkt. Pas in de jaren 1940 werden de werken verder gezet. In 1945 startte men onder impuls van Abt Maurus met een abdijschool in een oud herenhuis waarvan de tuin aan de hof van de abdij paalde. In 1953-1954 werd naar plannen van Dom Antonius een eerste nieuwbouwvleugel opgetrokken; in 1964 volgde een tweede vleugel, naar ontwerp van architect Verbruggen. Het abdijdomein ontwikkelde zich aldus ook langs de Dijkstraat met een verbouwde huizenrij met toegangspoort die uitgeeft op een met gaanderijen afgeboorde parking langs de abdijtuin. De even verderop in de straat gelegen gebouwen van de abdijschool vormen de verbinding tussen de Dijkstraat en de Oude Vest. Langs de kant van de Oude Vest worden de gebouwen die nu door het provinciaal onderwijs gebruikt worden voorafgegaan door een speelplaats.

Zwartzusterklooster: Het klooster is opgenomen als bouwkundig relict op de inventaris van bouwkundig erfgoed (ID48940) en werd vastgesteld (ID50279). Tevens is Het zwartzusterklooster, met inbegrip van de kloostergebouwen, kapel, deel van voormalig landhuis, kloostertuin met tuinpaviljoen en retabel, beschermd als monument (ID8074) omwille van het algemeen belang gevormd door de sociaal-culturele, artistieke en historische waarde. Het klooster annex kapel "Huize Nazareth" van de zwarte zusters is gelegen aan de Vlasmarkt tussen de abdijkerk en het winkelcentrum Oude Vismijn. Tot in de 19de eeuw was deze locatie gekend als de Affligemhoek verwijzend naar de refuge van de benedictijnen van Affligem die daar in de 16de-17de eeuw gehuisvest waren. Dezelfde orde vestigde zich in 1837, na de verdrijving uit hun Affligemse abdij tijdens de Franse Revolutie, in het leegstaande klooster annex kerk van de kapucijnen. De voormalige kapucijnenkerk werd in 1901-02 vervangen door een nieuwe in neogotische stijl naar ontwerp van de Gentse architect August Van Assche. Tegen de zuidgevel van de kerk is het klooster aangebouwd en aanvankelijk hadden de zusters ook een rechtstreekse toegang tot de kerk. Het klooster van de zwartzusters werd waarschijnlijk in 1491 vanuit Pamele bij Oudenaarde gesticht en was aanvankelijk gevestigd in de nabijheid van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Rond 1470 hadden Oudenaardse cellezusters zich omgevormd tot echte kloosterlingen en de regel van Augustinus aangenomen. De zwartzusters hadden voor de verzorging van de pestlijders aanvankelijk geen eigen ziekenhuis maar gingen hen aan huis of in speciale gebouwen bezoeken. De pest die geregeld in epidemieën de kop opstak, verdween pas rond het begin van de 18de eeuw. Na het verdwijnen van de pest doken nieuwe besmettelijke ziekten met vaak dodelijke afloop op zoals tuberculose, griep, pokken, tyfus en dysenterie. In 1493-94 kochten de zusters te Dendermonde een pand in de later naar hen genoemde Zwarte Zustersstraat, toen bekend als de Kromme Elleboog. Dit werd in de volgende jaren als klooster uitgebouwd. In 1545-54 werd voor de verzorging van de

pestlijders in hun tuin een speciaal ziekenhuis opgericht dat in 1702 vergroot werd. Na de verwoesting in 1706 door een bombardement van de stad door Engelse en Hollandse troepen werd de heropbouw bekroond met de inwijding van een nieuwe kerk in 1733.

Ook de zwartzusters werden onder het Franse regime uit hun klooster verdreven. De kloostergoederen werden aangeslagen en openbaar verkocht, behalve twee huizen die de zwartzusters nadien in huur namen en in 1809 aankochten. In 1814 kregen zij de toelating terug hun oorspronkelijke kledij te dragen. In 1828 kochten ze op de Koornaard (nu Vlasmarkt) het zogenaamde "Gouvernement" aan.

Het voormalige "Gouvernement" dat de zwarte zusters in 1828 betrokken, bestond in feite uit twee herenhuizen met achteraan een ruime tuin met vijver en vormde het centrale gedeelte van het vroegere Prinsenhof. Ten noorden werd het klooster begrensd door de gebouwen van het kapucijnenklooster, later de Sint-Petrus- en Paulusabdij, ten zuiden door de "Gendarmerie" ondergebracht in het gewezen Landhuis. Van dit historisch Prinsenhof wordt aangenomen dat het ooit een van de verblijfplaatsen is geweest van de heren van Dendermonde. In ieder geval had de locatie reeds een lange geschiedenis achter de rug vooraleer de zwartzusters er zich kwamen vestigen. In de 13e eeuw was het gekend als het Lombaardenhof, naar de Italiaanse geldwisselaars die er resideerden. Vanaf het einde van de 14e eeuw was in het centrale gedeelte van het voormalige Prinsenhof de ambtswoning van de hoogbaljuws van Stad en Land van Dendermonde gevestigd. Sinds de 17e eeuw behoorde het toe aan de militaire gouverneurs van Dendermonde, waarnaar de naam "Gouvernement" verwees. De noordelijke vleugel was in het laatste kwart van de 16e eeuw in het bezit van de hoogbaljuw van Dendermonde. Hij verkocht het later aan de plaatselijke bevelhebber, de Idiaquez, die het op zijn beurt schonk aan de paters kapucijnen die het later tot een klooster verbouwden. In de zuidelijke vleugel van het Prinsenhof was in de 16e –17e eeuw de refuge van de benedictijnen van Affligem ondergebracht. In 1664 werd één van de refugehuizen verkocht aan het Land van Dendermonde en werd het omgevormd tot Landhuis voor het Hoofdschepencollege waarbij later nog delen van de oorspronkelijke refuge ingelijfd werden. Van 1811 tot 1880 was in een gedeelte van het voormalige Landhuis de Gendarmerie gevestigd die later grotendeels zou afgebroken worden. Hieraan paalde de tuin van de zwarte zusters. In het gedeelte van het Landhuis aan de Koornaard eigendom van privépersonen, werd vanaf 1881 tot 1914 de Katholieke Bewaarschool onder leiding van de zusters van Sint-Vincentius a Paulo ingericht tot dat het gebouw tijdens de Eerste Wereldoorlog deels uitbrandde. In 1838 vingen de verbouwingen aan van het voormalige "Gouvernement" die tot in het begin van de 20e eeuw duurden. Zo bestond het klooster aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog op de gelijkvloerse verdieping uit enkele grote ontvangstkamers, een kapel, twee refters en andere dienstruimten, en op de verdiepingen uit gastenkamers en de slaapcellen van de zusters.

In de jaren 1880 kochten de zusters de aanpalende gronden van de gewezen Gendarmerie richtten een nieuwe kapel in en realiseerden een nieuwe vleugel in de tuin. In 1914 werd het klooster net zoals de abdij grondig verwoest. Na de verwerving van nog enkele aanpalende eigendommen in 1919-20 beslisten de zusters de overblijvende muren te slopen en een nieuw klooster met kapel op te richten en het kloostercomplex uit te breiden met een restant van het gewezen Landhuis waar tot 1914 de Katholieke Bewaarschool in gevestigd was en dat in kern mogelijk tot de 17e eeuw opklimt.

1.4 Synthese onderzoeksresultaten bureauonderzoek

1.4.1 Datering en interpretatie onderzoeksterrein[73]

Op basis van de beschikbare bodemkundige, historische, cartografische en archeologische gegevens over het projectgebied en zijn ruimere omgeving kan gesteld worden dat Dendermonde reeds vanaf de vroege middeleeuwen bewoond was. Vanaf de volle middeleeuwen ontwikkelde zich een bruisende stad aan de oevers van de Dender. De binnenstad van Dendermonde werd dan ook aangeduid als archeologische zone.

Het projectgebied zelf bevindt zich net binnen de eerste stadsomwalling (datering einde 11e – 12e eeuw), meer bepaald tussen de Dijkstraat en de Oude Vest. Ten westen van het projectgebied bevindt zich de Vlasmarkt, de vroegere Koornaard. Deze zone van de stad kwam reeds in ontwikkeling in de periode vanaf de 11e eeuw. Het projectgebied wordt van zuidoost naar noordoost doorkruist door de oudste stadsgracht van Dendermonde, zijnde de Torengracht (op het GRB aangeduid als het Vaardeken en heden niet langer in gebruik).

In de directe omgeving van het projectgebied werden langs de Dijkstraat resten aangesneden van bebouwing die terugging tot de 14e eeuw en onder andere bestond uit verschillende oude vloerniveaus. De vondst werd gedaan en geregistreerd tijdens een werfcontrole en noodopgraving. Dat er ter hoogte van het plangebied reeds bewoning is vanaf de 14e eeuw werd eveneens aangetoond door A. De Vlaeminck.

Op de kaart van deze voormalige 19e-eeuwse stadsarchivaris, die Dendermonde in 1375 voorstelt, is duidelijk zichtbaar dat de Dijkstraat en de Oude Vest reeds volledig werden ingenomen door woningen. Bovendien bleek er vanaf de Dijkstraat een stadssteeg in zuidelijke richting te lopen tot aan de oevers van de Torengracht. Langs de Kontentast bevonden zich eveneens verschillende woningen. Concrete gegevens omtrent het uitzicht en de aard van deze bewoning ontbreken. Wel zijn de toenmalige bewoners gekend. Enkel de aanwezigheid van een wever, een volder en een persoon met de achternaam de Volder geven enige informatie omtrent de activiteiten van deze 14e-eeuwse bewoners en wijzen in de richting van de laken- en wolnijverheid. Dit hoeft niet te verbazen gezien de aanwezigheid van de open ruimte achter de bewoning langs de straten en de aanwezigheid van stromend water in de Torengracht.

Bovendien dankte de stad haar rijkdom in deze periode aan de lakenindustrie. Echter was de 14e eeuw eveneens het eindpunt van de Dendermondse bloeiperiode ten gevolge van de onrusten met concurrent Gent. Dit betekende een einde aan de bevolkingsgroei en een economische terugval. Ook de volgende eeuwen zou de stad nooit hetzelfde economische niveau halen als voordien, mede ten gevolge van verschillende belegeringen en aanhoudende onrust en oorlogsgeweld. Dit heeft ertoe geleid dat zich binnen de stad nog grote delen open en onbebouwde ruimte bevonden binnen de huizenblokken en aan de rand van de stad.

Op de beschikbare cartografische bronnen is duidelijk te zien dat ook het achterland van de projectzone zeker tot het einde van de 18e eeuw grotendeels bestond uit open ruimte die mogelijk dienst deed als tuin- of akkerzone. Gezien de lage graad gedetailleerdheid van de beschikbare kaarten is echter niet duidelijk of er tevens industriële activiteiten werden uitgevoerd binnen het projectgebied (lakenramen, leerlooiers, …). De historische bronnen insinueren een continue gebruik van de achtererven . Hierdoor zijn deze contexten van groot archeologisch belang aangezien ze een sterke link hebben met de sociale en economische ontwikkelingen van een stad. Ze kunnen dan ook een complexe antropogene stratigrafie bevatten met meerdere diverse gebruiksfasen.

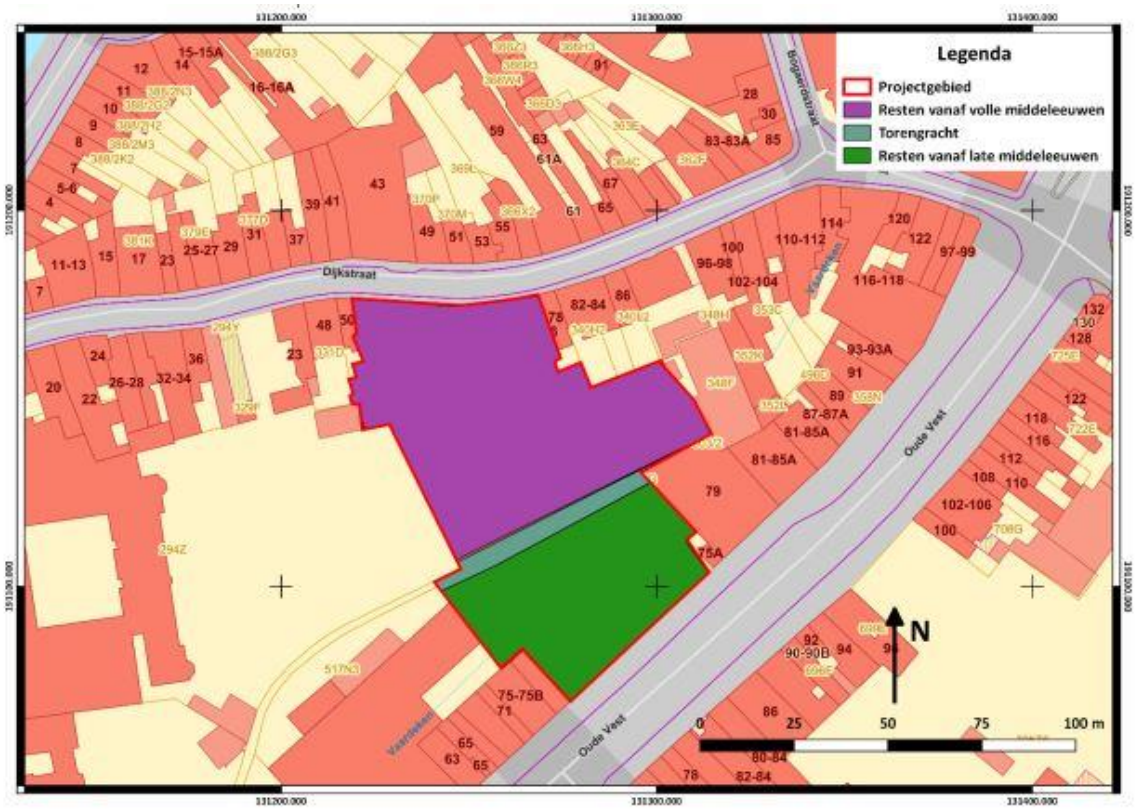
[73] VERVOORT 2018

Echter boden de aanwezige ruimte en de Torengracht zeker de mogelijkheden en basisbenodigdheden voor eventueel industriële activiteiten. Het is pas vanaf het begin van de 19e eeuw (of het einde van de 18e eeuw) dat er een nieuwe impuls wordt gegeven aan de stad door de opkomst van de industrie. Wederom de beschikbare open ruimte binnen de steden en de aanwezige werkkracht vormen een aantrekkingspool voor kleine ontwikkelend industrieën. De ligging langs de Schelde en de Dender en de verschillende nog in de stad aanwezige bevaarbare stadsgrachten vormen een bijkomende troef. Op de beschikbare cartografische bronnen uit de 19e eeuw zien we dan ook een duidelijke toename van de bebouwing binnen het projectgebied. Deze lijkt enerzijds te bestaan uit enkele grotere structuren (mogelijk industriële functie) enerzijds en tal van kleinere constructies (mogelijke arbeiderswoningen) anderzijds.

Deze ontwikkeling wordt een halt toegeroepen in september 1914 toen het grootste deel van de stad met opzet werd vernield door de bezettende Duitse legers. Deze gebeurtenis betekent een nieuw breekpunt in de gebruiksgeschiedenis van het projectgebied. In het midden van de 20e eeuw komt het plangebied in handen van de abdij van Sint-Pieters en Paulus en wordt gestart met de oprichting van de abdijschool dewelke haar laatste wijzigingen kende in het laatste kwart van de 20e eeuw.

1.4.2 Archeologische verwachting

Op basis van een historische, cartografische en archeologische analyse zijn de te verwachten onroerende structuren en roerende elementen voor het projectgebied aan de Abdijschool de volgende:

Plan 26: Fasering van de stadsuitbreiding[74] (digitaal; 1:1; 3/12/2018)

- Een eerste plan geeft de zone van de stadsuitbreiding met het graven van de Oude Vest op het einde van de 11e of in de 12e eeuw weer. In deze zone worden mogelijke resten verwacht vanaf

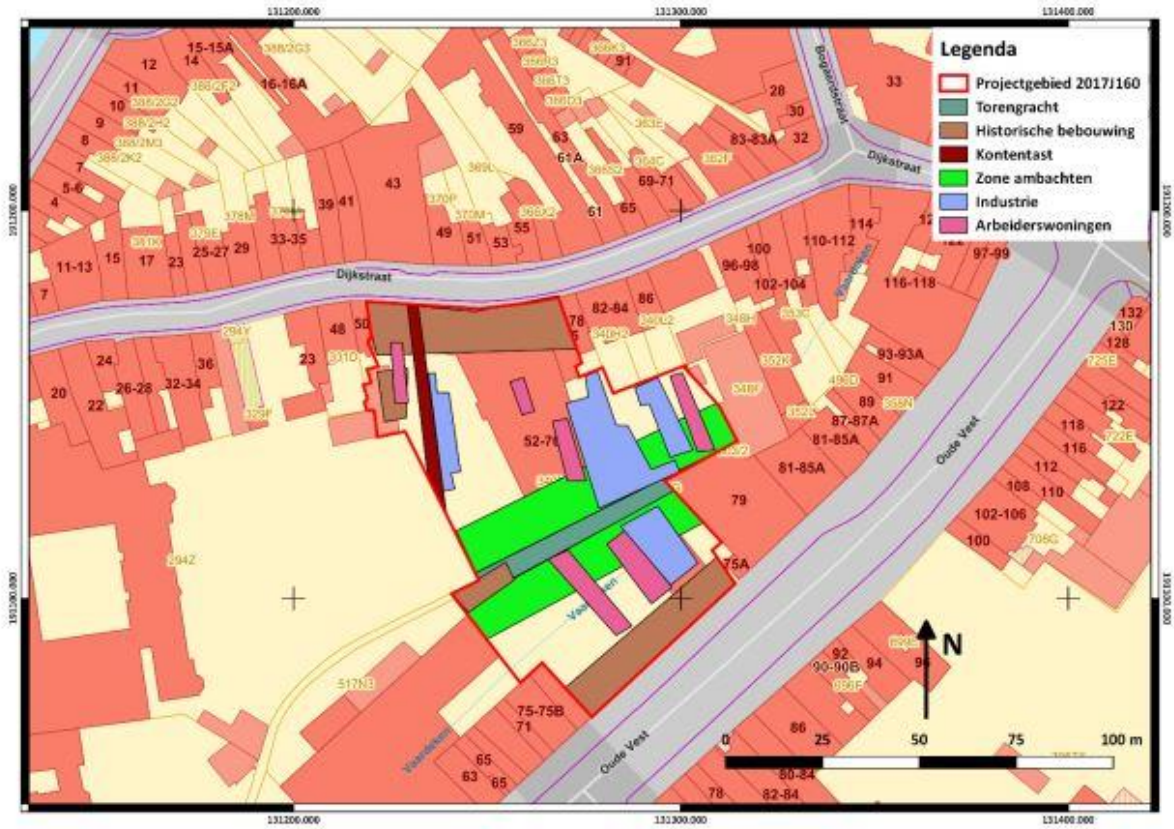
[74] VERVOORT 2018

de 12e eeuw. De zone ten noorden van de oudere Torengracht was reeds vroeger binnen het centrum opgenomen. Mogelijk gebeurde dit reeds op het einde van de 9e eeuw maar allicht is een datering in de 10e eeuw aannemelijker. Het valt dan ook niet uit te sluiten dat deze zone reeds vroeger in gebruik was dan de zuidelijke zone en mogelijks resten bevat die teruggaan tot de volle middeleeuwen. Ten zuiden van de Torengracht zijn resten te verwachten die teruggaan tot de late middeleeuwen. Het gaat voornamelijk om een continue bebouwing vanaf die periode.

- Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek (historische, cartografische en archeologische bronnen) kan een verwachtingskaart worden opgesteld met aanduiding van verschillende zones waarbinnen bepaalde resten te verwachten zijn. De kaart is slechts een indicatie aangezien geen informatie gekend is omtrent de verstoringsgraad aan het oudere bodemarchief ten gevolge van recentere bodemingrepen. De op het plan aangeduide zones gaan terug tot de late middeleeuwen (14e eeuw) en lopen door tot de laatste ontwikkelingsfase (19e-eeuwse industrie en aanverwanten). In eerste instantie is er de historische bewoning en bebouwing (bruin) langs de Dijkstraat, de Oude Vest en de vroegere stadssteeg (rood). Deze zones zijn (met uitzondering van de steeg) ononderbroken bebouwd geweest en dit minstens vanaf de 14e eeuw. Er kunnen zich met andere woorden bewoningsresten bevinden uit de late middeleeuwen, de nieuwe tijden tot de vroege 20e eeuw (vernieling stad 1914). Ook kan niet worden uitgesloten dat deze zones eveneens oudere resten bevatten op een dieper niveau (zie hierboven). Tevens moet er rekening mee gehouden worden dat er achter de woningen nog een bijkomende strook is, waar zich eventueel de resten van kleinere bijgebouwen of nutsvoorzieningen (beerputten) kunnen bevinden.

- Een volgende zone situeert zich in een strook van plusminus 10 meter ten noorden en zuiden van de aanwezige Torengracht (groenblauw). In de zogenaamde zone ambachten (groen) kunnen zich mogelijk de resten bevinden van sporen die in verband kunnen worden gebracht met ambachtelijke of industriële activiteiten. Concreet denken we hierbij aan activiteiten waarbij de aanwezigheid van stromend water noodzakelijk was (leerlooiers, lakennijverheid, wolindustrie, …). Ook in deze zone kan de aanwezigheid van oudere sporen naast eventuele resten van ambachtelijke activiteiten niet worden uitgesloten.

- De twee laatste zones vertegenwoordigen de resten vanaf het einde van de 18e eeuw en de 19e eeuw en bestaan uit grote gebouwen (industrie: blauw) die binnen de open ruimte verschijnen op de 19e-eeuwse plannen enerzijds en uit zones bestaande uit kleinere gebouwen (mogelijke arbeiderswoningen: paars). Hoogstwaarschijnlijk zullen de arbeiderswoningen niet veel schade hebben berokkend aan het oudere bodemarchief. In de paarse zone verwachten we enkel funderingsresten en een mogelijk bewaard vloerniveau in combinatie met eventuele afvalkuilen en nutsconstructies van de 19e-eeuwse gebruikers. Hoe de mogelijke industriële resten zich in de bodem zullen manifesteren en of deze een grotere impact hadden op ouder bodemarchief is niet gekend. Allicht zal een eventuele verstoring enkel plaatselijk negatieve gevolgen hebben gehad. Eventuele afvalresten van het productieproces kunnen eveneens in de omgeving van de blauwe zone worden verwacht.

Plan 27: Te verwachten resten in het plangebied[75] (digitaal 1:1; 3/12/2018)

1.4.3 Onderzoeksvragen: antwoorden

- *Wat is de gebruiksgeschiedenis van het projectgebied?*

Op basis van de beschikbare bronnen kan gesteld worden dat het projectgebied minstens vanaf de 14e eeuw en allicht vanaf de 13e of mogelijk 12e eeuw onafgebroken in gebruik is geweest en zich binnen het stedelijke weefsel van Dendermonde bevond. In de 14e eeuw was de bebouwing binnen het projectgebied reeds op zijn hoogtepunt en situeerde zich langs de verschillende straten en de steeg. Het achterliggende gebied is zeker tot het laatste kwart van de 18e eeuw grotendeels onbebouwd gebleven en deed mogelijk dienst als tuin of akker. Echter kan niet worden uitgesloten dat er industriële of ambachtelijke activiteiten plaatsvonden voorafgaandelijk aan de industriële inname aan het begin van de 19e eeuw. Bij het begin van de 20e eeuw kwam een breekpunt in de gebruiksgeschiedenis. In het midden van de eeuw werd de kiem gelegd voor de huidige toestand. Belangrijk is ook te vermelden dat de Torengracht het projectgebied doorsnijdt. De gracht wordt beschouwd als de oudste stadsgracht en bleef in gebruik tot de 20e eeuw (zij het overdekt). Omtrent de datering van de gracht zijn geen directe aanwijzingen beschikbaar. Echter zijn er wel onrechtstreekse aanwijzingen. De oudste stadsuitbreiding wordt gedateerd op het einde van de 11e of in de 12e eeuw. De oudste gekende Heer van Dendermonde (Reingot I) is te situeren in het tweede kwart van de 11e eeuw. Tijdens archeologisch onderzoek op de Grote Markt werden resten aangetroffen die op basis van dendrochronologisch onderzoek omstreeks het jaar 1000 konden worden gedateerd. Historici plaatsen de stichting van Dendermonde reeds in de 9e eeuw wat bevestigd wordt door het feit dat de toenmalige nederzetting door de Vikingen werd geplunderd. Bovenstaande

[75] VERVOORT 2018

argumenten pleiten ervoor het ontstaan van de gracht in de 10e en mogelijk in de late 9e eeuw te situeren.

Wat de periode voor de middeleeuwen betreft, zijn de aanwijzingen schaarser. De aanwezigheid en herkomst van de Dijkstraat en de landschappelijke ligging kunnen mogelijk een antwoord bieden. De straat dankt haar naam aan de hier aanwezige dijk die werd opgeworpen om de lager gelegen gronden op de rechteroever van de Dender te vrijwaren van overstromingen. De Dendermonding is immers onderhevig aan de getijdenwerking van de Schelde. Allicht waren de gronden ter hoogte van het projectgebied dus te nat en onzeker voor enige vorm van permanente exploitatie (weides uitgezonderd) en konden ze pas benut worden na optrekken van een dijk.

- *Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het plangebied?*

De op de CAI aangeduide locaties in de omgeving van het projectgebied hebben alle betrekking op resten die direct in verband staan met de locatie van het projectgebied binnen de archeologische zone van de historische binnenstad en dateren vanaf de periode late middeleeuwen. Vlak naast het projectgebied werden eind jaren '70 van de vorige eeuw bij een werfcontrole en een noodopgraving resten aangetroffen van laatmiddeleeuwse bewoning mogelijk teruggaand tot de 14e eeuw. De resten bevonden zich langs de Dijkstraat. Tijdens onderzoek in 2007 naar het Zwartezusterklooster ten westen van het plangebied werd de oude stadsgracht aangesneden, deze loopt eveneens door dit plangebied.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorische potentieel van het terrein?*

Binnen het projectgebied worden verschillende archeologische resten verwacht die een periode overbruggen gaande vanaf de late middeleeuwen tot de 19e eeuw. Het projectgebied werd zeker in de loop van de 12e eeuw volledig opgenomen binnen de stadsomwalling (Oude Vest). Echter wordt het plangebied doorsneden door de Torengracht waarvan kan worden aangenomen dat ze de oudste stadsgracht is. Een datering van de gracht in de volle middeleeuwen is niet uit te sluiten. Mogelijk kan het graven van de gracht en het opwerpen van de dijk (Dijkstraat) in dezelfde periode of kort na elkaar worden gesitueerd. Dit betekent dat er zich langs de Dijkstraat mogelijk op een dieper niveau resten bevinden die teruggaan tot de volle middeleeuwen (9e – 10e eeuw) en dat er ook ten noorden van de gracht enige activiteit kan worden verwacht vanaf deze periode.

Na het oprichten van de eerste stadsomwalling ontstond ook hier een nieuwe straat waarlangs zich geleidelijk bewoning en bebouwing ontwikkelde. Zeker in de 14e eeuw was de straatzijde (Oude Vest) volledig bebouwd, maar ook hier kunnen zich op een dieper niveau resten bevinden die teruggaan tot de 12e eeuw.

Aanwijzingen omtrent mogelijke resten die aan ambachtelijke activiteiten kunnen worden gekoppeld bestaan uit de 14e -eeuwse bewoners die werkzaam waren in de wol- en lakennijverheid enerzijds en de aanwezige open ruimte en stromend water anderzijds. Het valt niet uit te sluiten dat voornamelijk in de zone van de vroegere Torengracht zulke resten kunnen worden aangetroffen. Tijdens archeologisch onderzoek uitgevoerd op de site van de huidige stadsbibliotheek (Kerkstraat) werden de resten aangesneden van een andere stadsgracht (de Paalgracht). Op de oever van de gracht werden de overblijfselen aangetroffen van een 17e-eeuwse leerlooierij. De site was voorafgaandelijk aan het archeologisch onderzoek reeds ontdaan van muurmassieven zonder begeleiding.

Tot in de late 18e eeuw concentreerde de bebouwing zich aan de verschillende straten die het plangebied begrenzen. Zeker vanaf de 19e eeuw ontwikkelde zich geleidelijk aan industrie binnen het

projectgebied en zien we tevens verschillende rijen vermoedelijke arbeiderswoningen verschijnen. We dienen ook de aanwezigheid van de Kontentast te vermelden. Het noordelijke deel van deze stadssteeg bevindt zich binnen het projectgebied, terwijl het zuidelijke deel de westelijke grens ervan vormt. Mogelijke oudere straatniveaus teruggaand tot de 14e eeuw kunnen niet worden uitgesloten. Tot slot dient vermeld te worden dat er recentelijk (20e – 21e eeuw) geen noemenswaardige verstorende bodemingrepen konden worden geregistreerd die een volledige vernieling van aanwezig bodemarchief met zich meebrachten. Enkel een kleine zone onder de bestaande bebouwing is voorzien van ondergrondse ruimtes in de zin van een stookruimte. Enkel het oprichten van de huidige bebouwing zal ter hoogte van de funderingen een negatieve invloed hebben gehad op eventueel oudere resten. Wel kunnen bepaalde historische, en dus archeologisch relevante en interessante, ingrepen hebben plaatsgevonden die een deel van eventueel nog oudere resten hebben vernield. Zo kan bijvoorbeeld het optrekken van een kelder in de 16e eeuw laatmiddeleeuwse resten hebben vernield. Verder dienen we aan te halen dat bij eerder in Dendermonde uitgevoerd archeologisch onderzoek, indien er relevante archeologische resten aanwezig bleken te zijn, deze steeds getuigden van een groot aantal mobiele vondsten en een uitzonderlijk goede bewaringstoestand van organische resten. Reden hiervoor is de vochtige en kleiige Dendermondse ondergrond die vooral uit alluvium bestaat. In dit kader kunnen zich binnen het projectgebied dat gelegen is op de lager gelegen rechteroever van de Dender mogelijk op een dieper niveau resten bevinden van oude veen- of turfpakketten daterend uit de pre stedelijke periode van Dendermonde. Deze bieden de mogelijkheid gegevens te verzamelen over het pre stedelijke landschap. De diepte waarop deze zich eventueel kunnen bevinden is niet gekend.

1.5 Besluit

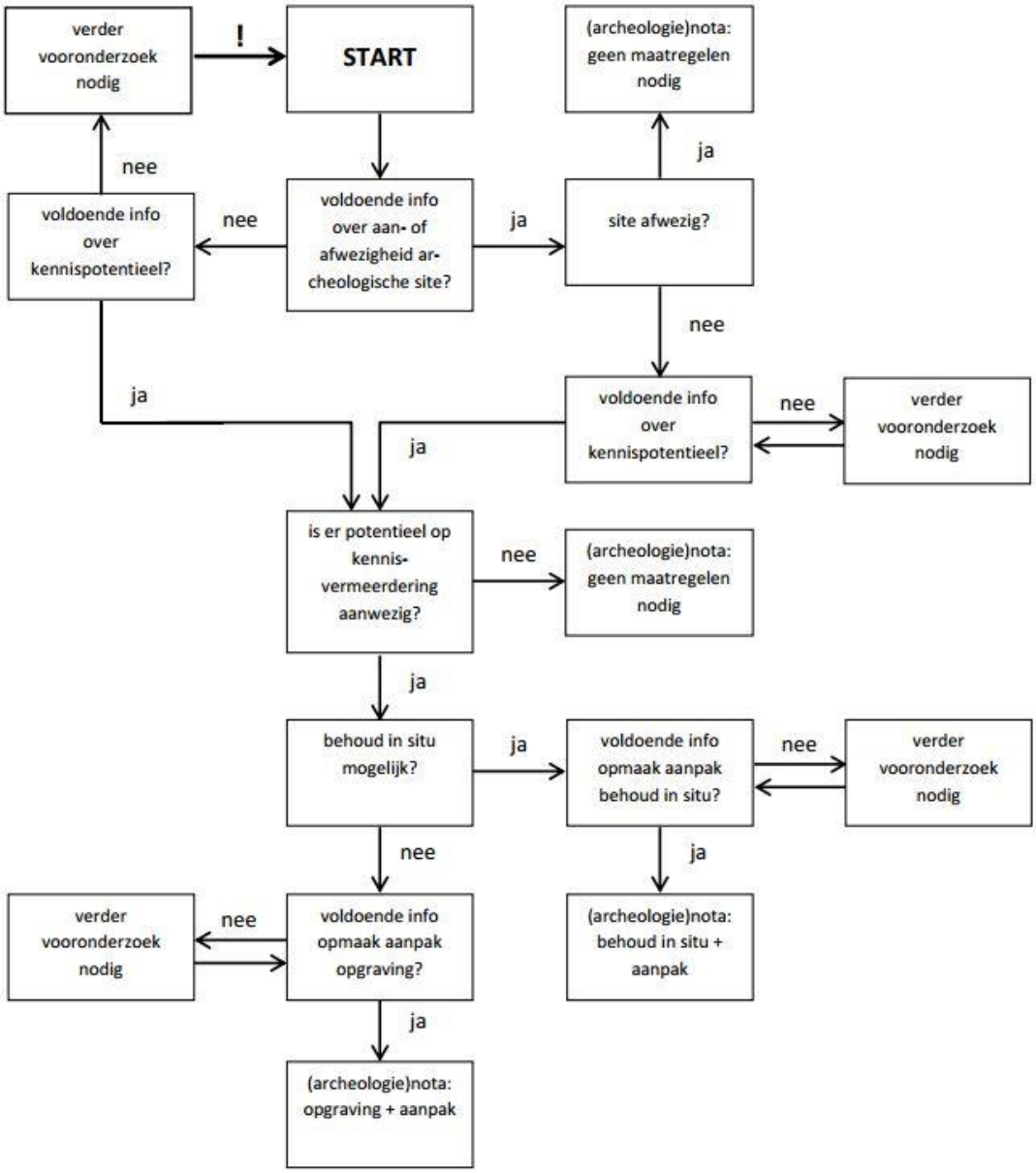
1.5.1 Potenieel op kenisvermeerdering

De geplande werken bestaan enkel uit de sloop van de bestaande bebouwing en de bijhorende verharding. ***Hierbij wordt er benadrukt dat de ondergrondse structuren niet mogen meegenomen worden tijdens de sloop: vloerplaten en de verharding (betonklinkers) ter hoogte van de parkeerplaats/speelplaats mogen voorzichtig worden verwijderd. De onderfundering ervan moet daarentegen onaangeroerd blijven.***

Het is met andere woorden uitgesloten dat tijdens de bodemingrepen in het kader van de omgevingsvergunning archeologisch relevante delen van het bodemarchief verstoord of geroerd zullen worden. Nuttige kenniswinst bij verder (voor-)onderzoek binnen de krijtlijnen van deze bodemingrepen is dan ook uitgesloten.

1.5.2 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Aangezien het potentieel op nuttige kenniswinst bij verder (voor-)onderzoek ontbreekt, is het vooronderzoek volledig. Het PvM bij de voorliggende ANOTA omvat – behalve duidelijke slooprichtlijnen – geen maatregelen.

Figuur 15: Beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek[76]

[76] AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016, fig.3.

2 Samenvatting

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologienota met beperkte samenstelling opgemaakt. Er werd enkel een bureauonderzoek uitgevoerd. Binnen het plangebied Dendermonde, Abdijschool zal door de initiatiefnemer een sloop gerealiseerd worden.

De geplande werken bestaan enkel uit de sloop van de bestaande bebouwing. ***Hierbij wordt er benadrukt dat de ondergrondse structuren niet mogen meegenomen worden tijdens de sloop.***

Alle elementen in beschouwing genomen, kan met zekerheid worden aangetoond dat een deel van de werken waarvoor een vergunning moet worden aangevraagd geen impact zal hebben op het eventueel aanwezig archeologisch erfgoed. Na de analyse van de geplande bodemingreep kan met andere woorden met één doorslaggevend argument, nl. ***slopen tot aan het maaiveld*** van het plangebied, aangetoond worden dat geen verdere maatregelen nodig zijn.

3 Lijsten

3.1 Lijst met figuren

Figuur 1: Overzichtsfoto's gebouw A 7
Figuur 2: Overzichtsfoto's gebouw B 8
Figuur 3: Overzichtsfoto's gebouw D 9
Figuur 4: Overzichtfoto's gebouw E 10
Figuur 5: Overzichtfoto parking 10
Figuur 6: Overzichtfoto speelplaats 10
Figuur 7: Legende profieltype 3a 22
Figuur 8: Kenmerken van de Quartairgeologische kaart betreffende het plangebied 25
Figuur 9: Sanderus (1641) met plangebied in het rood 34
Figuur 10: Beschieting van Dendermonde: vernieling gezien vanaf de Dijkstraat (1914) 42
Figuur 11: Plangebied op luchtfoto (1947-1954) 42
Figuur 12: Plangebied op luchtfoto (1971) 43
Figuur 13: Plangebied op luchtfoto (1979-1990) 43
Figuur 14: Plangebied op luchtfoto (2000-2003) 44
Figuur 15: Beslissingsboom voor verder archeologisch vooronderzoek 61

3.2 Lijst met plannen

Plan 1: Plangebied op topografische kaart (digitaal; 1:1; 28/11/2018) 2
Plan 2: Plangebied op kadasterkaart (GRB)(digitaal; 1:1; 28/11/2018) 3
Plan 3: Te slopen gebouwen (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 6
Plan 4: Orthofoto met aangeduide kelder/stookruimte aan de noordoostelijke zijde van gebouw B (digitaal; 1:1; 3/12/2018). 11
Plan 5: Orthofoto met het plangebied in het rood (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 12
Plan 6: Plangebied met de te slopen gebouwen en kelder (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 13
Plan 7: Plangebied op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM)(digitaal; 1:1; 4/12/2018) 18
Plan 8: Plangebied op het DHM met waterlopen (digitaal; 1:1; 6/12/2018) 19
Plan 9: Plangebied op de Tertiairgeologische kaart (digitaal; 1:1; 28/11/2018) 21
Plan 10: Plangebied op de Quartairgeologische kaart 1:200.000 (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 23
Plan 11: Plangebied op de Quartairgeologische kaart 1:50.000 (digitaal; 1:1; 5/12/2018) 24
Plan 12: Plangebied op de bodemkaart van Vlaanderen (digitaal; 1:1; 6/12/2018) 26
Plan 13: Dendermonde in 1375 door A. De Vlaeminck (19e eeuw) (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 30
Plan 14: Detail van de kaart van de Vlaeminck(digitaal; 1:1; 3/12/2018) 31
Plan 15: Kaart van Deventer 33
Plan 16: Plangebied op de kaart van Sanderus (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 34
Plan 17: Plangebied op de Plan de Tenremonde (1713-1784) (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 34
Plan 18: Ferrariskaart van de ruime omgeving rondom het plangebied (1771-1778) (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 35
Plan 19: Detail van het plangebied op de Ferrariskaart (1771-1778) (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 36
Plan 20: Plangebied op de kaart van J.B. Segers (1784) (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 37
Plan 21: Plangebied op primitief kadaster (1830-1833)(digitaal; 1:1; 3/12/2018) 38
Plan 22: Plangebied op de Vandermaelenkaart(digitaal; 1:1; 3/12/2018) 39
Plan 23: Plangebied op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845)(digitaal; 1:1; 3/12/2018) 40
Plan 24: Plangebied op de Poppkaart (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 41
Plan 25: Plangebied en omgeving op de CAI-kaart (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 47
Plan 26: Fasering van de stadsuitbreiding (digitaal; 1:1; 3/12/2018) 55
Plan 27: Te verwachten resten in het plangebied (digitaal 1:1; 3/12/2018) 57

3.3 Lijst met tabellen

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied. 48

4 Bibliografie

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2016. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 2.0)*, Brussel.

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2017. Geoportaal. Available at: https://geo.onroerenderfgoed.be.

AGIV, 2017a. AGENSTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks. Available at: http://www.geopunt.be.

AGIV, 2017b. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORMATIE VLAANDEREN: Grootschalig Referentiebestand (GRB).

AGIV, 2017c. AGENTSCHAP GEOGRAFIE INFORTMATIE VLAANDEREN: Digitaal Hoogte Model.

BEYAERT, M. et al., 2006. *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*, Brussel: Uitgeverij Lannoo.

CAI, 2017. Centraal Archeologisch Inventaris. Available at: http://cai.onroerenderfgoed.be/.

CARTESIUS, 2017. Cartesius. Available at: www.cartesius.be.

DAUWE, J., 1985. De militaire gebouwen van de vestingstad Dendermonde naar de Atlas van Nicolas Jamez (1755). *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, 6, pp.32–33.

DHANENS, E., 1961. *Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen IV*, Dendermonde.

DOV VLAANDEREN, 2017a. Databank Ondergrond Vlaanderen, Bodemkaart. Available at: https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage.

DOV VLAANDEREN, 2017b. Databank Ondergrond Vlaanderen, Neogeen/paleogeen (Tertiair). Available at: https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage.

DOV VLAANDEREN, 2017c. Databank Ondergrond Vlaanderen, Quartair. Available at: https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage.

GEOPUNT, 2017a. GEOPUNT VLAANDEREN: Atlas der Buurtwegen Vlaanderen (ca1840). Available at: http://www.geopunt.be.

GEOPUNT, 2017b. GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777). Available at: http://www.geopunt.be.

GEOPUNT, 2017c. GEOPUNT VLAANDEREN: Popp-kaart Vlaanderen (1842-1879). Available at: http://www.geopunt.be.

GEOPUNT, 2017d. Toelichting: Atlas Der Buurtwegen (1843-1845). Available at: http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20.

GEOPUNT, 2017e. Toelichting: Vandermaelen (1846-1854). Available at:

http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/93795cd6-66d3-4310-83b2-5443adfee403.

HEYVAERT, B., 2012. *Archeologische observaties Oude Vest - Leopold II-laan* Onuitgegev., Brussel: Agentschap Onroerend Erfgoed.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË, 2017. Toelichting: Ferraris (kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden). Available at: http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerraris_nl.html.

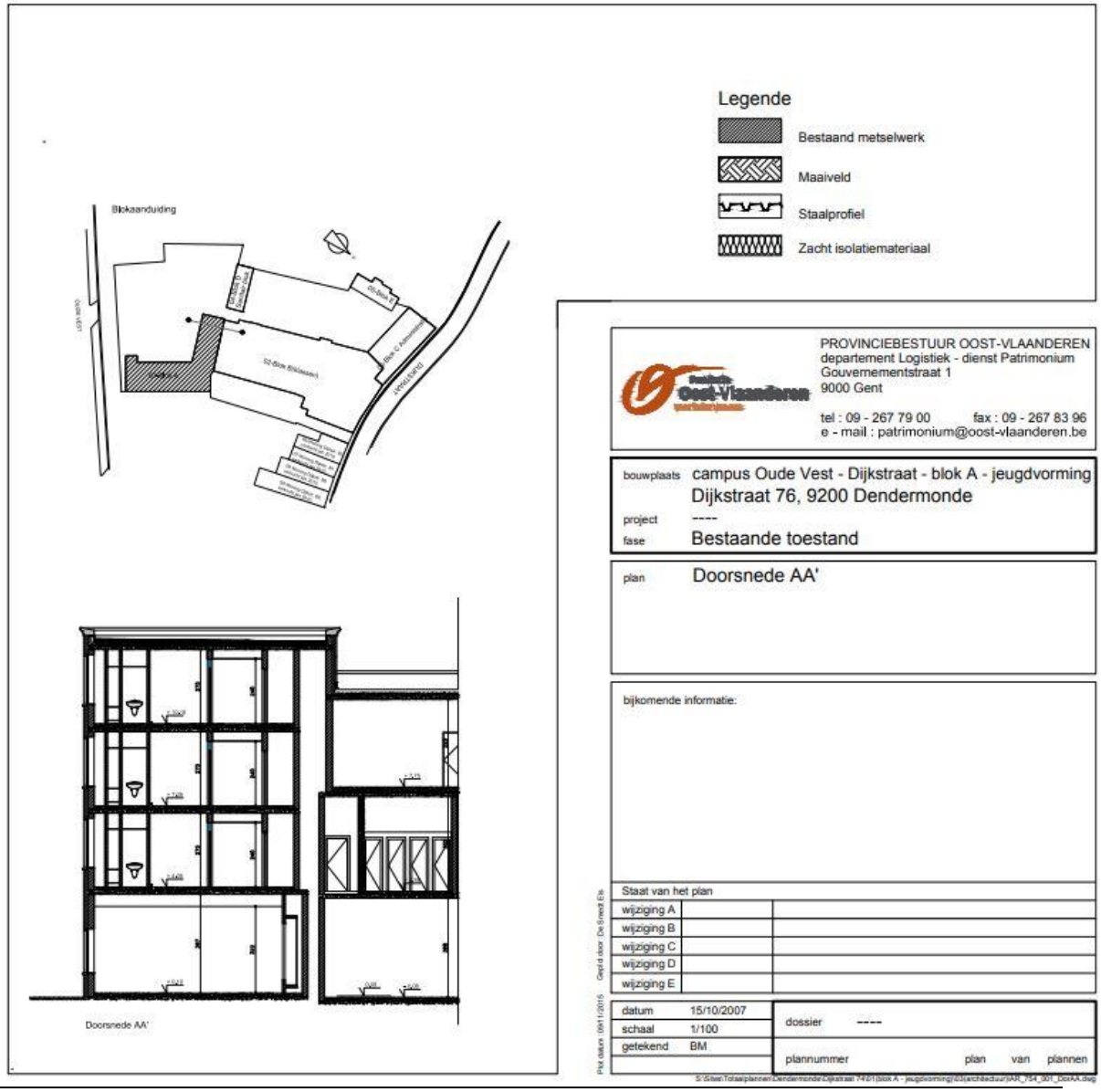
DE MOOR, G. & MOSTAERT, F., 1993. *Geomorfologische kaart van België 1:50000. Kaartblad Oostende*, Leuven.

TAELMAN, E. & URMEL, L., 2008. Archeologisch proefonderzoek Oudenaarde Heurnestraat.

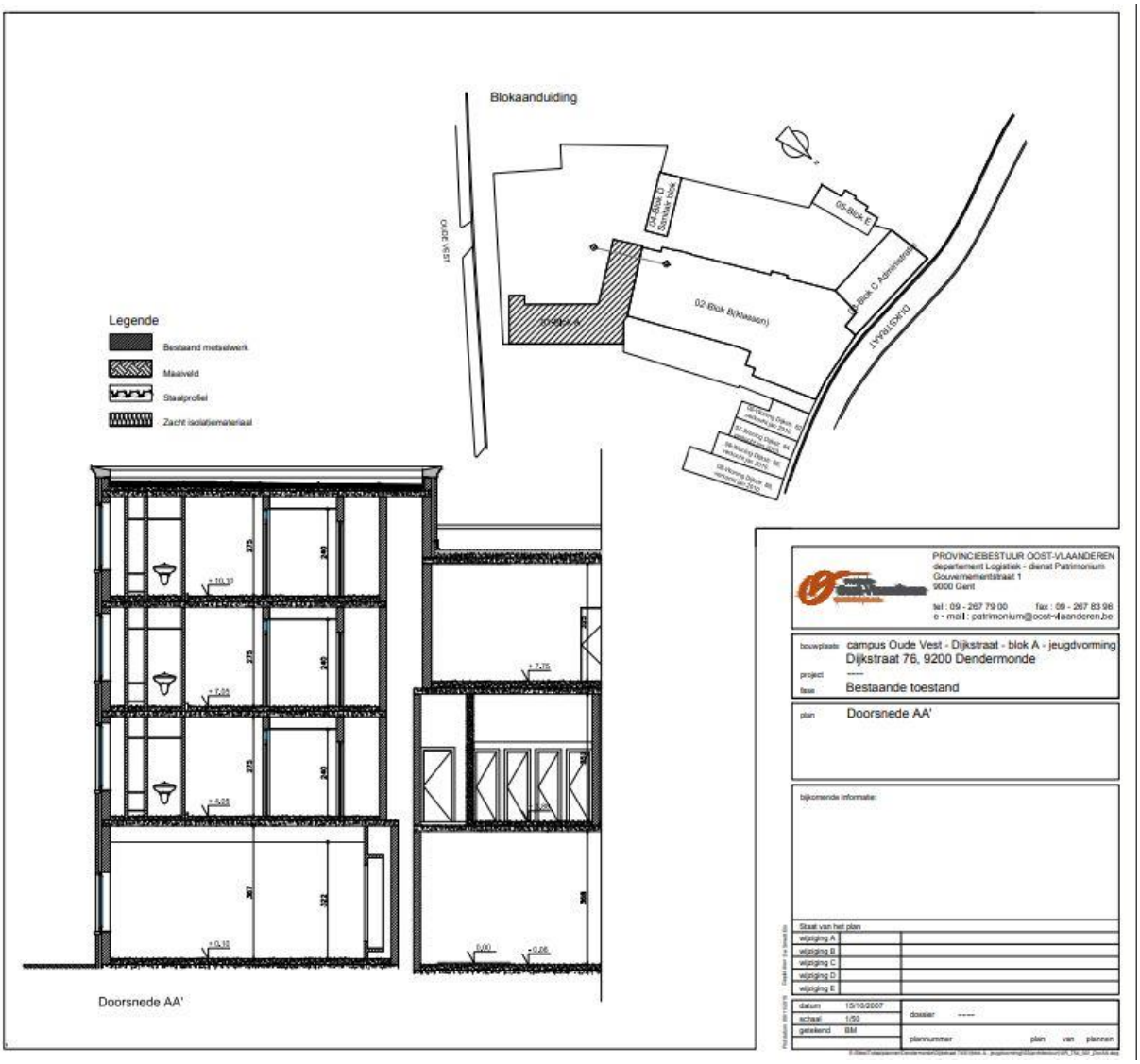
VERLAECKT, K., 1999. Dendermonde archeologisch bekenen: een beknopte historiek. *VOBOV-Info*, 50, p.43.

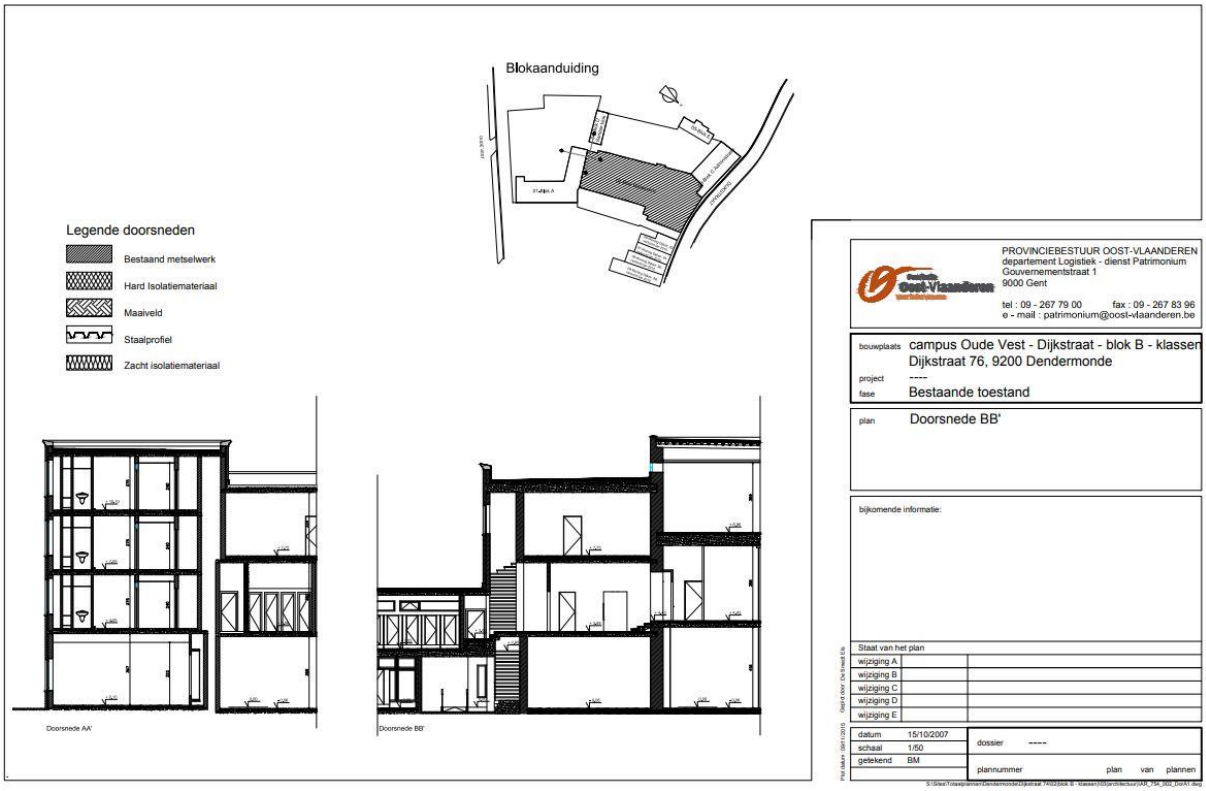
VERVOORT, R., 2018. *Verwachtingsnota Archeologie: Abdijschool, Dendermonde (prov. Oost-Vlaanderen)*,

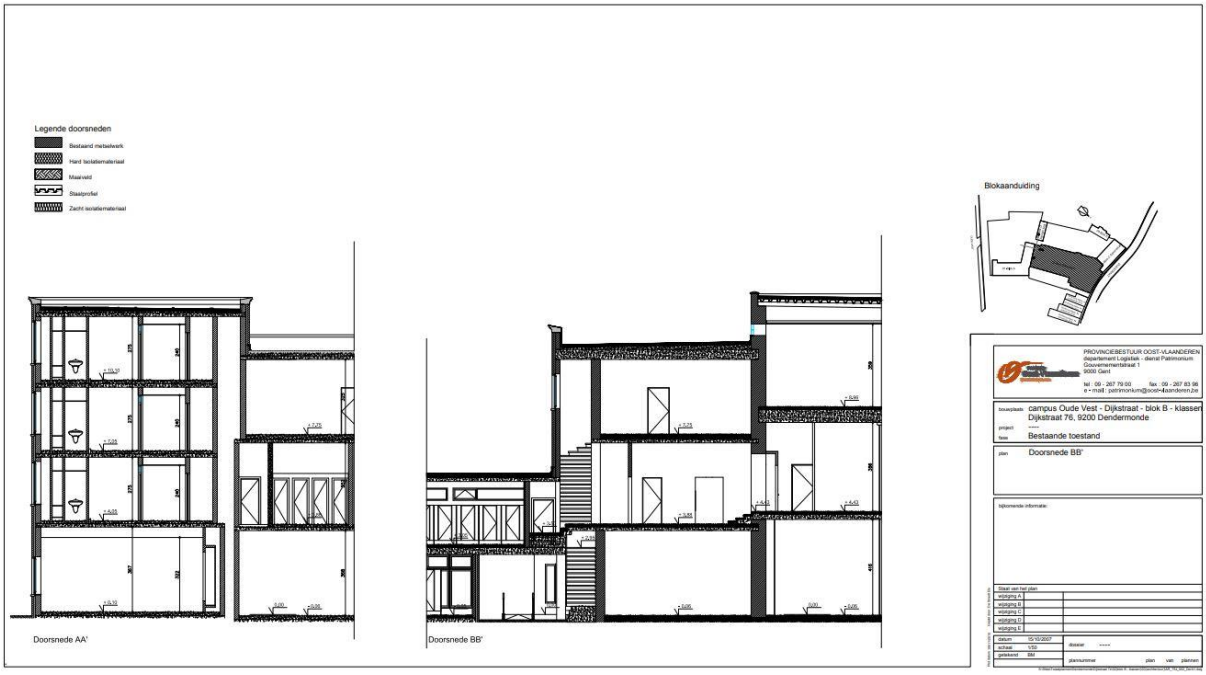
5 Bijlagen[77]

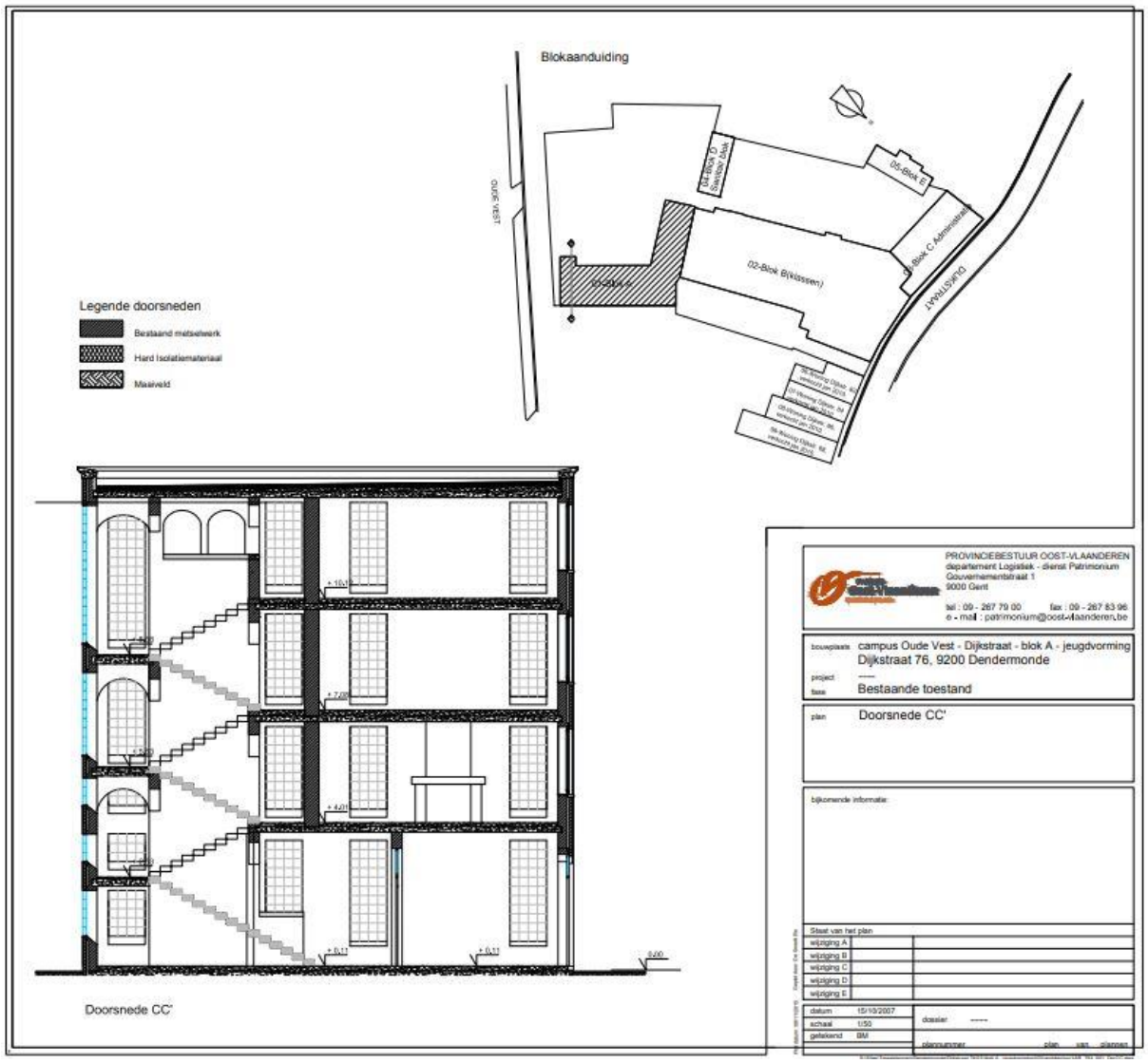

[77] Plannen verkregen door initiatiefnemer

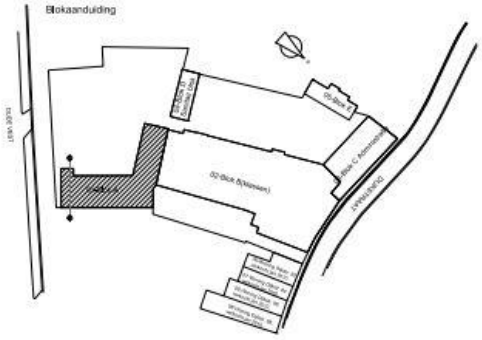

Blokaanduiding
Legende
Bestaand metselwerk
Maasveld
Staalprofiel
Zacht isolatiemateriaal
02-Blok B(Klaslokalen)
05-Blok E
Doorsnede AA'
PROVINCIEBESTUUR OOST-VLAANDEREN
departement Logistiek - dienst Patrimonium
Gouvernementstraat 1
9000 Gent
tel : 09 - 267 79 00 fax : 09 - 267 83 98
e - mail : patrimonium@oost-vlaanderen.be
campus Oude Vest - Dijkstraat - blok A - jeugdvorming
Dijkstraat 76, 9200 Dendermonde
Bestaande toestand
Doorsnede AA'
bijkomende informatie:
Staat van het plan
wijziging A
wijziging B
wijziging C
wijziging D
wijziging E
datum 15/10/2007
schaal 1/50
getekend BM
dossier ----
plannummer plan van plannen

Blokaanduiding
Legende doorsneden
Bestaand metselwerk
Hard Isolatiemateriaal
Maaiveld
Staalprofiel
Zacht isolatiemateriaal
Doorsnede AA'
Doorsnede BB'
PROVINCIEBESTUUR OOST-VLAANDEREN
departement Logistiek - dienst Patrimonium
Gouvernementstraat 1
9000 Gent
tel : 09 - 267 79 00 fax : 09 - 267 83 96
e - mail : patrimonium@oost-vlaanderen.be
bouwplaats campus Oude Vest - Dijkstraat - blok B - klassen
Dijkstraat 76, 9200 Dendermonde
project ----
fase Bestaande toestand
plan Doorsnede BB'
bijkomende informatie:
Staat van het plan
wijziging A
wijziging B
wijziging C
wijziging D
wijziging E
datum 15/10/2007
schaal 1/50
getekend BM
dossier ----
plannummer plan van plannen

Legende doorsneden
Bestaand metselwerk
Hard Isolatiemateriaal
Maaiveld
Staalprofiel
Zacht isolatiemateriaal
Doorsnede AA'
Doorsnede BB'
Blokaanduiding

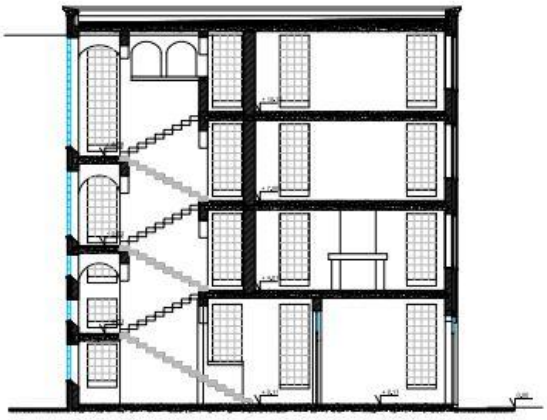

Blokaanduiding
OUDE VEST
04-Blok D Stedelijk Atel.
05-Blok E
03-Blok C Administratie
02-Blok B(klassen)
01-Blok A
DIJKSTRAAT
Legende doorsneden
Bestaand metselwerk
Hard isolatiemateriaal
Maairveld
Doorsnede CC'
PROVINCIEBESTUUR OOST-VLAANDEREN
departement Logistiek - dienst Patrimonium
Gouvernementstraat 1
9000 Gent
tel : 09 - 267 79 00 fax : 09 - 267 83 96
e - mail : patrimonium@oost-vlaanderen.be
bouwplaats campus Oude Vest - Dijkstraat - blok A - jeugdvorming
Dijkstraat 76, 9200 Dendermonde
project -----
fase Bestaande toestand
plan Doorsnede CC'
bijkomende informatie
Staat van het plan
wijziging A
wijziging B
wijziging C
wijziging D
wijziging E
datum 15/10/2007
schaal 1/50
getekend BM
dossier -----
plannummer plan van plannen

Blokaanduiding

Legende

- Bestaand metselwerk
- Hard Isolatiemateriaal
- Maaiveld

Doorsnede CC'

PROVINCIEBESTUUR OOST-VLAANDEREN
departement Logistiek - dienst Patrimonium
Gouvernementstraat 1
9000 Gent

tel : 09 - 267 79 00 fax : 09 - 267 83 96
e - mail : patrimonium@oost-vlaanderen.be

bouwplaats	campus Oude Vest - Dijkstraat - blok A - jeugdvorming Dijkstraat 76, 9200 Dendermonde
project	----
fase	Bestaande toestand
plan	Doorsnede CC4

bijkomende informatie:

Staat van het plan		
wijziging A		
wijziging B		
wijziging C		
wijziging D		
wijziging E		

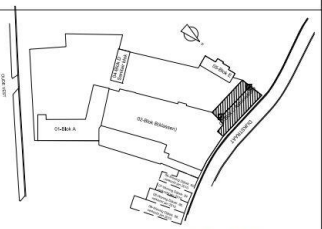
datum	15/10/2007
schaal	1/100
getekend	BM

dossier ----

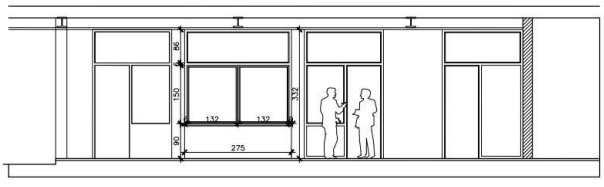
plannummer plan van plannen

Getrd door: De Smedt Els
Plot datum: 09/11/2015

S:\Sites\Totaalplannen\Dendermonde\Dijkstraat 74\01\blok A - jeugdvorming\03\architectuur\AR_754_001_DorCC.dwg

Blokaanduiding

Doorsnede DD'

PROVINCIEBESTUUR OOST-VLAANDEREN
departement Logistiek - dienst Patrimonium
Gouvernementstraat 1
9000 Gent

tel : 09 - 267 79 00 fax : 09 - 267 83 96
e - mail : patrimonium@oost-vlaanderen.be

bouwplaats	campus Oude Vest - Dijkstraat - blok C - administratie Dijkstraat 76, 9200 Dendermonde
project	----
fase	As-Built
plan	Doorsnede DD'

bijkomende informatie:

Staat van het plan		
wijziging A		
wijziging B		
wijziging C		
wijziging D		
wijziging E		

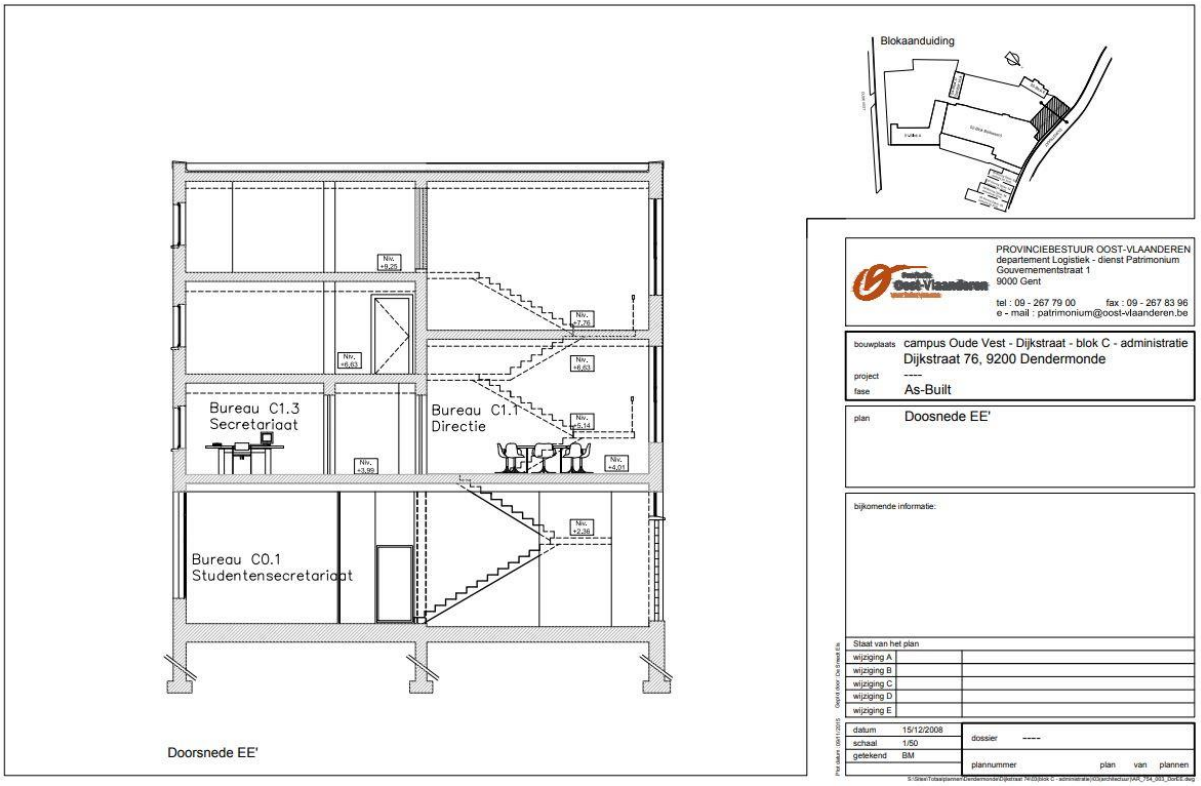
datum	15/12/2008
schaal	1/50
getekend	BM

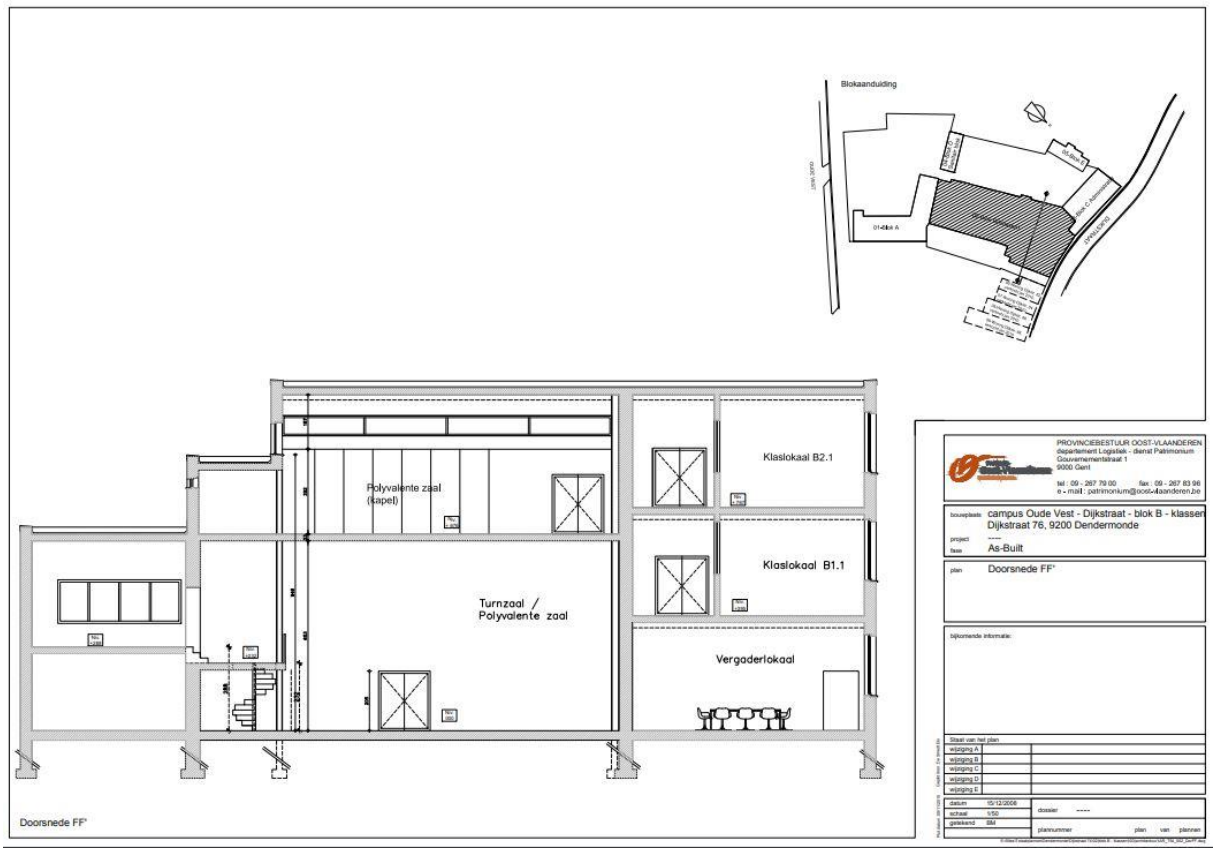
dossier ----

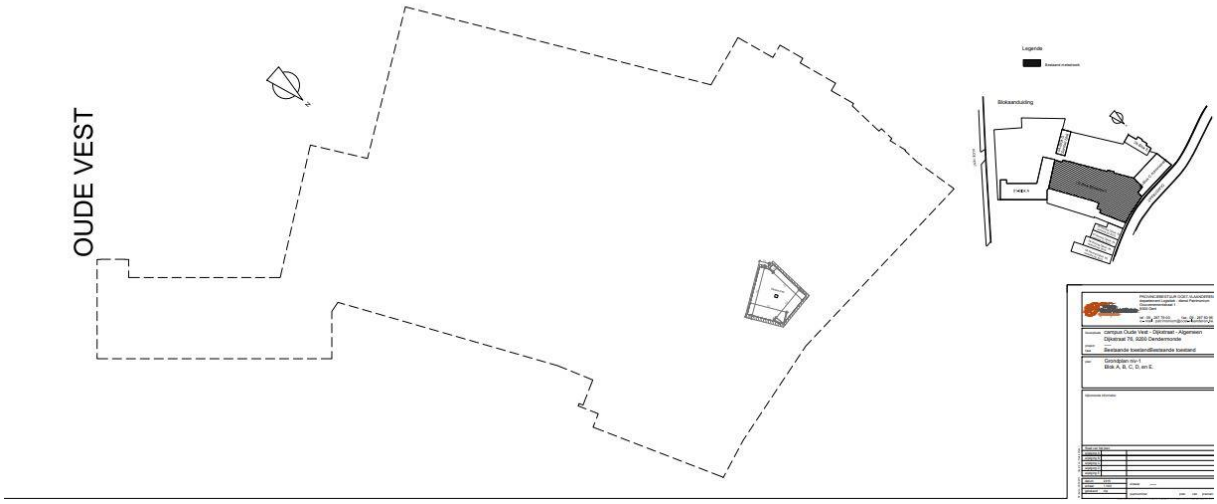
plannummer plan van plannen

Getrd door: De Smedt Els
Plot datum: 09/11/2015

S:\Sites\Totaalplannen\Dendermonde\Dijkstraat 74\03\blok C - administratie\03\architectuur\AR_754_003_DorDD.dwg

Blokaanduiding
Bureau C1.3
Secretariaat
Bureau C1.1
Directie
Bureau C0.1
Studentensecretariaat
Doorsnede EE'
PROVINCIEBESTUUR OOST-VLAANDEREN
departement Logistiek - dienst Patrimonium
Gouvernementstraat 1
9000 Gent
tel : 09 - 267 79 00 fax : 09 - 267 83 96
e - mail : patrimonium@oost-vlaanderen.be
bouwplaats campus Oude Vest - Dijkstraat - blok C - administratie
Dijkstraat 76, 9200 Dendermonde
project ----
fase As-Built
plan Doosnede EE'
bijkomende informatie:
Staat van het plan
wijziging A
wijziging B
wijziging C
wijziging D
wijziging E
datum 15/12/2008
schaal 1/50
getekend BM
dossier ----
plannummer plan van plannen

Blokaanduiding
Polyvalente zaal
(kapel)
Turnzaal /
Polyvalente zaal
Klaslokaal B2.1
Klaslokaal B1.1
Vergaderlokaal
Doorsnede FF'
PROVINCIEBESTUUR OOST-VLAANDEREN
departement Logistiek - dienst Patrimonium
Gouvernementstraat 1
9000 Gent
tel : 09 - 267 79 00 fax : 09 - 267 83 96
e - mail : patrimonium@oost-vlaanderen.be
bouwplaats campus Oude Vest - Dijkstraat - blok B - klassen
Dijkstraat 76, 9200 Dendermonde
project ----
fase As-Built
plan Doorsnede FF'
bijkomende informatie:
Staat van het plan
wijziging A
wijziging B
wijziging C
wijziging D
wijziging E
datum 15/12/2008
schaal 1/50
getekend BM
dossier ----
plannummer plan van plannen

OUDE VEST